

Javno i političko djelovanje Cicerona

Gerstman, Slavica

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:427753>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-04-11**

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository of evaluation works](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Diplomski sveučilišni smjer povijesti (jednopedmetni)

Slavica Gerstman

Javno i političko djelovanje Cicerona

Diplomski rad

Zadar, 2016.

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest
Diplomski sveučilišni smjer povijesti (jednopedmetni)

Javno i političko djelovanje Cicerona

Diplomski rad

Student/ica:

Slavica Gerstman

Mentor/ica:

prof. dr. sc. Anamarija Kurilić

Zadar, 2016.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Slavica Gerstman**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Javno i političko djelovanje Cicerona** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 26. veljače 2016.

Sadržaj:

1. Uvod	1
2. Ciceronov život do prvog javnog nastupa	3
3. Javno i političko djelovanje	6
3.1. Ciceronova ideja Republike	6
3.2. Početak govorničke karijere	8
3.3. Prvi veliki slučaj – obrana Seksta Roscija od Amerije	10
3.4. Ciceron na funkciji kvestora	13
3.5. Prva velika prekretnica – suđenje Gaju Veru	14
3.6. Ciceron na funkciji edila	19
3.7. Ciceron na funkciji pretora	22
3.7.1. <i>De Imperio Cn. Pompei</i>	22
3.7.2. <i>Pro Cluentio</i>	23
3.7.3. Druge važnije parnice tijekom preture.....	25
3.8. Ciceron na funkciji konzula	26
3.8.1. Izbori.....	26
3.8.2. Konzulska godina (63. god. pr. Kr.).....	30
3.8.2.1. <i>De Lege Agraria</i>	31
3.8.2.2. Suđenje Gaju Rabiriju.....	33
3.8.2.3. Katilinina urota.....	35
3.8.2.4. Obrana Publija Kornelija Sule.....	39
3.9. Ciceronovo djelovanje nakon konzulstva	40
3.9.1. Publije Klodije Pulher.....	40
3.9.2. Ciceron uoči osnutka Prvog trijumvirata.....	41
3.9.3. Prvi trijumvirat.....	43
3.9.4. Egzil i povratak.....	49
3.9.5. Ponovno u Rimu.....	50
3.9.5.1. Ciceron u službi trijumvira.....	55
3.9.5.2. Suđenje Milonu.....	61
3.10. Ciceron, upravitelj Kilikije	65
3.11. Građanski rat	70
3.12. Cezar i Ciceron	75
3.12.1. <i>Pro Marcello</i>	77
3.12.2. Martovske Ide.....	79

3.13. Ciceron i Marko Antonije	81
4. Zaključak.....	86
5. Sažetak.....	89
6. Summary	94
7. Popis literature.....	99

1. Uvod

Ciceron je neosporno jedan od najvećih rimskih govornika i političara. Kvintilijan za njega kaže da je bio „vladar sudnice“ jer je imao moć uvjeriti porotu u što je god želio. U ovom radu fokusirat ću se upravo na taj dio njegove karijere – javno i političko djelovanje.

Literatura koja se bavi Ciceronom je gotovo beskrajna. Zahvaljujući njegovoj korespondenciji, koja je velikim dijelom sačuvana do danas, raspoložemo s mnogo informacija o Ciceronu, što je dijelom i dovelo do toga da su se zaista mnogi autori bavili njegovim radom – od nekih koji ga smatraju sinonimom Republike do drugih koji ga smatraju skorojevićem i oportunistom. Čitajući brojnu literaturu i sama sam se uvjerila da je tako. Upravo to me i zaintrigiralo – što je to u njegovom djelovanju što je dovelo do toga da ga jedni slave kao velikog govornika i političara, a drugi osporavaju kao oportunistu i gotovo beskičmenjaka.

Proučavan je s raznih gledišta: kao odvjetnik, filozof, političar i neizostavna literatura je za svakoga tko se želi baviti poviješću Rimske Republike.

I danas je hvaljen kao izvanredni stilist i filozof, humanistički skeptik, hrabri državnik i posvećeni patriot, gorljivi branitelj slobode nasuprot tiraniji, ali je i osporavan kao slabić koji nije mogao ostati dosljedan svojim uvjerenjima.

U radu ću se fokusirati na njegovo političko djelovanje, pokušati razjasniti odluke koje je donosio i stavove koje je u određenim trenucima zauzimao, dok ću, zbog ograničenosti prostora, filozofski rad većim dijelom izostaviti.

Iako je dužnost svakog povjesničara i onoga tko želi biti povjesničar pisati bez ljutnje i predrasuda, ne mogu se oteti dojmu da je Ciceron ipak bio dosljedan političar i

da više pripada onoj krajnosti koja ga smatra sinonimom Republike nego onoj koja ga smatra nedosljednim beskičmenjakom, i to ću pokušati i pokazati u ovome radu.

2. Ciceronov život do prvog javnog nastupa

Marko Tulije Ciceron je rođen 3. siječnja 106. god. pr. Kr. u Arpinumu. Plutarh donosi informacije o Ciceronovom djetinjstvu i životu prije nego je postao javna osoba u Rimu. Kaže da je njegova majka Helvija bila plemkinja porijeklom i da je na takav način i proživjela život.¹ O majci Ciceron ne govori, ali nešto informacija o njoj imamo iz pisma Ciceronovog brata Kvinta, koje je, kako se čini, sačuvano među Ciceronovim pismima.² O ocu nemamo detaljnih podataka. Plutarh navodi da neki smatraju da je bio sukнар, dok drugi njegovo porijeklo vode sve do Tula Atija, kralja Volščana.³ Međutim, ne postoji razlog zbog kojeg ne bi mogao biti oboje.⁴ Osim toga, znamo da je pripadao viteškom staležu, a u to vrijeme to je značilo da ne pripada nobilitetu, nego samo ima određenu visinu prihoda koji mu omogućavaju ulazak u taj stalež. Plebejci, kako je poznato, ne mogu postati patriciji, ali mogu postati nobili, što je Ciceronu pošlo za rukom.⁵ Ciceron je, dakle, bio rođen kao plebejac viteškog staleža. U redove nobila uključio se obavljajući vrhovne magistrature u Rimu, na koncu postavši senatorom (čime je postao pripadnik senatorskog staleža) i konzulom. Kako nitko od njegovih predaka nije vršio funkcije najviših gradskih magistrata, Ciceron je bio *homo novus* odnosno „novi čovjek“ koji je sam postigao nobilitet (nije ga naslijedio).⁶

Kako je već rečeno, Tuliji su bili dobrostojeća obitelj viteškog reda. Ciceronov djed je brakom bio povezan s još dvije utjecajne lokalne obitelji – s Gratidijima i Marijima. Osim toga, imao je utjecajne prijatelje u Rimu među kojima je bio istaknuti konzul Emilije Skauro. Nadalje, Helvijin brat je bio intiman prijatelj velikog govornika

¹ Plut. *Cic.* 1.

² Trolpe, 1880., Vol. I., str. 18.

³ Plut. *Cic.* 1

⁴ Trolpe, 1880., Vol. I., str. 17.

⁵ Trolpe, 1880., Vol. I., str. 16.

⁶ Van der Blom, 2010. str. 7.

Marka Antonija, djeda onog Marka Antonija, trijumvira, koji će na kraju proskribirati Cicerona. Ciceronov otac bio je u bliskim odnosima sa sinom Marka Katona Cenzora i šogor Livija Druza, tribuna iz 91. god. pr. Kr. Te su veze pomogle Ciceronu u ostvarivanju političke karijere.⁷

Prema Plutarhu Ciceron je nosio upravo taj kognomen jer je jedan od njegovih predaka imao oblik nosa koji je izgledom podsjećao na slanutak. Vjerojatnija je mogućnost da je ta obitelj prosperirala uzgojem grahorica, pa ododatle i poznati kognomen.⁸

Prema rodnom mjestu gajio je posebne osjećaje i u odrasloj dobi je tvrdio da je to mjesto u kojemu su pojedinci razvili najveće građanske vrline, pripisujući mu na taj način, svojevrsnu superiornost i nad samim Rimom.⁹ Rane godine proveo je dijelom u rodnom Arpinumu, a dijelom u Rimu, vjerovatno radi obrazovanja njega i njegovog brata. Plutarh kaže da je Ciceron bio svojevrsno čudo od djeteta i da su čak očevi drugih dječaka dolazili u školu slušati Cicerona i diviti mu se.¹⁰

Arpinumu je odao počast u djelu *De Legibus*. Razgovor koji pratimo u tom djelu vodi se između Cicerona, njegovog brata Kvinta i prijatelja Atika, a odvija se na imanju Ciceronova oca u blizini Arpinuma.

Pjesnik i učenjak Archias, koji se krajem 2. st. pr. Kr iz Antiohije preselio u Rim, ostavio je utjecaja na, tada mladog Cicerona. Drugi učenjaci s kojima je Ciceron u ovom razdoblju dolazio u kontakt bili su Molo s otoka Roda, koji mu je bio učitelj retorike, zatim filozof Philo te Diodotus, koji mu je kasnije postao i blizak prijatelj.¹¹

⁷ Wood, 1991., str. 43.

⁸ Trolpe, 1880., Vol. I., str. 17.

⁹ Gottlieb, 1914., str. 4.

¹⁰ Plut. *Cic.* 2.

¹¹ Stockton, 1971, str. 11.

Vjerovatno u dobi od 8 godina Ciceron se, zajedno s bratom, preselio u Rim kako bi se tamo obrazovao. Middleton kaže da se i njegov otac tada preselio kako bi sudjelovao u obrazovanju svojih sinova.¹² Međutim, vjerojatnije je da je Ciceron tada živio u Akalejevoj kući, koji je oženio sestru Ciceronove majke, i da se školovao zajedno s njegovim sinovima. Henriette van der Blom tvrdi da je Ciceron u tom razdoblju, zajedno s bratom i rođacima boravio u kući Lucija Krasa, gdje je dobivao različite poduke iz retorike, gramatike, prava i filozofije.¹³ Kako god bilo, u tom razdoblju zblizio se s dva velika odvjetnika tog vremena: Lucijem Krasom i Markom Antonijem, djedom trijumvira Marka Antonija koji je postao veliki Ciceronov neprijatelj.¹⁴ U tom je razdoblju upoznao i svog doživotnog prijatelja Tita Pomponija, koji je kasnije uzeo ime Atik.¹⁵

Ciceronovo obrazovanje slijedilo je tipičan rimski obrazac: bilo je empirijsko, praktično i neshematizirano. To je obrazovanje, kako je bilo uobičajeno, obuhvaćalo poduke iz gramatike, retorike te proučavanje grčkih pisaca. Osim toga, pratio je mentore u obavljanju njihovih dnevnih obaveza, čak i kada su oni raspravljali o problemima klijenata, govorili u Senatu ili zastupali na sudu.¹⁶

Tijekom osamdesetih godina 1. st. pr. Kr. vojevao je pod zapovjedništvom Pompeja Strabona. Moguće je da je tada upoznao Pompeja (Velikog), kasnijeg prijatelja i saveznika. Nakon toga je služio Suli, ali taj dio svog obrazovanja nije nikada naglašavao. Nije imao pretjerane vojne afinitete što je u neku ruku neobično jer su često kroz vojnu karijeru mladi vitezovi stvarali temelje za političku karijeru.¹⁷

¹² Middleton, 1767., Vol. I., str. 7

¹³ Van der Blom, 2010., str. 41.

¹⁴ Trolpe, 1880., Vol. I., str. 18.

¹⁵ Tempest, 2011., str. 22.

¹⁶ Stockton, 1971 str. 26.

¹⁷ Van der Bom, 2010., str. 32.

3. Javno i političko djelovanje

3.1. Ciceronova ideja Republike

Rolfe smatra da je jedan od najvećih Ciceronovih nedostataka bila taština koja se otkriva u njegovoj korespondenciji.¹⁸ Međutim, treba imati na umu da je tu karakteristiku naglasila neprijateljska kritika, kako antička, tako i današnja. Ciceron se, kao *homo novus*, na svom političkom putu, na neki način morao boriti protiv vrlo moćne i zatvorene klike koja je ljubomorno čuvala vlast u svojim rukama, pa je takav stav i razumljiv.¹⁹

Rim, u koji je Ciceron bio toliko zaljubljen, je bio „stara Republika“ iz doba Scipiona i on ju je želio obnoviti u tom smjeru, ali i prilagoditi novom vremenu. No, postojalo je nekoliko problema koji su takvu obnovu onemogućavali; prodaja glasova, razni oblici mita, potkupljivanje i različiti oblici kriminala ugrožavali su Republiku. Poseban problem predstavljali su tzv. „politički moćnici“ čiji su moć i utjecaj sve više rasli (uzmimo za primjer samo Marija, Sulu i Cezara). Osim toga, svojevrsni uznemirujući faktor su predstavljali i vitezovi koji su često ulagali na područjima van rimske države, pa se zaštita tih ulaganja često odražavala na vanjsku politiku Rima.²⁰ Riješenje tih problema vidio je u presutroju Republike i smatrao je, slično kao i Cezar, da je potrebno stvoriti visoko istreniranu vladajuću klasu koja nužno mora biti aristokratska. U tom idealnom „državnom savezu“ za sebe je čuvao posebno mjesto – mjesto mudrog savjetnika, dok bi mjesto političkog vođe preuzeo Pompej. Iz tih i sličnih razloga se obrazovao već od rane mladosti. Bio je oponent svima onima koji su vlast htjeli postići uzurpacijom, a bio je odan onima koji su htjeli obnoviti sjaj republike. Tražio je vođu koji ne bi trebao biti diktator ili kralj, nego „vođa“ Senata na temelju ranga i postignuća. Ako imamo na umu taj generalni Ciceronov stav lakše možemo razumijeti njegovu političku

¹⁸ Rolfe, 1923., str. 16.

¹⁹ Rolfe, 1923., str. 16.

²⁰ Rolfe, 1923., str. 19 - 21.

karijeru, a samim time i njegovo javno i političko djelovanje. Osim toga, bitno je zapamtiti da je on jedan od pravih primjera političkih intelektualaca. Takvi pojedinci obrazovanjem postaju podobni za „mudru vladavinu“, ali vrlo lako mogu biti izloženi sumnjama da su puki teoretičari koji bi se teško snašli u praktičnoj politici i da, upravo zbog toga, ne mogu ostvariti puni potencijal.²¹

Ciceron je vjerovao u jedinstvo među visokim slojevima, odnosno smatrao je da je za obnovu Republike nužno zajedništvo među vitezovima i senatorima. Međutim, previdio je dvije bitne činjenice: 1) nisu svi vjerovali u sposobnost Senata da inicira i vodi ekonomsku politiku koja bi bila djelotvorna za sve, i 2), senatori nisu dali nikakav pravi razlog zbog kojega bi vitezovi i ostatak populacije trebali slijediti njihovo vodstvo. Nadalje, čak ni senat nije bio jednoglasan o vrijednostima republikanskih institucija i bilo je mnogo onih koji su stavljali vlastite interese ispred cijelog sustava.²²

Prema njegovom shvaćanju, idealna forma državne konstitucije je miješana, a uključuje elemente monarhije, aristokracije i demokracije. Aristokracija bi imala dominantnu ulogu i točno definirane ovlasti i prava, dok bi narod, koji bi također odlučivao, donosio odluke o nekim temeljnim pitanjima. Smatrao je da takva konstitucija omogućava da se interesi svih društvenih slojeva uzmu u obzir i da bi takva država mogla biti dugo vrijeme stabilna.²³

Čini se da je Ciceron čitav svoj život podredio samo jednom cilju: postati utjecajan i glasovit političar. Već od rane mladosti žudio je za time da se istakne iznad mase. Ponekad se čini da je to čak previše želio, pa se njegovi postupci mogu doimati proračunato, a javno djelovanje suviše oportunističko. Međutim, ako uzmemo u obzir

²¹ Rolfe, 1923., str. 22.

²² Tempest, 2011., str. 111.

²³ Radford, 1885., str. 34.

način na koji se u rimskom svijetu moglo napredovati, njegovo djelovanje postaje razumljivije. Naime, kao ambiciozan pojedinac, bez gotovo ikakvih vojnih afiniteta, ali i bez dovoljno utjecajnih i brojnih prijatelja, morao je pažljivo birati postupke i riječi kako bi stekao toliko potrebnu potporu. Ako situaciju promotrimo na takav način možemo, doduše, tvrditi da je Ciceron dobro znao iskoristiti prilike koje su mu se pružale, ali ga to nipošto ne čini oportunistom.

3.2. Početak govorničke karijere

Mladi nobili, koji su namjeravali ostvariti političku karijeru, obično su za svoj prvi javni nastup odabirali tužbu nekog istaknutog pojedinca. Kako je ranije spomenuto, Ciceron je odabrao dugačiji put. Prvi bitniji slučaj bila je obrana Seksta Roscija, što je, najblaže rečeno, bio smion potez. Tim je suđenjem diskreditirao Sulu koji je tada već bio umirovljen, no to nije značilo da i dalje nije bio utjecajan. Zbog toga nije ludo pomisliti da je, upravo iz straha od Sule, pobjegao u Grčku.²⁴ Ipak, iako je napustio Rim, njegov uspjeh je bio neupitan. Pojavio se na rimskoj pozornici kao političar koji obećava izvanrednu karijeru.

Prema nekim autorima, slučaj Seksta Roscija od Amerije predstavlja početak Ciceronove karijere.²⁵ Međutim, to nije njegovo prvo pojavljivanje na sudu. Spomenut ću samo suđenje koje je održano samo godinu dana ranije. Taj je slučaj Ciceron izgubio, no to tada nije predstavljalo golem problem. Naime, iako ni to nije bilo njegovo prvo pojavljivanje, bilo je prvo od većeg značaja. Protivnik mu je bio Hortenzije, tada već poznati i iskusan odvjetnik zbog čega je slučaj zaokupio pažnju javnosti, a time je Ciceron

²⁴ Plut. *Cic.* 3

²⁵ Tempest, 2011. str. 32.

dobio reklamu. Smatrao je da je njegova izvedba na tom suđenju vrijedna zabilježavanja, pa je nešto kasnije objavio govor *Pro P. Quinctio*. Njegova odluka da raširi pisani zapis tog govora pokazuje kako je koristio taj medij u svrhu samooglašavanja i stvaranja reputacije. Iako mu sam govor nije priskrbio naklonost među tadašnjim kritičarima, ta je strategija u konačnici funkcionirala jer je ubrzo preuzeo slučaj koji, kao što sam već navela, označava početak njegove karijere.²⁶

Izgubiti prvi slučaj nije bilo ništa neobično i mnogi su pojedinci, koji su namjeravali ostvariti karijeru na sudovima, morali čekati svoj trijumf. Za početnike poanta nije bila u pobjedi nego u pojavljivanju na Forumu. Iz tog su razloga brojni političari započinjali karijeru visokoprofiliranim optužnicama, ali se nije smatralo dostojnim nastaviti karijeru u tužilaštvu. Ciceron je vjerovao da je ključ za postizanje slave u obrani. Za njega je bilo važnije stvoriti prijateljstva u obrani, nego riskirati reputaciju u optužbi.²⁷

Da bismo to shvatili, bitno je imati na umu da je rimsko društvo funkcioniralo na principu recipročnosti, odnosno davanju i primanju usluga, a odvjetnicima je bilo zabranjeno naplaćivanje usluga. Dakle, kada odvjetnik odluči nekoga braniti na sudu on, na neki način branjeniku čini uslugu, a branjenik odvjetniku za uzvrat duguje nešto što nije novac. Prema tome, svakom je odvjetniku bilo u interesu braniti ugledne pojedince jer su oni mogli, npr. za uzvrat mogli ponuditi podršku na sudu. Takav pristup je Ciceronu omogućavao stvaranje mreže pobornika koja mu je nedostajala kao i gotovo svakom *homo novusu*.²⁸

Sama činjenica da odvjetnici nisu primali plaću, odnosno nisu naplaćivali usluge može se činiti neobičnom, no ona je sasvim u skladu s onim kako su Rimljani smatrali da

²⁶ Tempest, 2011., str. 32.

²⁷ Tempest, 2011., str. 33.

²⁸ Tempest, 2011., str. 33.

se obrazovana elita treba ponašati. Naime, svim pripadnicima senatorskog staleža bilo je zabranjeno bilo kakvo uključivanje u trgovinu ili novčane poslove jer su se takvi poslovi smatrali nemoralnima. Smjeli su profitirati samo od svojih imanja ili iz onih službi koje na zahtijevaju plaćanje. Naravno da su postojali načini da se takvo pravilo zaobiđe, a česta praksa je bila davanje tzv. zajmova. Postoji nekoliko slučajeva u kojima je Ciceron primio takav zajam, ali se ipak većinom radilo o izvlačenju dobiti u vidu političke podrške pojedinaca koje je branio.²⁹

3.3. Prvi veliki slučaj – obrana Seksta Roscija od Amerije

Kao što je već istaknuto, Ciceronov prvi veći trijumf dogodio se 80. godine prije Krista kada je bio zamoljen da brani Seksta Roscija koji je bio optužen za ubojstvo oca. Za Cicerona je to bila velika reklama jer je slučaj s velikim zanimanjem pratila javnost.

U ovom trenutku bitno je usmjeriti pozornost na jednu važnu činjenicu: za vrijeme Suline diktature sudovi su doživjeli svojevrzni preobražaj. Naime, Sula je uspostavio sedam trajnih sudova čija je zadaća bila riješavati glavne zločine koji su bili česti u tadašnjem Rimu. Jedan od sudova koji je zadobio posebnu pažnju bio je sud uspostavljen za riješavanje zločina trovanja i ubojstava, a suđenje Rosciju je bilo prvo koje se provodilo na njemu. Jedna od prepreka s kojom se Ciceron automatski susreo je ta da je narod, nakon godina krvoprolića i proskripcija, bio željan osude koja bi demonstrirala povratak vladavine zakona. Osim toga, ovakvo suđenje je sigurno stvaralo golem pritisak na, tada još relativno neiskusnog odvjetnika, jer je sud bio smješten na otvorenom prostoru na Forumu i govornik je morao biti spreman govoriti i na suncu i na kiši.

²⁹ Trollope, 1880., Vol. I., str. 33 - 35.

Različiti ljudi, od studenata do slučajnih prolaznika i svih onih koji su bili zainteresirani za slučaj, slušali su govornika u akciji.³⁰

U razlaganju slučaja bitno je naglasiti da posjedujemo samo Ciceronovu verziju događaja. Sekst Roscije bio je, kao što je već rečeno, optužen za ubojstvo svog oca. Priča, u kratkim crtama glasi ovako: Sekst Roscije živio je sa svojim ocem Sekstom Roscijem Starijim, bogatim čovjekom iz Amerije. Otac je često odlazio u Rim ostavljajući sinu na brigu svoja dobro pozicionirana imanja. Jedne noći otac je ubijen u Rimu na povratku s večere. Jedini svjedok događaja bio je rob koji ga je pratio. Danas ne znamo tko je točno ubio Roscija, ali se stručnjaci slažu da je motiv bio njegovo golemo bogatstvo. Znamo da ga nije ubio niti sin, jer se on tada nalazio u Ameriji i ništa ga ne povezuje sa zločinom. Međutim, Tit Roscije Magnus i Tit Roscije Kapiton su odlučili prisvojiti Roscijevo nasljedstvo. Učinili su to u suradnji s čovjekom imena Krizogon, koji je bio Sulin oslobođenik. Njih trojica su posthumno stavili ime Roscijeva oca na proskripcije, što je značilo da sin nema pravo na nasljedstvo i imanje je stavljeno na aukciju. Prema toj lažnoj proskripciji sin je bio protjeran s imanja i Krizogon ga je jeftino kupio. Međutim sin je odlučio skinuti ljagu s očeva imena i vratiti imanje. U tom su trenutku gore spomenuta trojica shvatila su da su podcijenila Roscijevog sina, pa su potražila novi način na koji bi ga ušutkali. Unajmili su tužitelja i izmislili priču da je sam Roscije ubio svog oca, ali su previdjeli jednu stvar: Roscijevo ime je sada bilo proskribirano što je značilo da sin ne može odgovarati za smrt svog oca jer njegovo ubojstvo nije zločin. Na sreću za sina, Roscije je imao moćne prijatelje u Rimu. Meteli su tada bili posebno utjecajni i, iako nisu govorili na sudu u korist Roscija, moguće je da su baš oni predali slučaj Ciceronu i upozorili ga na to da bude na oprezu. Točnije, moguće je da su mu savjetovali da ne inkriminira Krizogona jer bi to moglo izgledati kao napad na Sulu. Međutim, Ciceron je

³⁰ Forsyth, 1901., str. 37 - 42.

te savjete zanemario. Smjelim potezom stvorio je napetu atmosferu na sudu spomenuvši Krizogona. To nitko nije očekivao, a najmanje tužitelj. Time je zadobio pozornost, međutim razotkrivanje Krizogona nije bilo dovoljno, nego je bilo potrebno ponuditi vjerodostojnu alternativu kako bi ohrabrio porotu da oslobodi optuženog od strašnih optužbi.³¹

Napominjem da informacije kojima raspolažemo dolaze od samoga Cicerona i da je potrebno imati na umu mogućnost da je on u iznošenju priče pretjerivao u skladu s onime kako je slučaj nalagao. Ciceron je, iako još relativno neiskusn, predobro znao svoj posao da bi iznosio izjave koje se mogu lako osporiti. Slijed samog procesa izgledao je ovako: prvo se iznosi optužba nakon čega slijedi govor obrane. Zatim optužba iznosi dokaze i svjedoke koji se potom ispituju. Obrana nije predstavljala dokaze, ali joj je zadatak, logično, bio osporiti iznesene dokaze optužbe što je Ciceron i učinio pokazavši da Roscije nije imao razloga ubiti svog oca.³²

Roscije je bio oslobođen što je Ciceronu već tada osiguralo veliku slavu. Sam Ciceron je tridesetak godina kasnije izjavio da mu je taj slučaj osigurao toliku potporu u javnosti da se činilo da ne postoji slučaj koji ne bi mogao zastupati na suđenju.³³ S druge strane, taj mu je slučaj priskrbio i brojne neprijatelje, među kojima i još uvijek vrlo utjecajnog Sulu. Putarh kaže da ju u strahu od Suline osvete Ciceron otputovao u Grčku, pod izgovorom da je slabog zdravlja te da ide usavršiti svoje govorničke vještine.³⁴

³¹ Church, 1883., str. 13 - 15.

³² Gottlieb, 1923., str. 46 - 52.

³³ *Brut* 312.

³⁴ Plut. *Cic.* 3.

3.4. Ciceron na funkciji kvestora

U ljeto 76. god. pr. Kr. Ciceron je izabran za funkciju kvestora i dodijeljeno mu je jedno od dva kvestorstva na Siciliji sa sjedištem u Lilibeju.³⁵

Sicilija je bila pod rimskom vlašću od prvog punskog rata i vremenom je postala svojevrsna rimska žitnica. Njezine su zajednice bile dužne isporučiti Rimu točno određenu količinu žitarica, po točno određenoj cijeni i jedan od zadataka sicilskog kvestora je bio da to i osigura. U vrijeme kada je Ciceron obavljao službu kvestora cijena žitarica u Rimu je rasla, ali je on uspio osigurati potrebnu količinu bez da i jedna strana bude oštećena. Zahvaljujući tomu, Sicilijanci su mu na kraju službe bili izuzetno zahvalni, a on im je obećao da će i u budućnosti štititi njihove interese.³⁶

Pošto su ga Sicilijanci poštovali i bili zadovoljni njegovim djelovanjem, očekivao je da će glas o tome doći i do Rima. Međutim, neugodno se iznenadio na povratku. Naime, na povratku se zaustavio u Puteoliju i pitao koje su novosti u Rimu, a njegov sugovornik nije niti znao gdje je Ciceron bio.³⁷ Ciceron je očekivao da će se glas o njegovom uspješnom kvestorstvu na Siciliji proširiti sve do Rima, što se očito nije dogodilo. Od tada više nije dobrovoljno napuštao Rim na duže vrijeme jer je shvatio da, ako želi biti uspješan, mora biti na Forumu.³⁸

Međutim, kvestura je za Cicrona bila važna iz tri glavna razloga. Prvo, on je bio svjestan potrebe stvaranja grupe pobornika kako bi nadoknadio nedostatak slavni predaka. Utjecajni Sicilijanci koji su imali podršku utjecajnih rimskih obitelji pružali su direktan pristup središnjoj eliti u gradu. Klaudiji Marceli su tradicionalno bili patroni

³⁵ Rolfe, 1923., str. 35.

³⁶ Fuhrman, 1993., str. 36 - 37.

³⁷ Plut. *Cic.* 6.

³⁸ Wilkin, 1947., str. 44.

Sicilije, a i mnogi drugi moćni pojedinci, npr. Pompej i Hortenzije, su održavali bliske veze u toj provinciji. Ciceron je u stvaranju veza na Siciliji vidio mogućnost unaprijeđivanja karijere u Rimu. Osim toga, trudio se pružiti podršku rimskim poslovima na tom području. Druga velika prednost je bila prilika koja je unaprijedila njegovu govorničku karijeru. U govoru koji je održao prilikom oprostajne ceremonije, kako je navedeno, obećao je služiti Sicilijancima u Rimu. Oni su njegovo obećanje iskoristili i zatražili da ih zastupa u optužbi Vera, što je postao jedan od najznačajnijih slučajeva u njegovoj karijeri. Posljednje, naučio je da je za uspješnog političara važno da bude viđen, pa više nije dobrovoljno napuštao Rim.³⁹

3.5. Prva velika prekretnica – suđenje Gaju Veru

Mnogi mladići, koji su bili na početku karijere, gradili su reputaciju tužbama na sudu.⁴⁰ Kako su oni obično bili u dobi od 18-19 godina, Ciceronov „prvi napad“ je došao relativno kasno, jer je on u trenutku kada se održavalo suđenje Veru imao već 37 godina. Iako se obrana, kako sam već istaknula, smatrala časnijom, i optužba je imala svoje dobre strane. Pojedinac je mogao opravdano tužiti nekoga ako je imao u vidu interese države, ako je htio osvetiti nepravdu ili ako se osjetio obaveznim zaštititi interese građana. Sam Ciceron kaže: „Iako ovo izgleda kao optužba, treba se smatrati kao obrana jer branim mnogo ljudi, mnogo zajednica, zapravo branim cijelu Siciliju.“⁴¹

Verov slučaj bio je idealan za Ciceronov napad. Naime, Ver je bio sinonim korupcije zbog koje je Senat bio kritiziran još od vremena Sule. Osim toga, Ver je bio rimski senator koji je imao podršku najplemenitijih rimskih obitelji. Ključno je to što nije

³⁹ Tempest, 2011., str. 41 - 42.

⁴⁰ Tempest, 2011., str. 46

⁴¹ *In. Q. Caecilius* II. 4.

bio integralni član unutarnje klike koja je kontrolirala senatorsku elitu, dapače, negova obitelj je bila relativno nov član tog društvenog staleža. Njegov otac, doduše, jest bio senator, ali ne baš utjecajan i, moguće je da se Ver probio služeći Suli i njegovom režimu.⁴²

Verova politička karijera je započela 84. godine pr. Kr. u vrijeme kada je Rimom dominirao Cina – Marije je bio mrtav, a Sula se još nije vratio u Rim i preuzeo kontrolu. Ver je postao kvestorom za vrijeme konzula Gneja Papirija Karbona, a slijedeće godine mu je nastavio služiti u Cisalpinskoj Galiji, ali je uskoro dezertirao Suli. Godine 82. pr. Kr. Sula je preuzeo Rim, uveo proskripcije i nagradio Vera imanjima proskribiranih u Benevetumu. Od 80. god. pr. Kr. do 79. god. pr. Kr. služio je kao legat pod Gnejem Kornelijem Dolabelom i pridružio mu se u pljački Kilikije i Azije. Za taj je zločin Dolabela kasnije osuđen, a Ver je izbjegao osudu jer je svjedočio protiv Dolabele.⁴³

Pretorsku službu je obavljao 74. god. pr. Kr. i lako je moguće da je iskoristio svoju političku moć kako bi se obogatio.

Biti političar u rimskom svijetu bilo je iznimno skupo – senatori su bili dužni pomagati svojim klijentima, priređivati zabave za narod, financirati izborne kampanje i slično. Mnoge je to otjeralo u dugove, pa su već na početku svoje političke karijere morali posuđivati veće sume novca. S druge strane, politika donosi ono što je u tom istom svijetu gotovo neprocijenjivo: ugled, čast, prestiž, reputaciju, poštovanje, purpurnu togu, različite znakove isticanja i slično. Pretorstvo i konzulstvo donosili su još neke dodatne povlastice: pravo zapovijedanja vojskom i upravu provincijom. Te dvije povlastice nisu donosile samo prestiž, nego su bile, ako izuzmemo zaradu od imanja, jedini legalni načini na koji su senatori mogli povećati svoje bogatstvo. Zapovijedanje vojskom donosilo je

⁴² Williams, 203., str. 41.

⁴³ Berry, 2006., str. 4.

najveći profit. Uspješan zapovijednik mogao je prikupiti velike količine plijena, a kao upravitelj provincije mogao je nadoknaditi gubitke iz „magistratske godine“ jer su se od magistrata očekivala javna dobročinstva koja su oni trebali samostalno financirati. U provincijama su mogućnosti za korupciju bile beskonačne i upravo Verov slučaj demonstrira prirodu i opseg takvog lošeg vođenja provincije u Ciceronovo vrijeme. Već u prvoj godini Verove uprave Sicilijom glasine o iznuđivanju su došle do Senata, ali ga Senat nije mogao opozvati jer nije postojao nitko adekvatan tko bi ga mogao zamijeniti.⁴⁴ Naime, tada je na području južne Italije bijesnio rat protiv Spartaka, što je Siciliju činilo posebno ranjivom, a Sertorijev ustanak bijesnio je Hispanijom. To je bilo vrijeme kaosa i Ver je znao dobro iskoristiti situaciju. Postojali su pojedinci koji su htjeli stati na kraj Veru, a među njima se isticao Stenije koji je isprva bio u dobrim odnosima s Verom, no nakon što ga je Ver „oslobodio bogatstva“ odnosi su, naravno, zahladili.⁴⁵ Stenije je pobjegao pred Verovim gnjevom u Rim i tamo zatražio pomoć Cicerona koji je pristao tužiti Vera.⁴⁶

Ver je na mjestu upravitelja Sicilije bio od 73. do 71. god. pr. Kr., iako mu je mandat trebao trajati samo godinu dana. No, kako sam već spomenula, Rim se nalazio u poteškoćama koje su izazvale pobune, a Verov naslijednik je gušio Spartakov ustanak. To je Veru dalo gotovo slobodne ruke, međutim vijesti o njegovu izrabljivanju provincije stigle su do Senata. Čim je odstupio s mjesta upravitelja, brojne sicilske zajednice su se složile u tužbi protiv Vera za iznudu.⁴⁷

⁴⁴ Tempest, 2011., str. 47.

⁴⁵ Bilo je uobičajeno da upravitelja tijekom obilaska provincije ugušćuju i služe najugledniji građani. Tako je i Stenije u gostio Vera. Ver je Steniju prvo uzeo sve vrijednosti koje je Stenije imao u kući, a nakon toga je htio i vrijedne kipeve koji su pripadali gradu, a što Stenije nije dopustio. (Tempest, 2011., str. 48-49.)

⁴⁶ Williams, 203., srt. 25 - 26.

⁴⁷ Petterson, 1920., str. 123.

Ciceron se prijavio za mjesto tužitelja, međutim, prijavio se i Kvint Cecilije Niger. Zbog toga je održano preliminarno saslušanje (*divinatio*) kako bi se odlučilo tko će od dvojice prijavljenih kandidata zastupati optužbu. Govor koji je tom prilikom Ciceron održao, *Divinatio in Caecilius*, svrstava se u grupu govora *Verrines*, iako Ciceron u njemu ne govori o Veru, nego objašnjava zašto bi on trebao dobiti slučaj.⁴⁸

Verov slučaj je za Cicerona predstavljao delikatnu situaciju i on je morao biti na velikom oprezu. Naime, prvo je morao dokazati da je on „pravi čovjek“ za slučaj, a istovremeno izbjeći dojam zlonamjernog tužitelja koji na tuđim leđima gradi vlastiti uspjeh. Nadalje, iako je samohvala bilo nešto što se od rimskih političara i očekivalo, Ciceron je smatrao da se takva promidžba ne smije shvaćati olako. U spomenutom govoru tvrdi da je taština svake vrste nepodnošljiva,⁴⁹ pa je, umjesto da govori zašto bi on trebao biti tužitelj, govorio zašto Cecilije Niger ne bi trebao biti. Iz navedenog govora vidi se da je Ciceronu doista bilo stalo do toga da upravo on bude tužitelj na ovom slučaju. Rizik je bio golem, ali i moguća nagrada. Naime, to mu je bila prilika da se nađe u ringu s Hortenzijem, u to vrijeme najpoznatijim rimskim govornikom. Drugo, on je htio postati edil i time dalje napredovati u karijeri, pa bi mu u godini nestašice žita, kada je njegovu cijenu trebalo održati niskom, potpora Sicilije, tada rimske žitnice, bila od velike pomoći. I treće, to bi mu suđenje osiguralo govornicu s koje bi mogao reklamirati sebe i svoje stavove.⁵⁰ S druge strane, neuspjeh bi značio golem zastoј u njegovoj političkoj karijeri i stvaranje izuzetno moćnog neprijatelja jer nije nemoguće da bi Ver, u slučaju oslobađajuće presude, bio izabran za konzula 68. god. pr. Krista.⁵¹

⁴⁸ Berry, 2006., 49 - 51.

⁴⁹ *Cic. Div. Caec. 11.36.*

⁵⁰ Tempest, 2011., str. 51.

⁵¹ Steel, 2001., str. 23.

Ver je smatrao da su mu izgledi za pobjedu dosta dobri. Na svojoj strani je imao respektabilnog rimskog govornika Hortenzija, veze među vrlo utjecajnim pojedincima, među kojima se posebno ističu trojica Metela. Moć i utjecaj bili su na njegovoj strani. Ipak, nije htio slučaj prepustiti sreći, nego je odlučio iskoristiti utjecaj i moć kako bi slučaj dobio. Prvi korak je bio pokušaj eliminacije Cicerona sa slučaja. Kako je poznato, stanovnici provincija nisu mogli sami birati zastupnika na sudu, nego ga je određivao sud. Kako je već navedeno, Ciceron je dobio slučaj i Verov plan da na mjesto tužitelja dođe Cecilije Metel je propao.⁵²

Strategija obrane bila je odugovlačiti sa suđenjem što je dulje moguće. Razlog tomu je vrlo jednostavan. Ako bi se suđenje odgodilo do slijedeće godine gotovo je sigurno da bi Ver bio oslobođen; naime, tada su dužnost konzula trebali preuzeti Hortenzije i Cecilije Metel Kretik, a Cecilije Metel je trebao preuzeti funkciju peretora. Pošto je Ver uživao njihovu podršku, oslobađajuća presuda bi bila gotovo zagantirana.⁵³

Nakon nekoliko odgađanja, početkom kolovoza, suđenje je konačno započelo. Kako se ono ne bi prolongiralo u sjedeću godinu, Ciceron se odlučio za neobičnu strategiju. Naime, nije održao dugačak govor kako je to bilo uobičajeno, nego je dao kratak uvod u slučaj. Govori tužiteljstva obično su sadržavali detalje optužbe, ali ovaj nije bio takav. Umjesto toga, Ciceron je razotkrio planove obrane o odgađanju suđenja. Posebno upozorava porotu da će se, ako se ne ponese časno i ne osudi Vera, sudovi vratiti u ruke vitezova.⁵⁴ Objasnio je da odmah želi nastaviti sa suđenjem, na što Hortenzije nije bio spreman jer nije očekivao da će tako brzo morati govoriti.⁵⁵

⁵² Petterson, 1920., str. 124 - 125.

⁵³ Gildenhard, 2011., str. 8.

⁵⁴ *In Verrem* 1.3.

⁵⁵ Berry, 2006., str. 53 -54.

Izneseni dokazi bili su pogubni za Vera. On se već drugoga dana, uz ispriku da je bolestan, nije pojavio na suđenju. Već sredinom kolovoza prvo saslušanje bilo je gotovo i postalo je iluzorno očekivati da će se presuda donositi tek slijedeće godine. U rujnu se trebalo održati drugo saslušanje, ali do toga nije došlo jer je Ver samovoljno otišao u egzil u Mesiliju i sa sobom odnio veći dio plijena sa Sicilije.⁵⁶

Verov odlazak onemogućio je Ciceronu da detaljno prikaže njegove zločine, pa je objavljivanjem govora to pokušao nadoknaditi. Osim toga, na taj je način htio uvjeriti u Verovu krivnju sve one koji su još uvijek sumnjali. Objavljeno je ukupno sedam govora, dva koja je održao i pet koje je namjeravao održati. Posljednjih pet pružaju raspravu o optužbama koje nije dao na prvom saslušanju jer se odrekao prava na dugi govor.⁵⁷

Ver je ostatak života proveo u Masiliji. Ironičnom igrom sudbine ubijen je tijekom istih proskripcija kao i Ciceron. Zadovoljstvo mu je mogla pružiti činjenica da je Ciceron ubijen nešto ranije i da je ubijen upravo zbog svog govorništva.⁵⁸

Ovim uspjehom Cieron je istisnuo Hortenzija i zauzeo mjesto vodećeg rimskog govornika. Suđenje je ostvarilo svoju svrhu: pokazao je da je sposoban govornik i da i pripadnici viših staleža mogu tražiti njegove usluge što je značilo da može imati utjecajnije klijente i dobiti potporu utjecajnih pojedinaca.⁵⁹

3.6. Ciceron na funkciji edila

Izbori za 69. god. pr. Kr. održani su mjesec dana prije suđenja Veru. Ver je pokušao spriječiti izbor Cicerona za funkciju edila, ali mu to nije uspjelo jer je Ciceron

⁵⁶ Steel, 2001., str. 27.

⁵⁷ Furhman, 1993., str. 44.

⁵⁸ Berry, 2006., str. 55.

⁵⁹ Tempest, 2011., str. 57.

uživao popularnost. Međutim, ta popularnost nije došla sama od sebe. Ciceron je već deset godina radio na uspostavljanju dobrih veza i prijateljstava. Iskoristio je moćnu podršku koju je imao među vitezovima i stekao je prijatelje u provincijskim gradovima.⁶⁰

Suđenje Veru prikazuje Cicerona kao političara kojemu se narod može diviti, a kojega se Senat ne mora bojati. Upravo to, odnosno dobivanje simpatija i od naroda i od elite, bilo je ključno za uspjehe na biralištima. Ciceron je te simpatije zadobio i odluke koje je donosio u slijedećim godinama pokazuju da je radio na tome da ih niti s jedne strane ne izgubi. To se najjasnije vidi u njegovoj odluci da se ne natječe za mjesto pučkog tribuna. Svake godine izabiralo se deset novih tribuna koji su u Senatu branili interese puka; njihova je zadaća originalno bila štititi interese plebejaca. Međutim, tijekom vremena tribuni su postali svojevrsna oporba senatorskoj eliti, ali su mogli i djelovati u korist Senata. Ciceron se bojao da će na njega, ako bude izabran na mjesto tribuna, pasti sumnja da radi u korist senata, a na štetu puka. Umjesto toga čekao je izbore za edila čiji je zadatak, između ostaloga, bio priređivanje javnih igara i vođenje opskrbe žitom, dakle, ono što je prosječnom Rimljaninu bilo od velike važnosti.⁶¹

Tijekom edilstva nastavio se baviti odvjetništvom. Djelomično sačuvan govor u obranu Marka Fonteja, *Pro Fonteio*, naglašava jedan od problema na koji nailazimo kada sudimo Ciceronu kao čovjeku. Naime, Fonteju se sudilo za iznudu, dakle, za isti zločin kao i Veru. S današnjeg gledišta mogli bismo ga osuditi kao nedosljednog i nemoralnog. Međutim, treba uzeti u obzir i način na koji je rimsko društvo funkcioniralo. Nije bio bitan zločin, nego osoba koju se zastupa i koju poantu pri tome odvjetnik želi naglasiti.

⁶⁰ Peterson, 1920., str. 175.

⁶¹ Tempest, 2011., str. 60.

Osim toga, kako je već rečeno, nije bilo časno graditi karijeru i ugled u tužiteljstvu, nego ju tako samo započeti.⁶²

Za vrijeme obavljanja edilstva Ciceron je nastavio rad na učvršćivanju obiteljskih i prijateljskih odnosa. Dogovorio je brak između brata Kvinta i Atikove sestre, a kći je zaručio za Gaja Kalpurnija Pizona Frugija čiji je djed bio konzul i cenzor. Taj mu je brak pomogao pri izboru za pretora jer je njime pokazao da je, iako *homo novus*, dostojan nobiliteta.⁶³

Ciceronova karijera je u razdoblju edilstva procvijetala. Do vremena kada su se trebali održavati izbori za pretora našao se u gotovo idealnom položaju, osobno i financijski. Zadobio je podršku Pompeja Velikog što je za pobjedu na izborima bilo od velike važnosti.⁶⁴ Međutim, zadobiti podršku Pompeja bio je osjetljiv zadatak i valjalo je pametno djelovati kako se ne bi zamjerio Senatu. Zbog toga nije dao podršku zakonu koji je 67. god. pr. Kr. predložio Aulo Gabinije, a kojim bi Pompej dobio izvanredne ovlasti za rješavanje problema piratstva na Mediteranu. Pompej i Ciceron do tada još nisu stvorili čvrsto prijateljstvo i taj je zakon doveo Cicerona u još jednu nezgodnu situaciju. Ponovno se pojavila situacija u kojoj je Ciceron morao manevrirati između puka i Senata. Naime, kao što je već spomenuto, Pompej je bio popularan u narodu i ako bi ga podržao, Ciceron bi također dobio na popularnosti, ali bi se mogao zamjeriti Senatu koji se već plašio Pompejeve vojne moći. Kako se ne bi zamjerio niti jednoj niti drugoj strani, o ovom pitanju Ciceron šuti.⁶⁵

⁶² Fuhrmen, 1993., str. 48.

⁶³ Tempest, 2011., str. 64.

⁶⁴ Tempest, 2011., str. 66.

⁶⁵ Petersson, 1920., str.183.

3.7. Ciceron na funkciji pretora

Služba pretora je sljedeći, i to predzadnji korak u karijeri senatora prema najvišoj službi, konzulatu. Pretorska godina, 66. god. pr. Kr., Ciceronu je donijela razne pogodnosti. Nije samo dostigao jednu od dvije najviše magistrature, nego je sada imao priliku demonstrirati kakav bi konzul bio, ako bi u budućnosti bio izabran. Prvi puta je dobio i priliku stati na govornicu (rostru) i obratiti se narodu.

Izabran je za gradskog pretora čija je glavna zadaća bila suđenje u civilnim ili kaznenim parnicama. Ždrijebom se odlučivalo koje će područje jurisdikcije pripasti kojem pretoru, a Ciceron je dobio kaznene parnice što je značilo da je morao predsjedati suđenjima upraviteljima provincija koji su bili optuženi za iznudu i druge zločine u provincijama.⁶⁶

3.7.1. *De Imperio Cn. Pompei*

Kao što je rečeno, Ciceron nije dao podršku Gabinijevom zakonu kojim bi Pompej dobio izvanredne ovlasti za borbu protiv pirata jer je u tom trenutku tako mogao riskirati povjerenje Senata. Međutim, nešto kasnije ipak je javno podržao Pompeja. Radi se o njegovom prvom savjetodavnom govoru naziva *De imperio Cn. Pompei*, poznatom i kao *Pro lege Manilia*. Govor je održao 66. god. pr. Kr. kada je već bio pretor. Ovim zakonom bi se Pompeju ponovno dale izvanredne ovlasti, ovoga puta za rat protiv Mitridada. Protiv zakona bila je šačica senatora okupljena oko Lukula, Hortenzija i Lutacija Katula. Odluka da govori protiv te unutrašnje frakcije senata o zakonu koji je nastojao oteti prestižno zapovijedništvo nobilima bila je u najmanju ruku rizična. Međutim, Ciceron je dobro

⁶⁶ Forsyth, 1901., str. 95.

odvaga situaciju i izabrao najbolje moguće vrijeme za govor. Naime, ako bi podržao Pompeja u ovom pitanju ne bi se previše udaljio od Senata jer bi morao biti oprezan samo s frakcijom oko Lukula, a istovremeno, promoviranjem akcije koja je bila popularna među narodom i vitezovima zadobio je njihovu podršku.⁶⁷

Taj bi zakon vrlo vjerovatno prošao i bez da ga je Ciceron javno podržao, ali se govoreći u korist tog zakona Ciceron poistovijetio s narodom i Pompejem i na taj si način osigurao dobivanje daljnje političke podrške koja mu je trebala ako je u budućnosti htio biti izabran na mjesto konzula.⁶⁸

Govor kojim Ciceron brani predloženi zakon je svojevrsni panegirik Pompeju, ali se čini da nije zadobio veliku Pompejevu pažnju. Međutim, zadobio je pažnju Pompejevih pouzdanika u gradu, što je u tom trenutku za Cicerona možda bilo i od veće važnosti. Velik dio govora bavi se osvjetljavanjem problema koje susreću rimski vitezovi koji se barve poslovanjem i različitim ulaganjima, i Ciceron zapravo potiče publiku da se poistovijeti s njima i njihovim interesima.⁶⁹

3.7.2. *Pro Cluentio*

Iako je predsjedao sudovima, Ciceronu nije bilo zabranjeno da i dalje zastupa klijente na suđenjima. Branio je Marka Fundanija, ali je taj govor izgubljen. Zastupao je i Aula Kluencija Habita koji je bio optužen za ubojstvo poočima Opijanika. Čini se da je ova tužba bila samo jedna u nizu duge serije obiteljskih sporova, koju je Ciceron uspio osporiti.⁷⁰

⁶⁷ Furhman, 1993., str. 53 - 55.

⁶⁸ Berry, 2006., str. 102.

⁶⁹ Linot, 2008., str. 440.

⁷⁰ Forsyth 1901., Vol. II., str. 97.

Ovaj govor je Ciceronov najduži govor. Održao ga je na suđenju 66. god. pr. Kr., na suđenju koje je zapravo bili nastavak spora od osam godina ranije.⁷¹ Ciceron je u ovom slučaju nastupio kao jedini Kluencijev branitelj na porotnom sudu nadležnom za slučajeve trovanja. Tužitelj je bio Tit Akcije o kojemu Ciceron govori blagonaklono i s poštovanjem kao o mladom čovjeku i govorniku poznatom po nadarenosti.⁷²

Opijanik je, osam godina ranije, bio optužen za pokušaj trovanja Kluencija. Međutim, porota je bila podmićena što je za ovaj slučaj moglo predstavljati problem jer je sada javno mnijenje bilo okrenuto protiv Kluencija, ali ne samo ono, nego čak i njegova majka Sasija.⁷³

Najveća poteškoća s kojom se Ciceron susreo u ovom suđenju je zamršenost njegova sadržaja koja je bila još veća zbog činjenice da je publika bila upoznata sa svim okolnostima tog slučaja. Radilo se o različitim obiteljsko-bračnim odnosima među nekoliko zavađenih obitelji. Ovdje, ipak, iznosim pojednostavljenu verziju događaja.

Kako je već spomenuto, Kluencije je bio optužen za trovanje poočima Opijanikusa, točnije, da je otrovao njegov kruh. Ciceron tvrdi da je pravi razlog smrti Opijanikov pad s konja te je sve predstavio kao urotu protiv Kluencija koju je učinio uvjerljivom zbog karaktera protagonista. Kluencijevu majku Sasiju je prikazao kao okrutnu ženu koja se okrenula protiv vlastitog sina nagovoreći posinka, Opijanikusa, da ga tuži. Nadalje, Ciceron nastavlja optužujući ju da joj je to bio već drugi pokušaj uništavanja sina jer je ranije okrutno mučila robove ne bi li joj oni dali dokaze protiv njega. Napadajući Sasiju Ciceron je smanjio pritisak na Opijanikusa, sina ubijenog Opijanikusa, koji je bio utjecajan vitez i čiju podršku Ciceron nije htio izgubiti.⁷⁴

⁷¹ Alexander, 1947., str. 173.

⁷² *Pro Cluentio* 31.84.

⁷³ Alexander, 1947., str. 173.-175.

⁷⁴ Powel, Paterson, 2004., 294.-297.

Bitno je naglasiti da je govor kojim je Ciceron branio Kluencija sadržavao jasnu političku poruku. To je bio politički ideal po kojemu je on kasnije postao poznat – *concordia ordinum*, odnosno harmonija reda koja je podrazumijevala suradnju i slogu između najviše rangiranih članova države za koju je smatrao da je nužna za opstanak republike.⁷⁵

3.7.3. Druge važnije parnice tijekom preture

Ciceronov plan da drži sve slojeve društva sretnim nije uvijek tekao glatko i dva su slučaja predstavljala posebne neugodnosti za njega. To su bili slučajevi Gaja Licinija Macera i Gaja Manilija čijim je suđenjima predsjedao. Njih su dvojica bili popularni među narodom što je značilo da je Ciceron morao balansirati između svog pravnog integriteta i potrebe da uzvрати uslugu, dok je istovremeno morao paziti na to da ne izgubi podršku Senata. U prvom je slučaju uspio. Macer je osuđen, ali je to narod odobrio.⁷⁶

Slučaj Gaja Manilija predstavljao je malo veći problem. To je bio isti onaj Manilije čiji je zakon Ciceron javno podržao govorom *De imperio Cn. Pompei*. Manilije je sada bio optužen za iznudu i tražio je odgodu suđenja u nadi da će se njegov slučaj prebaciti u slijedeću godinu. Ciceron je odobrio samo jedan dan što je izazvalo negodovanje kod plebejaca koji su podržavali Manilija. Smatrali su da se Ciceron ponaša nepošteno prema čovjeku kojega je ne tako davno podupirao. Tribuni su odmah sazvali sastanak na kojemu su doveli u pitanje Ciceronovu odluku, ali ih on umiruje tvrdnjom da suđenje nije odgodio jer mu on želi predsjedati. To je umirilo i mase čije je povjerenje

⁷⁵ *Pro Cluentio* 152.

⁷⁶ Tempest, 2011., str. 75-77.

Ciceron ponovno zadobio. Čak su od njega tražili da zastupa Manilija ako do suđenja dođe.⁷⁷

Obrana takvog populističkog političara mogla je udaljiti Cicerona od Senata, međutim ovog puta Ciceron je imao sreće. Do suđenja nije niti došlo i njegova je reputacija ostala netaknuta, a njegovo pretorstvo je završilo dok su mu mase klicale. Uspio je okrenuti javno mišljenje na svoju stranu i sada se mogao nadati da će ga ono odnijeti na vrh.⁷⁸

3.8. Ciceron na funkciji konzula

3.8.1. Izbori

Nakon pretorstva Ciceron je morao čekati dvije godine, kako je bilo uobičajeno, da bi se mogao natjecati za mjesto konzula. Nije preuzeo provinciju na upravu jer mu je iskustvo s kvesturom na Siciliji govorilo da je bolje ostati u Rimu gdje ga narod može vidjeti. Ostankom u Rimu na neki je način demonstrirao svoje poštenje – dok je većina pretora nakon službe odlazila u provincije kako bi nadoknadila financijske gubitke on je mogao ostati u Rimu jer se nije služio podmićivanjem.⁷⁹

Njegova godina konzulstva nije protekla lagano, nego se stvarao dojam kontinuirane borbe. Morao se boriti protiv Cezara i Katiline i te su borbe podjelile godinu na dva gotovo jednaka dijela. Da će godina biti ispunjena svojevrsnim borbama, postalo je jasno i prije nego je postao konzul. Konkurencija na izborima bila je prilično jaka. Taj položaj ljubomorno su za sebe čuvali pripadnici nobiliteta pa je Ciceronu status *homo*

⁷⁷ Tempest, 2011., str. 77.

⁷⁸ Middleton, Vol. I., str. 137 - 140.

⁷⁹ Tempest, 2011., str. 77.

novus zapravo najviše smetao – u njegovoj obitelji nije bilo konzula, niti je itko od predaka obavljao ikakve službene funkcije u Rimu, čak nije niti bio rođen u Rimu.⁸⁰

Međutim ono što mu je išlo u prilog bio je izvanredan talent govorništva kojim je raspolagao i pomoću kojeg je stvorio široku mrežu ljudi koji su ga podupirali. Svoju je vještinu morao koristiti oprezno jer se nije opredijelio niti za jednu političku opciju.⁸¹ Umjesto toga radio je na uspostavljanju reda i sloge među staležima.⁸²

Izabran je za konzula, ne prema glasovima nego jednoglasnom aklamacijom puka. Kako je to točno izgledalo ne znamo jer su konzuli inače bili birani glasovanjem, ali Ciceron kaže da to sada nije bio slučaj.⁸³ Ipak, moramo uzeti u obzir mogućnost da Ciceron u ovom slučaju ipak manipulira istinom.

Uz njega je stajalo još šest protukandidata, ali je samo za dvojicu smatrao da predstavljaju ozbiljnu konkurenciju. To su bili Gaj Antonije Hibrida i Lucije Sergije Katilina. Imao je dobre izgleda jer je javno mišljenje velikim dijelom bilo na njegovoj strani. Smatran je poštenim i časnim i uz njega se nisu vezali nikakvi skandali.⁸⁴ S druge strane, nije bilo garancije da će dobiti potporu tradicionalnih senatora jer su drugi kandidati imali daleko prestižniju društvenu i političku pozadinu i zbog toga polagali veće pravo na mjesto konzula.⁸⁵

Da bi pobijedio na izborima trebao je široku podršku. Imao je utjecajne prijatelje koje je stekao u sudnici, uživao je podršku među vitezovima, bio je polularan u Rimu kao

⁸⁰ Steel, 2001., str. 163.

⁸¹ Mreža u kojoj su rimski političari djelovali ne može se nazvati političkom strankom u današnjem smislu riječi, što znači da je gotovo uvijek nemoguće klasificirati u točno određene grupe. Iako su postojale dvije glavne struje, optimati i populari, oni među sobom nisu uvijek dijelili mišljenja i stajališta. (Tempest, 2011., str. 78 – 79)

⁸² Peterson, 1920., str. 222.

⁸³ *De lege agraria II.*, 2

⁸⁴ Trollope, 1880., Vol II., str. 78.

⁸⁵ Trollope, 1880., Vol II., str. 79.

i rimskim gradovima. Nadalje, imao je i Pompeja na svojoj strani, ali je za pobjedu na izborima trebao podršku i viših slojeva društva.⁸⁶

Ciceron se oduvijek divio rimskim tradicijama i nije mogao zamisliti da Rimom vlada bilo tko osim aristokracija. Našao se u nezgodnom položaju jer mu je upravo porijeklo bila moguća prepreka u ostvarivanju političkih ciljeva. Zbog toga je morao tražiti potporu gdje god ju je mogao dobiti, čak i među oponentima optimata, a s druge strane nije si mogao dopustiti da se zamjeri vladajućoj snatorskoj eliti. Dakle, to je bilo pitanje vještog manevriranja na različitim frontama. Morao je stvoriti dojam i kod optimata i kod populara da je upravo on najbolja opcija za mjesto konzula i da su mu interesi jednih, odnosno drugih u prvom planu.⁸⁷

Tijekom izborne kampanje brat mu je posvetio svojevrsni priručnik izborne taktike poznat pod naslovom *De petitione consulatus*. Taj nam priručnik pruža uvid u državu, društvo i običaje tog vremena, a Ciceronu je trebao poslužiti kao vodič kroz kampanju i pokazati mu na koji način može zadobiti povjerenje što većeg broja utjecajnih ljudi.⁸⁸

Tijekom kampanje Ciceron je preuzeo slučaj obrane Gaja Kornelija, koja je zabilježena u govoru *Pro Cornelio*, a koji ocrtava situaciju u kojoj je Ciceron bio prije izbora. Nije mogao odbiti zahtijev populara da prihvati Kornelijevu obranu, a nije si mogao dopustiti niti to da se zamjeri aristokraciji. Ovdje dolazi do izražaja spomenuta sposobnost manevriranja između dvije opcije. Kornelije je bio optužen za izdaju, a nasuprot njega nalazili su se moćni pripadnici senatorske elite, uključujući Hortenzija, Katula i Lukula koji su tvrdili da je Kornelije počinio zločin protiv rimskog naroda jer se

⁸⁶ Shapiro, 2005., str. 169.

⁸⁷ Fuhrmann, 1993., str. 56.

⁸⁸ Hollings, 1839., str. 222.

oglušio na veto drugog tribuna. Ciceron je uspio obraniti Kornelija, i to bez da uvrijedi optimates. Sada je još morao pokazati da može govoriti i u interesu nobila i da može služiti i njima, ako za to dobije priliku.⁸⁹

Katilina je, kao što je već spomenuto, predstavljao ozbiljnu konkurenciju za Cicerona na predstojećim izborima. Pripadao je senatorskoj obitelji koja je dala konzule i iz tog je razloga smatrao da je konzulstvo njegovo pravo. Pretorsku službu obaljšao je 68. god. pr. Kr., nakon čega je dvije godine upravljao provincijom Afrikom, a nakon čega se htio natjecati za mjesto konzula. Međutim, njegova kandidatura je bila odbijena. Možda zato jer mu je predstojalo suđenje za iznudu ili nije objavio svoju kandidaturu na vrijeme. Kako god bilo, te se godine nije mogao natjecati.⁹⁰

Iako mu se trebalo suditi radi iznude u provinciji, Katilina nije planirao odustati od kandidature 65. god. pr. Kr.; smatrao je da mu to mjesto pripada. Ciceron je čak razmišljao da preuzme njegovu obranu jer bi tako na svoju stranu pridobio i „Katilinine ljude.“ Međutim, do toga nije došlo, nego su se Katilina i Antonije Hibrida udružili u kampanji i predstavili sebe kao konzulski par, a protiv Cicerona. Time se Ciceron našao u, blago rečeno, teškom položaju. Njegovi rivali nisu samo bili nobili, nego su se koristili toliko izdašnim podmićivanjem da je moguće da ih je sam Kras financirao.⁹¹ Što su se izbori više približavali, podmićivanje je postajalo sve jače. Ciceron je odgovorio svojim najjačim oružjem. U govoru *In Toga Candida* oštro je napao karaktere i prošlost svojih protukandidata. Protiv Katiline je iznio strašne optužbe tvrdeći da je ukaljao svoje tijelo svim oblicima perverzije i prostitucije, krvlju sa svojih zlih pohoda, opljačkao saveznike i obezvrijedio zakone i sudove.⁹²

⁸⁹ Tempest, 2011., 79 – 80.

⁹⁰ Shapiro, 2005., str. 159 – 161.

⁹¹ Petersson, 1920., str. 199 – 201.

⁹² *Ad Catilinam* 1.4.

Vrijeđanje političkih protivnika nije ništa novo u rimskom svijetu. To je bila svojevrsna umjetnička forma antičkog Rima. Ciceron je jednostavno prikupio sve što je imao protiv Katiline u nadi da će nešto od toga naići na plodno tlo. Vjerovatno u nekim optužbama nije bilo mnogo istine, ali je govor ipak ispunio svoju svrhu. Katilina i Hibrida su pokušali vratiti istom mjerom, ali je sve što su uspjeli pronaći bilo Ciceronovo „nisko porijeklo.“ Katilina nakon toga više nije imao šanse, a za konzule su izabrani Ciceron i Hibrida.⁹³

3.8.2. Konzulska godina (63. god. pr. Kr.)

Ciceronova kampanja bila je uspješna, ali to ne smijemo pripisati samo činjenici da su njegovi protukandidati bili slabi ili korumpirani. Njegov izbor bio je rezultat mnogih razloga. Doduše, dijelom je to bila i sreća, ali su veliku ulogu odigrali odlučnost i patriotizam koje je Ciceronom pokazivao penjući se kroz *cursus honorum*. Međutim, iskustvo ga nije pripremilo za dramatične događaje koji su uslijedili u godini njegovog konzulstva.

Ciceron je jedva dočekaao prikazati svoje uspjehe. Čak i za antičku publiku koja je bila naviknuta na hvalisanje i takvo ponašanje prihvaćala, Ciceron je bio pun samohvale. U određenoj mjeri bilo je prirodno, čak i očekivano da će se pojedinci hvaliti svojim uspjesima i uspjesima svojih predaka. Međutim, Ciceron nije imao slavnih predaka, pa je ješ više naglašavao svoje uspjehe i postignuća. Na početku konzulstva doista se imao čime hvaliti, sve je izbore dobio u „svojoj godini“ i sve je to postigao bez podmićivanja. Problem je bio taj što se Rim, koji je Ciceron oteo iz šaka nobila, nalazio na rubu kaosa. Bio je prenapučen i opasan. Siromašni su živjeli u visokim, nesigurnim zgradama koje su

⁹³ Fuhrmann, 1993., str. 60.

se lako mogle srušiti ili nestati u požaru. Zdravstveni uvjeti u tim dijelovima grada bili su katastrofalni, ljudi nisu imali pristup kupalištima, zahodima, čak ni pitkoj vodi, mnogi su pali u goleme dugove, a jedino što je Rim napravio za njih bilo je subvencioniranje troškova žitarica, no čak i tada su bili brojni oni koji si ih nisu mogli priuštiti.⁹⁴

U takvim okolnostima, čovjek koji se predstavljao kao političar za narod, mogao je mnogo dobiti. To je jedan od razloga zbog kojeg se Ciceron u to vrijeme htio odvojiti od nobila i naglasiti da on nije još jedan aristokrat koji će raditi isključivo za svoju korist. Često je koristio populistički jezik kada se obraćao okupljenom mnoštvu, ali je 63. god. pr. Kr., na početku svog konzulstva, imao još jedan razlog zbog kojeg je trebao svoj govor prilagoditi narodu. Naime, postojao je još jedan političar koji je započeo karijeru posvećujući se popularskim ciljevima. Radi se o Gaju Juliju Cezaru koji je u godinama prije Ciceronovog konzulstva stvorio od sebe osobu koju je bilo teško ignorirati. Njegova obitelj je bila dobro poznata. Julijevci su se hvalili svojim prestižnim porijeklom, ali usprkos tome, nitko od Cezarove neposredne obitelji nije ostvario zapaženu karijeru u prethodnim godinama. Cezar još uvijek nije bio bogat niti pretjerano poznat, pa je morao biti kreativan u konstruiranju političkog identiteta u svrhu postizanja slave za kojom je težio. Još uvijek se nalazio u sjeni Pompeja i Krasa, ali tamo nije namjeravao ostati. Njegov savez s Krasom stvarao je Ciceronu goleme probleme.⁹⁵

3.8.2.1. *De Lege Agraria*

Ciceronovu godinu konzulstva obilježilo je nekoliko značajnih događaja. Među njima je i pokušaj agrarne reforme. Radi se o tome da je pučki tribun Publije Servilije Rul

⁹⁴ Tempest, 2011., str. 85.

⁹⁵ Tempest, 2011., str. 85 - 87.

iznio taj problem koji se dugo vremena skrivao i koji je bio usko vezan uz popularsku politiku.⁹⁶ Ciceron je vjerovatno bio u pravu kada je posumnjao da Kras i Cezar imaju svoje interese u tome. U prošlosti su agrarni zakoni koji su predlagali redistribuciju zemlje i podjelu iste siromašnima uvijek bili sredstvo udovoljavanja masama i ovaj posljednji imao je sličnu svrhu, ali je nudio i prijeko potrebno rješenje za rimsku sirotinju. Međutim, nešto je bilo sumnjivo s Rulovim prijedlogom. Njegov prijedlog je predviđao sastavljanje komisije od deset ljudi s ogromnim autoritetom, a u trajanju od pet godina. Čini se da je zakon predložen jer bi se, ako se on usvoji, osnivanjem komisije stvorila politička konkurencija koja bi oponirala sve većem Pompejevom utjecaju.⁹⁷ Takva moć bi u krivim rukama bila iznimno opasna. Među ovlastima koju bi komisija imala Plutarh navodi pravo na prodaju državnog zemljišta, pravo suđenja, osuđivanje na egzil, osnivanje kolonija, trošenje državnog novca i podizanje vojske.⁹⁸ Ciceronov kolega Antonije je mislio iskoristi taj zakon i u vlastitu korist jer se nadao da će biti izabran za člana komisije. To je za Cicerona predstavljalo potencijalni problem jer je trebao Antonijevu pomoć u rušenju tog prijedloga. Njegov pregovarački adut bila je Makedonija kojom je trebao upravljati nakon završetka konzulskog mandata. Makedoniju, jednu od najpoželjnijih provincija, ponudio je Antoniju na upravu i na taj način riješio nekoliko problema. Naime, prepuštanje uprave značilo je da nakon konzulstva neće morati napustiti Rim, a istovremeno je riješio problem oporbe Antonijevih ljudi.⁹⁹

Čim je dobio Antonijevu podršku, Ciceron je počeo govoriti protiv Rulovog prijedloga zakona. O toj je temi održao četiri govora i uspio srušiti prijedlog zakona kao

⁹⁶ Rolfe, 1923., str. 33 – 35.

⁹⁷ Rolfe, 1923., str. 42.

⁹⁸ Plut. *Cic.* 12

⁹⁹ Furhmann, 1993., str. 65 – 69.

i još neke mjere za koje je smatrao da prijete sigurnosti Rima.¹⁰⁰ Ipak, suočio se s nezgodnom publikom jer ju je trebalo uvjeriti u to da glasa protiv zakona od kojeg bi ljudi imali koristi. Time je pobio svoju izjavu da će biti konzul od naroda, ali objašnjava da zapravo radi u korist naroda jer predlagatelji zakona imaju samo svoje interese u vidu.¹⁰¹ S druge strane, moguće je da se radi o pukom manipuliranju činjenicama koje je on na taj način okrenuo u svoju korist.

Ciceronova genijalnost u uvjeravanju naroda da je zakon, predložen u korist naroda, zapravo prevara je zapanjujuća. Naglasio je da bi izabrana deseterica imala moć kraljeva čime je uvjerio narod da zakon odbaci. Izokrenuo je sve argumente koje su njegovi oponenti imali. Sigurno je da je preuveličao opasnosti koje je zakon donosio, ali je ostvario svoj cilj. Zakon je bio odbačen.¹⁰²

3.8.2.2. Suđenje Gaju Rabiriju

Nije prošlo dugo do izbijanja novog skandala. Riječ je o suđenju Gaju Rabiriju za zločin koji je, navodno, počinio 37 godina ranije, odnosno za ubojstvo narodnog tribuna Saturnina. Ovdje nije bila riječ niti o pravdi niti o osobnoj osveti, nego je optužba, koju je predvodio Tit Labijen, u toj tužbi vidjela mogućnost za podrivanje autoriteta senata. Zapravo je moguće da je iza svega stajao Cezar.¹⁰³

Priča u kratkim crtama glasi ovako: Saturnin, koji je sudjelovao u ubojstvu Gaja Memija kako bi Glaukija mogao biti izabran na mjesto konzula, bio je prisiljen, zajedno

¹⁰⁰ Osim agrarne reforme raspravljalo se i o prijedlogu zakona kojim bi se sinovima proskribiranih za vrijeme Sulinog režima vratila imovina i građanska prava. Međutim, Ciceron je smatrao da bi se na taj način stvorila grupa moćnih ljudi željnih osvete što je smatrao opasnim za Republiku. (Rolfé, 1923. str. 42.)

¹⁰¹ *De lege agraria* 2.6-7.

¹⁰² Sticker, 1885., str. 40.

¹⁰³ Hollings, 1839., str. 90 - 93.

sa svojim pristalicama, potražiti utočište u Kapitoliju. Gaj Marije je, sa svojim snagama, opkolio Kapitolij i postavio uvjete za predaju. Međutim, rulja je provalia u hram i u pokolju koji je nastao stradao je i pučki tribun Saturnin. Labijen je sada tvrdio kako je Rabirije ubio Saturnina koji je zbog toga što je bio pučki tribun bio sakrosanktan. Kazna za takvo ubojstvo bila je bičevanje i razapinjanje, a sudila bi mu samo dva čovjeka – Cezar i Cezarov rođak kako bi bili sigurni da će Rabirije biti osuđen.¹⁰⁴ Iz tog razloga Tempest smatra da iza cijelog procesa stroji Cezar koji je na taj način htio dovesti u pitanje autoritet Senata.¹⁰⁵

Rabirije je oslobođen optužbi jer je suđenje bilo prekinuto. Naime, u ključnom trenutku suđenja, nakon što su saslušani govori optužbe i obrane, pretor Kvint Cecilije Metel Celer se pozvao na staro pravilo: ako je zastava na Janikulumu spuštena, (a u tom trenutku je bila spuštena) država je u opasnosti i prekidaju se svi javni poslovi. Suđenje nakon toga nije nastavljeno.¹⁰⁶

Iako Rabirije nije osuđen, Cezar i Labijen napravili su glasnu poantu i naštetili autoritetu Senata i konzulskoj moći. To je bilo političko suđenje, prosvjed protiv moći Senata i senatskog dekreta prema kojemu su konzuli u kriznim situacijama mogli poduzeti izvanredne mjere kako država ne bi bila oštećena. Dekretom nije specificirano koje to mjere konzuli mogu poduzeti, ali su magistratima dane ovlasti da koriste silu protiv bilo kojeg građanina za kojeg su smatrali da predstavlja opasnost za republiku. Za Cicerona je ovo suđenje predstavljalo mogućnost da jasno prezentira svoje stavove. Tvrdi da tužitelji žele uništiti autoritet Senatu i uništiti moć konzula. Time je jasno dao do znanja da nije popular i da su mu interesi Senata i senatorskog staleža na prvome mjestu.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Hollings 1939., str. 94.

¹⁰⁵ Tempest, 2011., str. 79.

¹⁰⁶ Stockton, 1971., str. 95 - 97.

¹⁰⁷ Tempest, 2011., str. 90.

3.8.2.3. Katilinina urota

Kao što je ranije navedeno Katilina nije izabran za konzula, no on taj poraz nije prihvatio mirno. Kako nije bio izabran, namjeravao je vlast preuzeti nasilno. Bio je patricij i smatrao je da je konzulstvo njegovo pravo, a sada mu je to pravo već drugi puta uskraćeno. Pošto je izgubio podršku među nobilima, potražio ju je među narodom, pogotovo među onima koji su bili opterećeni dugovima i drugim poteškoćama. Svjestan toga, Ciceron ga je držao na oku. Katilina je, navodno, održao svojevrsan neslužbeni izborni govor u svojoj kući, u kojemu je tvrdio da čovjek može biti dobar branitelj interesa siromašnih samo ako je i sam siromašan te da potrebni ljudi ne trebaju vjerovati obećanjima nekoga uspješnog i sretnog, čime je aludirao na Cicerona. Slijedeći je dan Ciceron zatražio da se odgode izbori za konzule, a Katilina ispita u Senatu. Katilina spomenutu glasinu nije porekao nego je rekao kao država ima dva tijela, jedno nemoćno s nemoćnom glavom i jedno snažno ali bez glave, misleći pri tome da je Senat preslab te da će on tom drugom tijelu osigurati glavu sve dok je živ.¹⁰⁸ To je bila alarmirajuća izjava jer je značila da Katilina želi preuzeti moć Senata, ali Senat nije ništa poduzeo i Katilina je trijumfalno napustio sjednicu Senata.¹⁰⁹

Iako Ciceron nije uspio uvjeriti Senat da je nužno poduzeti mjere protiv Katiline, uspio je uvjeriti narod da Katilina predstavlja opasnost. Učinio je to na vrlo jednostavan način javno demonstrirajući da se boji za vlastiti život iako to možda nije bila istina. Na dan izbora nosio oklop ispod toge, ali tako da ga narod može vidjeti. Plan je bio podići paniku i prikazati sebe kao žrtvu, a Katilinu kao opasnost za rimske građane. Ciceronova

¹⁰⁸ *Pro Murena* 51.

¹⁰⁹ Petersson, 1920., str. 243.

namjera je uspjela i Katilina je izgubio izbore. Navodno je tada počeo intenzivnije razmišljati o uroti.¹¹⁰

Za Katilinine planove Ciceron je čuo od Fulvije, ljubavnice Kvinta Kuriusa koji je bio blizak s Katilinom. Do kraja godine Fulvija je ostala Ciceronova doušnica, a kasnije joj se pridružio i Kurius.¹¹¹

Iako je imao opravdane sumnje, Ciceronu su nedostajali dokazi protiv Katiline da bi ga mogao u potpunosti razotkriti. Dokaz se pojavio u vidu anonimnih pisama jedne noći u kolovozu. Jedno pismo, adresirano na Krasa ostavljeno je na njegovim vratima. On ga je pročitao i proslijedio Ciceronu. U pismu je stajalo da Kras treba napustiti grad jer Katilina namjerava ubiti brojne senatore, a među njima i Cicerona. Slijedećeg dana je Ciceron sazvaio Senat i proslijedio još neotvorena pisma, sva sa istom porukom.¹¹² Pitanje koje je do danas ostalo neodgovoreno je tko je napisao pisma. Postoji mišljenje da ih je napisao sam Ciceron jer nije mogao pronaći dokaze protiv Katiline, a time je htio i testirati Krasovo povjerenje jer je on ranije otvoreno podržavao Katilinu. Drugo mišljenje je da je autor poduhvata Kras jer je na taj način htio otkloniti sumnje sa svog imena.¹¹³

Nakon što su senatori pročitali pisma uvidjeli su da je Ciceron imao pravo i da Katilina zaista predstavlja opasnost za Rim. Međutim, situacija je i dalje bila problematična – Manilije, Katilinin partner u uroti, je podizao trupe kod mjesta Faesulae, nešto manje snage su se okupljale u Picenumu, a planirao se i ustanak robova u Apuliji. Sam Katilina je ostao u Rimu kako bi organizirao svoje sljedbenike.¹¹⁴

¹¹⁰ Forsyth, 1901., Vol II., str. 135.

¹¹¹ Tempest, 2011., str. 92.

¹¹² Tempest, 2011., str. 91 – 92.

¹¹³ Trolpe, 1880., Vol.I., str. 97.

¹¹⁴ Shapiro, 2005., str. 181.

Sve to je primoralo Senat da krene u akciju. Na snagu je stupio ranije spomenuti kontroverzni dekret koji konzulima daje vanredne ovlasti ako je sigurnost Rima dovedena u pitanje. Sada se Ciceron morao pobrinuti za to da država ne bude oštećena Katilinim djelovanjem. Odmah su poduzete mjere: gladijatori su uklonjeni iz grada kako se ne bi pridružili Katilini, a naoružane su velike snage volontera. Međutim, još uvijek nije bilo konkretnih dokaza koji bi Katilinu čvrsto povezali s urotom i nije bilo poveznice između Katiline i Maniljevih trupa. Sve što su mogli učiniti je tužiti Katilinu za povredu zakona o javnom nasilju, međutim, procedura je nalagala da tuženi sve do suđenja mora biti slobodan, što je značilo da bi Katilina mogao posjećivati Senat i sudjelovati u raspravama.

Kako bi pokazao svoju nevinost, Katilina je predložio je da će boraviti u kući bilo kojeg senatora pod njegovim nadzorom, ali nitko nije htio preuzeti taj zadatak.¹¹⁵

Nakon što je saznao za posljednji sastanak urotnika svrha kojega je bila dovršavanje planova urote, i nakon što mu je Fulvija spasila život upozorivši ga na to da dvojica urotnika dolaze po njegovu glavu, Ciceron je sazvaio sjednicu Senata u Jupiterov hram. Mislio je da će Katilina do tada već napustiti Rim, kako su urotnici bili i dogovorili te da će moći nagovoriti senatore da poduzmu drastičnije mjere. Međutim, Katilina se pojavio na sjednici. To je Ciceronov plan da šokira publiku opasnošću koja prijete učinilo nemogućim jer Katilina nije bio s Manilijem i njegovim snagama negu tu, u Rimu. Senat nije htio poduzeti mjere dok nije bio uvjeren u opasnost, a Ciceron, koliko god je bio siguran u Katilinine namjere nije protiv njega imao dokaze. Morao je odigrati oprezno.¹¹⁶

Održao je govor koji je tri godine kasnije i objavio, *Ad Catillinam I*. Tim je govorom namjeravo posramiti Katilinu i tako ga natjerati da napusti grad. Opisao je ranije Katilinine aktivnosti vezane za urotu i planove koje su urotnici skovali dajući do znanja

¹¹⁵ Tempest, 2011., str. 92.

¹¹⁶ Smith, 1967., str. 111.

da je upućen u sve što se događa. Katilina nije imao izbora nego je iste večeri napustio Rim objavivši da odlazi u egzil u Masiliju, ali i to je bio samo trik.¹¹⁷

Katilina se pridružio Maniliju i njegovim snagama u namjeri da izvrši plan i napadne sam Rim. Međutim, u postavljenoj zasjedi uhićena su petorica urotnika koja nisu imala drugog izbora nego priznati zločin. U tom trenutku Senat je shvatio da Ciceronova upozorenja nisu bila pretjerana. Dodijelio mu je viske počasti i titulu *pater patriae* (otac domovine).¹¹⁸

Oduševljenje nije bio dugog vijeka. Ciceron je, kao konzul, morao kazniti urotnike. Četvrtim govorom protiv Katiline uspio je uvjeriti Senat da je smrtna kazna najbolja opcija iako ju nije direktno tražio. Isti dan petorica urotnika su pogubljena, ali će činjenica da su osuđeni bez suđenja Cicerona odvesti u progonstvo.

Poslijednji dani Ciceronovog konzulstva pokazali su da on nema jednodušnu podršku Senata. Na poslijednjoj sjednici Senata nardoni tribun mu je zabranio da održi oproštajni govor jer se čovjek koji je pogubio rimske građane bez suđenja nema pravo obraćati narodu.¹¹⁹ Usprkos tomu, njegova pozicija je i dalje bila čvrsta. Pripadao je redu bivših konzula čije se mišljenje cijeno, bio je na vrhu svijeta i nije namjeravao slaviti svoje uspjehe u tišini. Pompeja je detaljno izvijestio o proteklim događajima, ali nije dobio odgovor kakvom se nadao. Pompej nije bio sretan što se problem Katiline tako brzo riješio, možda jer je da je u njemu vidio priliku za još jedno izvanredno zapovjedništvo.¹²⁰

¹¹⁷ Smith, 1967., str. 112.

¹¹⁸ Shapiro, 2005., str. 189.

¹¹⁹ Tempest, 2011., str. 102 - 103.

¹²⁰ Williams, 2003., str. 49 - 50.

3.8.2.4. Obrana Publija Kornelija Sule

Ostatak godine Ciceron je proveo, između ostaloga, skupljajući dokaze protiv preostalih urotnika. U toj se istrazi posebno ističe ime Publija Kornelija Sule, nećaka ozloglašenog diktatora. Nema sumnje da je on doista sudjelovao u uroti i Ciceron ga je smatrao krivim, što je dovelo u pitanje motive zbog kojih ga je Ciceron pristao braniti. Ipak, Sula je bio čovjek s dobrim vezama i mnogi su ga, uključujući Hortenzija, podupirali. Nadalje, nije bilo čvrstih dokaza koji bi ga povezali su urotom, a sam Ciceron kaže da nikada nije uspio povezati njegovo ime s urotom.¹²¹

Tužitelj je bio Lucije Manilije Torkvat koji je znao da Ciceron posjeduje autoritet u sudnici i da vrlo lako može ili dobiti ili slomiti slučaj, zbog toga je pokrenuo žestok napad. Tvrdio je da je Ciceron strani tiranin koji je okupirao rimske sudove.¹²² Iako je optužba za tiranstvo bila uobičajena u rimskoj politici, imala je ozbiljne posljedice za Cicerona. Shvatio je da nema potpunu podršku i da postoji utjecajna grupa ljudi koja se ne slaže s načinom na koji su urotnici bili kažnjeni. Zbog toga je Ciceron osjetio potrebu da brani svoje motive zbog kojih je pristao braniti Sulu. Međutim, nije trebalo proći dugo vremena da se gradom počnu širiti glasine. Naime, suđenju je uslijedila kupnja skupocjene kuće koju si Ciceron vjerojatno sam nije mogao priuštiti, pa se počelo govoriti o mitu. Takve financijske nepravilnosti bile su ono što su Ciceronovi neprijatelji tražili kako bi okrenuli javno mnijenje protiv njega. Ciceron je na takve tračeve odgovorio humorom, izjavivši da mu je financijsko stanje toliko loše da bi se i sam bio pridružio urotnicima da su ga samo htjeli.¹²³

¹²¹ *Pro Sulla* 14

¹²² *Pro Sulla* 22

¹²³ Prijateljima 4 (5.6.2.)

3.9. Ciceronovo djelovanje nakon konzulstva

Često se smatra da je razdoblje nakon Ciceronovog konzulstva razdoblje opadanja njegove političke moći i utjecaja. Iako je i dalje bio značajna osoba u rimskoj politici i javnom životu, u tom je vremenu često puta morao prilagoditi svoje djelovanje kako bi ono bilo u skladu s interesima pojedinaca koji su, od tog razdoblja, sve više dominirali rimskom politikom i poslovima. Tako se odlučio na poteze koji nisu bili u skladu s njegovim stajalištima. Npr. aktivno je djelovao u službi tijumvira, u građanskom je ratu promijenio stan, odnosno prešao Cezaru iako je njegova ideja republike, u određenoj mjeri, bila čvrsto vezana uz Pompeja u kojemu je vidio snažnog vođu Senata. Na takvom je putu, uz brojne pobornike, stekao i moćne neprijatelje među kojima se posebno ističe Publije Klodije Pulher koji će ga na koncu koštati i izgnanstva iz Rima.

3.9.1. Publije Klodije Pulher

Klodije je rođen u uglednoj patricijskoj obitelji 93. ili 92. god. pr. Kr. Otac mu je bio konzul, pa je prema tome, Klodije pripadao senatorskom staležu, a je vodio popularsku politiku. U njemu je Ciceron stekao smrtnog neprijatelja, a uzrok tomu je bilo Ciceronovo svjedočenje na suđenju Klodiju. Ostatak Ciceronove karijere vjerojatno bi izgledao drugačije da je Klodije tada bio osuđen. Optužen je za svetogrđe; naime optužba je tvrdila se se Klodije preobukao u ženu i ušuljao na svetkovinu Bona Deae koja je bila rezervirana isključivo za žene. Klodije je bio pripadnik mlađe rimske generacije koju su stariji članovi kritizirali kao nemoralnu, a Ciceron je smatrao da je suđenje dobra prilika da se mlade poduči moralnim vrijednostima. Suđenje se održalo pod izvanrednim okolnostima u proljeće 61. god. pr. Kr. kada je uspostavljen sud koji se bavio slučajevima svetogrđa. Obrana je tvrdila da se Klodije nije mogao ogriješiti o zakon jer se u vrijeme navedenog događaja nije niti nalazio u Rimu. Međutim, Ciceron je bio glavni svjedok

optužbe jer je toga dana sreo Klodija u gradu. Na nesreću po Cicerona, Klodije je oslobođen optuži i odlučio mu se osvetiti.¹²⁴

3.9.2. Ciceron uoči osnutka Prvog trijumvirata

U godinama od 62. do 60. prije Krista Ciceronove nade u uspostavljanje harmonije među višim staležima su propale, međutim, događaji koji su uslijedili za Cicerona su morali biti još strašniji. Na svoje oči je mogao gledati kako sve ono što je cijenio propada. strukture republikanske uprave su doživjele slom, a on sam je bio prisiljen napustiti Rim i otići u gorko, ponižavajuće izgnanstvo. Njegova vizija temeljila se na jedinstvu senata, ali njegove su snove pomeli utjecajni pojedinci s visokim osobnim ambicijama.

Do 5. prosinca 61. godine pr. Kr, samo dvije godine nakon pogubljenja urotnika kada je Ciceron bio na vrhuncu svoje političke slave, Ciceron je uvidio da su njegovi snovi o jedinstvu među senatorima i vitezovima neostvarivi. Atiku je tada pisao da je Republika slaba i nestabilna te da su se vitezovi gotovo u potpunosti odvojili od senatora.¹²⁵ Početak kraja dogodio se kada su vitezovi, uz Krasovu podršku, zatražili od senata revidiranje uvijeta dogovora o prikupljanju poreza. Mnogi senatori, predvođeni Katonom, su zahtjeve odbili što je značilo golem udarac za, ionako loše, odnose među ta dva staleža. Kras je izgubio obraz pred vitezovima i nije mogao riskirati gubljenje njihove podrške. U sličnoj situaciji bio je i Pompej. Prošlo je više od godinu dana od njegovog trijumfalnog povratka u Rim, a administrativni poslovi vezani uz njegovo ratovanje još uvijek nisu bili završeni. Još uvijek je čekao zemlju za svoje vojnike, a dogovori koje je postigao na Istoku još uvijek nisu bili ratificirani. Njegovi zahtjevi su bili legitimni no

¹²⁴ Hollings, str. 146 - 148.

¹²⁵ Atik 17.(1.17.8).

nisu bili uvaženi jer je konzervativna struja u senatu smatrala da Pompej gleda isključivo vlastite interese i traži priliku za nove izvanredne ovlasti.¹²⁶

Pompeju je, po povratku u Rim nedostajalo suradnika koji bi poduprli njegov slučaj u Senatu. Ciceron se činio kao primamljiv izbor jer je pripadao grupi bivših konzula što je donosilo čast i prestiž. Osim toga, smatrao je da bi mu njegove govorničke vještine mogle biti od velike koristi. Međutim, i Cezar se javno udružio s Pompejem. Kao što je Ciceron javno podupro zakon kojim su Pompeju dane izvanredne ovlasti za rat protiv Mitridada, Cezar je javno dao potporu zakonu kojim su Pompeju ponovno dane izvanredne ovlasti, ovoga puta za borbu protiv mediteranskih pirata. I Cezar i Ciceron pružili su podršku Pompeju jer su znali da će time zadobiti dio Pompejeve popularnosti među narodom.¹²⁷

Ciceron je u ime zajedništva za kojim je težio pružio podršku i Krasu i Pompeju, ali zbog tog istog zajedništva nije zauzeo oštar stav jer je imao u vidu i interese senatorskog staleža.¹²⁸ Politika svojevrsnog „srednjeg puta“ sada ga je koštala političkog utjecaja i njegova moć narednih godina sve više slabi. Naime, Pompej i Kras su trebali snažan glas koji bi jasno podržao njihove zahtjeve, a taj glas očito nije bio Ciceronov.

Pomoć je ipak došla, ali s druge strane. Cezar, koji je također smatrao da mu senat uskraćuje prava, lako je pronašao zajednički jezik s Pompejem i Krasom.¹²⁹ Kao što je poznato, njih trojica su sklopili tajni sporazum poznat kao prvi trijumvirat, kako bi zajedničkim snagama ostvarili svoje ambicije. Nakon što je Cezar pobijedio na izborima za konzula 59. god. pr. Kr., bio je u poziciji s koje je mogao dati Krasu i Pompeju gotovo

¹²⁶ Petersson, 1920., str. 301.

¹²⁷ Williams, 2003., str. 50.-51.

¹²⁸ Atik 21(2.1.8.)

¹²⁹ Po povratku iz Hispanije, u lipnju 60. god. pr. Kr. Cezar je od Senata zatražio trijumf za uspjehe koje je tamo ostvario. Međutim, htio se natjecati i za mjesto konzula i Senat ga je natjerao da bira između te dvije opcije – ako želi trijumf mora ostati izvan grada s vojskom, a ako se želi natjecati za mjesto konzula mora biti u gradu, ali bez vojske.

sve što su htjeli, sve dok sva trojica zajedno djeluju. Njihov dogovor nagovijestio je zlu sudbinu za Ciceronove nade u njegovu karijeru i u Republiku.¹³⁰

U razdoblju između 62. i 60. godine pr. Kr. Ciceronov savez s Pompejem se nije uspio realizirati, a harmonija među staležima, ako je ikada uistinu i postojala, se raspala, a u popularnom Klodiju je stekao neumoljivog neprijatelja.¹³¹

3.9.3. Prvi trijumvirat

Triumviri su 59. godine pr. Kr. udružili svoje resurse i sada su imali sve što je potrebno za ostvarivanje ciljeva. Cezar je imao političku moć jer je kao konzul uspio progurati zakon kojim su konačno podijeljena zemljišta Pompejevim veteranima, nakon čega je ratificirao njegove sporazume. Treća stvar koju je poduzeo je bilo ispunjavanje Krasovih zahtjeva vezanih za prikupljanje poreza. Nakon toga se odlučio pobrinuti za vlastite interese – uspio si je osigurati provincije Galiju i Ilirik na upravu od 5 godina.¹³²

Sporazum između navedene trojice bio je svojevrsno iznenađenje i za Cicerona, koji je uvijek promatrao ponašanje drugih. Međutim, sve je postalo vrlo očito u svibnju 59. god. pr. Kr. kada je Pompej objavio svoje zaruke sa Cezarovom kćeri Julijom. Svoje strahove, vezane uz Cezarovo ponašanje, obznanio je i Atiku. U pismu čitamo da se Ciceron sprema na najgore jer smatra da Cezar planira preuzeti apsolutnu vlast.¹³³

Često se kaže da su godine poslije Ciceronova konzulstva godinje njegovog političkog neuspjeha. Međutim, stvari ipak nisu toliko mračne, Ciceron je i dalje bio veoma utjecajan govornik, ali propustio je uvidjeti kako za Republiku gotovo više nema

¹³⁰ Tempest, 2011. str. 109-111

¹³¹ Tempest, 2011., str. 111.

¹³² Lisičar, 197., str. 365 - 366.

¹³³ Atik 37(2.17.1)

spasa. On se mogao pridružiti trojici dominantnih političara, ali je odabarao put uzaludnog otpora. S druge strane, ako uzmemo u obzir kako su trijumviri skončali, možda Ciceron i nije tako loše odabrao.¹³⁴Kras je poginuo 53. god. pr. Kr. zapovijedajući rimskom vojskom u jednom od njegovih najgorih poraza, u bitci kod Harnae protiv Parta. Pompej je ubijen 48. god. pr. Kr. na obalama Egipta, a Cezar je ubijen u Senatu 44. god. pr. Kr. Ciceron, naravno, nije mogao znati da će se to dogoditi, međutim, znao je da radikalne populističke reforme gotovo uvijek sretnu nasilnu opoziciju onih koji žele zadržati *status quo*. Prema tome, mogao je, na neki način, predvidjeti da budućnost trijumvira neće biti blistava. Ako to uzmemo u obzir kritiziranje Ciceronove političke strategije iz tih godina bilo bi nepravedno. Iako je i on na koncu ubijen, njegova smrt često se smatra njegovim najsvjetlijim trenutkom, što se za smrti trojice trijumvira teško može reći.

Kako bismo mogli shvatiti Ciceronove postupke, potrebno je vratiti se u 60. god. pr. Kr. Te su se godine događale goleme i očite promjene u političkom životu Rima. Za početak, aristokracija koja je uvijek zagovarala autoritet elite, više nije upravljala senatom, nego su to sada bili trijumviri. U svibnju 60. god. pr. Kr. Katul je umro i Ciceron je ostao gotovo jedini od optimata, nije imao „partnera“ i pobornika, ali je i dalje smatrao da je njegova odanost Senatu ispravan put i da je Republiku moguće ozdraviti.¹³⁵

Klodije nije oprostio Ciceronu što je svjedočio protiv njega i Ciceron je nervozno očekivao njegov slijedeći koarak. Klodije je po rođenju bio patricij, pa je htio biti posvojen u plebejsku obitelj kako bi mogao obavljati funkciju pučkog tribuna i time dobiti sve povlastice koje ta magistratura donosi. Ciceron je s pravom strahovao jer je u

¹³⁴ Petersson, 1920. str.301 - 304.

¹³⁵ Tempest, 2011., str. 114.

slijedeće dvije godine, kako ćemo vidjeti, Klodije uspio postati pučki tribun i otjerati Cicerona u izgnanstvo.¹³⁶

U to je vrijeme Ciceron započeo glorificiranje svog konzulstva. Moguće je da je to bilo povezano sa strahom od Klodija ili zbog toga što mu je popularnost počela opadati ili iz nekih trećih razloga. Kako god bilo, Ciceron se tada osjećao dužnim braniti svoje postupke. Tada je objavio nekoliko govora, uključujući i četiri govora protiv Katiline. Čak je napisao i epsku pjesmu kojoj su glavna tema njegovi uspjesi. Dok spomenuti govori predstavljaju važan izvor za događaje iz 63. godine, pjesma je često tretirana kao Ciceronova pogreška. Naime, neki smatraju da je Ciceron tom pjesmom uvrijedio Pompeja jer je umanjio njegove, a naglasio svoje uspjehe.¹³⁷

Do početka 59. god. pr. Kr. Ciceronu je ipak ostao još jedan vrlo značajan „suradnik“ – Cezar. On je, kao što je poznato, nakon povratka iz Hispanije namjeravao udružiti snage s Pompejem i Krasom, ali je u taj savez mislio uključiti i Cicerona. Iz njegovovog pisma, poslanog Atiku u siječnju 59. god. pr. Kr. saznajemo da je Ciceron indirektno bio pozvan da se uključi u savez koji su trijumviri sklopili,¹³⁸ ali, kao što smo vidjeli, on to nije učinio. Formiranje trijumvirata imalo je poražavajuće posljedice za Cicerona. S Krasom nije nikada bio u prijateljskim odnosima, sada je uvrijedio Pompeja i odbio Cezarovu ponudu. Ne zaboravimo ni Klodija koji je još uvijek tražio način na koji bi se osvetio Ciceronu, a sada je, uz pomoć Pompeja i Cezara, uspio postići posvojenje u plebejsku obitelj što je značilo da može postati pučki tribun. Doista, na izborima 59. god. pr. Kr. izabran je za mjesto pučkog tribuna.¹³⁹ Međutim, Klodije nije bio jedina

¹³⁶ Hollings, str. 166.

¹³⁷ Petersson, 1920., str. 302.

¹³⁸ Atik 23(2.3.3.)

¹³⁹ Tempest, 2011., str. 118.

Ciceronova briga. Trijumviri su preuzeli punu kontrolu i bilo je teško učiniti išta po tom pitanju.¹⁴⁰

Ipak, Ciceron je ostao doslijedan u svojim uvjerenjima te je i dalje pokušavao spasiti Republiku. Preuzeo je obranu Antonija, bivšeg kolege konzula. Ne znamo za koji mu se zločin sudilo, ali znamo da je optužba bila vezana uz razdoblje njegove uprave u Makedoniji. Ciceron je, kao i uvijek do tada, iskoristio priliku da iznese svoje stavove o stanju u Rimu. To možda i nije bio njegov najbudriji potez, jer se kritikom trenutne političke situacije još dublje zamjerio trojici tada najutjecajnijih ljudi u Rimu, tim više što je obrana bila neuspješna.¹⁴¹

Navedeno je da su trijumviri postajali sve utjecajni i preuzimali kontrolu nad Rimom. Međutim, Senat to nije mirno promatrao. Za Cezarovog kolegu konzula 59. god. pr. Kr. izabran je Marko Kalpurnije Bibul, za kojeg je Senat smatrao da će moći kontrolirati Cezarove ambicije. Međutim, on je izabran prije nego je savez trojice moćnika postao očit, a nakon toga je bilo malo toga što je Bibul mogao učiniti. Od travnja na dalje Bibul je promatrao znamenja u svrhu spriječavanja državnih poslova. Na taj je način mogao proglasiti nevažećima Cezarove legislacije koje su zanemarile sveti period koji je Bibul bio proglasio i one koje su provedene na silu. Iz tog je razloga Bibul dobio na popularnosti, ali je i to imalo svoju cijenu. Jednom prilikom javno je uvrijeđen – njegovim liktorima su polomljeni *fascēs*, a sam Bibul je dobio kantu gnoja po glavi.¹⁴²

Strategija Senata nije pomogla Ciceronu i on je smatrao da je napušten. Usprkos tomu, smatrao je da će ga Senat braniti jer je očekivao da će ga Klodije tužiti za ubojstvo petorice Katilinih urotnika. Ciceron je s pravom očekivao potporu Senata; na koncu, on

¹⁴⁰ Tempest, 2011., str. 118.

¹⁴¹ Tempest, 2011., str. 119.

¹⁴² Tempest, 2011., str. 119.

je ipak bio postupao prema senatskom dekretu te bi napad na njegovu odluku bio napad na autoritet Senata.

Pomoć je stigla od Cezara, koji je na različite načine pokušao pomoći Ciceronu. Ponudio mu je mjesto u Galiji, kako bi mogao pobjeći od Klodijevog bijesa, ali je Ciceron htio ostati u Rimu.¹⁴³ Njegov brat Kvint se trebao vratiti iz Azije gdje je bio upravitelj i postojala je mogućnost da će mu se suditi zbog ponašanja u provinciji. Naravno da je Ciceron htio ostati u gradu kako bi mogao pomoći bratu, ako to bude potrebno. Postojali su i drugi faktori koji su osnažili Ciceronovu odluku da ostane u Rimu. Pompej je obećavao da će Klodije moći nauditi Ciceronu samo preko njega mrtvoga.¹⁴⁴ To je ohrabrilo Cicerona da ostane u Rimu, nastavi s radom u sudnici i riskira šanse s Klodijem. U tom je trenutku čak bio željan borbe. Međutim, stvari su se vrlo brzo ponovno promijenile; naime, pojavila se glasina da je Ciceron umiješan u planiranje ubojstva Pompejeve žene. Takvo nešto je malo vjerovatno jer se postavlja pitanje zašto bi Ciceron takvim postupkom ugrozio savez s Pompejem koji mu je itekako bio potreban. Vjerojatnija je opcija da iza cijele priče stoji Cezar, koji je takvom glasinom uspio ubiti dvije muhe jednim udarcem – udaljiti Cicerona i Pompeja te zastrašiti Pompeja kako bi se „vratio“ njemu i od njega potražio zaštitu, što bi označilo njihovo čvršće zblizavanje. Ciceron je sada ostao sam, a Klodije je konačno započeo svoju osvetu.¹⁴⁵

Osveta je bila gora nego što je Ciceron ikada pomišljao. Klodije nije namjeravao tužiti Cicerona pred porotom u sudnici gdje je postojala šansa da se on, kao iskusan govornik, oslobodi optužbi. Umjesto toga, Klodije je, kao pučki tribun, predložio zakon prema kojemu bi svatko tko je bez suđenja pogubio rimskog građanina, morao napustiti Rim i otići u prognanstvo. Ako bi taj zakon bio proveden, Ciceron bio morao otići jer je,

¹⁴³ Stockton, 1971., str. 176.

¹⁴⁴ Stockton, 1971., str. 179.

¹⁴⁵ Tempest, 2011., str. 120.

kako je već pokazano u poglavlju o Katilininoj uroti, naredio pogubljenje Katilinih urotnika.¹⁴⁶

Ciceron je bio samo dio Klodijevog plana koji se vrtio oko njegove želje za popularnošću. Klodije je bio svjedok Katilinih revolucionarnih aktivnosti i uočio je veliku pogrešku u njegovom djelovanju. Naime, Katilina nije imao široku podršku masa i kada je narod trebao birati između Cicerona i Katiline, odabrao je popularnog Cicerona. Zbog toga je Klodijev prvi potez bio osigurati potporu i svjetine i konzula prije nego je napao Cicerona. Za početak je proveo nekoliko vrlo popularnih mjera, uključujući podjelu besplatnog žita za mase. Nakon toga je na svoju namamio konzule, Lucija Kalpurnija Pizona i Aula Gabinija, punudivši im uprave Makedonije i Kilikije u zamjenu za njihovu potporu.¹⁴⁷

Klodije se postupno riješio svih onih koji su mu mogli biti oporba u godini obnašanja dužnosti. Katon, koji je mogao biti potpora Ciceronu, je uklonjen iz Rima jer je Klodije predložio da Katon organizira Cipar kao rimsku provinciju. Druge prepreke Klodije je riješio manje suptilnim metodama; nasilje ili podmićivanje čekali su svakoga tko se htio zauzeti za Cicerona. Ciceron je naposljetku shvatio da su sva nastojanja da se spasi uzaludna. Napustio je Rim večer prije nego što je Klodijev prijedlog zakona o izgnanstvu dan na glasovaje. U ožujku je prijedlog dan na glasovanje, prošao i time dobio zakonsku vrijednost. Istog dana proglašen je još jedan zakon, koji se ticao isključivo Cicerona. Tim je zakonom on službeno protjeran, s tim da je morao otići najmanje 400 milja daleko od područja Italije, uključujući i Siciliju, a njegova je imovina konfiscirana.¹⁴⁸

¹⁴⁶ Bailey, 1991., str.2

¹⁴⁷ Hollings, str. 211.

¹⁴⁸ Bailey,1991., str. 3.

3.9.4. Egzil i povratak

Ciceron je otišao u Brundizij odakle se spremao otići u egzil. To je bilo veoma mračno razdoblje za Cicerona i u jednom pismu je čak priznao da pomišlja na to da si oduzme život.¹⁴⁹

Šest mjeseci proveo je u Tesalonici, a nakon toga devet mjeseci u Dirahiju. Kao što smo vidjeli, Ciceron je bio zaljubljen u Rim i iz njega se udaljavao samo ako je to bilo zaista nužno. To ovo razdoblje njegovog života čini još težim. To je bila najgora kazna koju je čovjek, kao što je Ciceron, morao podnijeti. Nekad je bio „otac domovine“, a sada je bio protjeran. Izgubio je Republiku za koju se tako dugo borio i sada je bio prognan.¹⁵⁰

Ciceron nije dugo bilo u egzilu kada se počelo raditi na njegovom povratku. Međutim, sve je pokušaje uspješno zaustavio Klodije. Svo vrijeme dok je bio tribun ulagao je veto na sve pokušaje; osim toga, nitko nije mogao učiniti ništa kako bi se suprotstavio plaćenicima koje je Klodije imao. Podsjetimo se da Rim tada nije imao ništa slično policijskim snagama. Pojedinci koji su imali dovoljno moći da bi nešto postigli, Cezar i Pompej, nisu to bili u mogućnosti, Cezar jer je bio u Galiji, a Pompej jer ga je izjedala paranoja da će biti ubijen. Iz očitih razloga nisu se mogli suprotstaviti Klodiju.

Početkom 57. god. pr. Kr. situacija je bila obećavajuća i nastojanja da se Cicerona oslobodi sramotnog izgnanstva su se nastavila. Klodijev mandat tribuna je istekao, a od novoizabranih deset, osam ih je bilo na Ciceronovoj strani. Jedan od konzula, Publije Lentul Kornelije Spinter, financijski je ovisio o Pompeju, a Pompej je sada očajnički želio Cicerona u Rimu. Usprkos tomu, nastojanja da se Cicerona zadrži u prognanstvu bila su jaka. Na kraju je jedini način da se suprotstavi Klodiju bilo odgovoriti nasiljem na njegovo

¹⁴⁹ Atik 52 (3.7.2.).

¹⁵⁰ Tempest, 2011., str. 122.

nasilje. Dvojica tribuna koja su radila za Pompeja odlučila su okupiti vlastite snage. To su bili Publije Sestije i Tit Anije Milon. Milon je čak okupio skupinu gladijatora.¹⁵¹

I Senat je sa svoje strane činio što može da se Cicerona vrati u Rim. Na snažno čuванom sastanku senata u lipnju 57. god. pr. Kr. četiristo i sedamnaest senatora sastalo se kako bi izglasali dekret. Taj je dekret sadržavao preporuku senata da se donese zakon kojim bi se Cicerona pozvalo nazad u Rim. Samo je Klodije glasovao protiv.¹⁵²

3.9.5. Ponovno u Rimu

Ciceron nije gubio niti trenutka. Čim je zakon donesen doputovao je u Brundizij odakle se trijumfalno vratio u Rim. U pismu koje je poslao Atiku 10. rujna 57. god. pr. Kr. kaže da je povratak u Rim bio kao početak drugog života.¹⁵³ Međutim, dočekalo ga je nekoliko problema, sva njegova imovina bila je konfiscirana, a na mjestu njegove kuće na Palatinu Klodije je izgradio svetište Slobodi. Ciceron je namjeravao povratiti sve izgubljeno. Prvo je, naravno, održao govor u Senatu. Bio je to govor zahvale svima onima koji su radili na njegovom povratku, ali i napad na one koji to nisu učinili. Posebno je zamjerio konzulima iz 58. god. pr. Kr. koji su dopustili da ih pohlepa zaslijepi.¹⁵⁴

Osim konzula, Ciceron je krivio i druge među kojima je bio Hortenzije. Kada je Klodije počeo kovati planove protiv Cicerona, Hortenzije i još neki vodeći senatori savijetovali su Ciceronu da napusti Rim. Njihovo lažno iskazivanje prijateljstva bila je jedna od preokupacija kojima se Ciceron bavio u svojim pismima tijekom progonstva.¹⁵⁵

¹⁵¹ Tempest, 2011., str. 123.

¹⁵² Hollings, str. 224.

¹⁵³ Atik 73(4.1.5.).

¹⁵⁴ Fuhrman, 1993., str. 93.-95.

¹⁵⁵ Hollings, str.225.

Važno je razumijeti kako je Ciceron gledao na ljude koji su ga okruživali tijekom i nakon progonstva. Jedino tako mogu se shvatiti odluke koje je donosio dok su se političke prilike oko njega nastavile mijenjati. Za početak, prema Pompeju je osjećao obavezu. To može na prvi pogled izgledati čudno jer je Pompej jednim djelom odgovoran za Ciceronov pad pošto je pomogao Klodiju u posvajanju u plebejsku obitelj. Međutim, nedvojbeno je da je Pompej iskoristio svoje veze i utjecaj kako bi pomogao Ciceronu u povratku u Rim. Osim toga, Ciceron je jednom polagao velike nade u Pompeja, pa je, na neki način, prirodno da je još jednom stupio u savez s velikim vojnim zapovjednikom.

Doista, govorio je u Pompejevu korist samo jedan dan nakon povratka, onda kada su svi očekivali da će se povući iz javnog života.¹⁵⁶

Situacija u Rimu se za vrijeme Ciceronove odsutnosti rapidno pogoršavala. Savez koji su trijumviri sklopili bio je na klimavim nogama. Između Pompeja i Krasa nije nikada postojalo veliko povjerenje, a sada su se još više udaljili. Kras je držao leđa Klodiju, dok se Pompej sve više vezivao uz Milona što je pridonosilo napetostima. Istovremeno se Cezar nalazio u Galiji gdje je uspjesima povećavao svoju slavu. Pompejeva ljubomora sve je više rasla i on je očajnički htio vlastiti vojni uspjeh, htio je oživjeti slavu svog imena.¹⁵⁷ Klodije mu je, ne znajući, omogućio novu veliku kampanju. Naime, Rim je snašla ozbiljna nestašica hrane jer je Klodije u svrhu vlastite promidžbe dijelio zalihe narodu. Zbog toga se javio problem s proizvodnjom, cijenama i distribucijom žitarica. Ciceron je tvrdio da se Pompeja treba staviti na čelo komisije koja bi se bavila problemom opskrbe, a Senat je to prihvatio. To se dogodilo samo tri dana nakon Ciceronovog povratka u Rim.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Tempest, 2011., str. 127.

¹⁵⁷ Tempest, 2011., str. 127.

¹⁵⁸ Tempest, 2011., str. 127.

Slijedećih nekoliko mjeseci Ciceron je bio zauzet obnovom ugleda i vraćanjem imetka. Činjenica da se na mjestu gdje je nekada bila njegova kuća napravilo svetište Slobodi značila je da je to sada sveto mjesto i ne može više biti vraćeno. Da bi dobio kuću nazad, morao je prvo dobiti potporu svećeničkog kolegija petnaestorice ljudi koji su nadgledali i vodili rimsku državnu religiju (*XVviri sacris faciundis*). Taj je kolegij morao odlučiti može li se Klodijeva odluka poništiti bez da se počini svetogrđe. Ukratko, trebalo je uvjeriti kolegij da mjesto nije bilo posvećeno prema propisima. U tu je svrhu Ciceron održao govor za koji je sam smatrao da je njegovo remek-dijelo¹⁵⁹ Govor je poznat pod nazivom *De Domo Sua*. Na koncu je kolegij odlučio da se imanje može vratiti Ciceronu, a Klodije sada više ništa po tom pitanju nije mogao učiniti.¹⁶⁰

Iako je Ciceron vratio dio ugleda i posjeda, njegove financije bile su u neredu. Smatrao je da mu je vraćeno mnogo manje nego što mu je oduzeto.

Situacija u Rimu bila je još uvijek daleko od sređene. Sukobljavanje Klodijevih i Milonovih ljudi na gradskim ulicama bilo je gotovo svakodnevno. Takvo stanje zapravo je oslikavalo tenzije između Pompeja i Krasa. Naime, Milon i njegove trupe su podržavali Pompeja i njegovu politiku, a Klodije je podržavao Krasa. Ta neprijateljstva nisu završavala na ulicama, nego su se nastavljala i u sudnici gdje su se međusobno pokušavali optužiti zbog provođenja nasilja. Na sreću za Klodija, on je bio izabran za edila za 56. god. pr. Kr. što je značilo da ne može biti tužen. Međutim, on je još uvijek mogao tužiti Milona što se kasnije i dogodilo.¹⁶¹

Sukobi između Klodija i Milona predstavljaju samo dio tenzija koje su rasle između Pompeja i Krasa. U vrijeme kada je započelo suđenje Milonu postojao je drugi,

¹⁵⁹ Bailey, 1991., str. 37.-38.

¹⁶⁰ Fuhrman, 1993., str. 96.

¹⁶¹ Tempest, 2011., str. 130.

veliki politički problem – pitanje Egipta, odnosno pitanje tko bi trebao provesti vraćanje egipatskog kralja Ptolomeja na tron. Takav „zadatak“ bi, onome tko ga obavi, donio slavu i bogatstvo, pa ne začuđuje što su i Pompej i Kras željeli preuzeti tu odgovornost, a samim time i napetosti među njima su rasle. To je rivalstvo rezultiralo iznenadnom eksplozijom nasilja na sam dan Milonovog saslušanja. Obje strane su onemogućavale jedna drugu u iznošenju slučaja, a Klodije je na koncu otvorio pitanje zapovjedništva u Egiptu što je dovelo do fizičkog obračuna među Pompejevima, tj. Milonovim i Krasovim, tj. Klodijevim ljudima. Nije bilo policijskih snaga koje bi mogle zaustaviti nered, pa je Ciceron, isto kao i Pompej, pobjegao u strahu od toga što bi se moglo dogoditi.¹⁶²

Cijeli događaj ima dublje značenje nego što se to na prvi pogled čini. On nam daje uvid u to kako su se ponekad javni poslovi vodili u Rimu i do koje razine je nasilje moglo doći u vremenu nestabilne političke klime. Također, događaj ilustrira rastuću Pompejevu nepopularnost među plebejcima, a u korist Klodija odnosno Krasa. S druge strane, za Cicerona je takav događaj predstavljao svijetao trenutak jer se činilo da se savez među trijumvirima raspada. Pompej, koji je još uvijek živio u strahu od urota, sada se sve više približavao Ciceronu. To je ovome davalo nadu da se Republika može spasiti, samo je trebalo uvjeriti Pompeja da napusti savez sa Cezarom i Krasom. Uskoro se dovoljno ohrabrio i obznanio, u Pompejevoj prisutnosti, svoje nade i strahove vezane uz Republiku.¹⁶³

To se dogodilo na suđenju Sestiju, jednom od tribuna koji je, kao i Milon, okupio bandu koja se suprotstavljala Klodijevim ljudima. Djelovao je u kampanji za Ciceronov povratak, a sada ga je Ciceron branio od optužbe da je vršio oružano nasilje. Govor koji je tom prilikom Ciceron prezentirao *Pro Sestio* ostao je slavan zbog ideala koje je tom

¹⁶² Tempest, 2011., str. 130.

¹⁶³ Tempest, 2011., str. 131.

prilikom razložio. Točnije, tvrdio je da postoji potreba za odmorom s dostojanstvom, u značenju da je potreban mir za časne ljude i Senat. To je bilo ono što su optimati sanjali, tvrdio je, ali je i proširio definiciju optimata. Optimati nisu samo prvaci među senatorima, nego časni ljudi svih staleža.¹⁶⁴

Međutim, iza ovog suđenja kriju se mnogo dublje stvari. Sestije je bio jednoglasno oslobođen, ali je prije toga Ciceron javno napao jednog od svjedoka optužbe, Publija Vatinija, koji je bio desna ruka Cezaru. Kao pučki tribun 59. god. pr. Kr. bio je glavni pokretač legislacije kojom je Cezaru dana petogodišnja uprava nad Galijom. Ciceron je tvrdio da je kriminalni čin dati nekome toliku moć i, iako u tom slučaju nije povezivao Cezara i Vatinija, govor je sadržavao prikrivenu, ali ipak glasnu kritiku.¹⁶⁵

To je bilo prvi puta da je Ciceron napao Cezara otkada se vratio u Rim. U travnju je išao i dalje i stavio pod upitnik Cezarov agrarni zakon kojim su plodne površine u Kampaniji podijeljene veteranima. Od samog početka taj zakon nije bio popularan i sada, kada je Ciceron uspio u tome da se zakon ponovno raspravi, postojali su brojni senatori koji su se nadali da će taj zakon biti opozvan. Sam Ciceron je smatrao da je to bila najviša točka u njegovoj borbi protiv saveza koji su sklopili trijumviri i da je time njihov savez oslabljen.¹⁶⁶ Međutim, Cezar, Pompej i Kras su se ponovno sastali u Luki, obnovili su savezništvo i postali jači nego ikad prije. Za početak, Pompej i Kras su zakopali ratne sjekire te je dogovoreno da će biti konzuli u slijedećoj, 55. godini pr. Kr., nakon čega će Kras poći u kampanju protiv Parta, dok bi Pompej dobio upravu Hispanije na 5 godina u koju je namjeravao postaviti legats kako bi on mogao ostati u Rimu. Cezarovo zapovjedništvo u Galiji produženo je na slijedećih pet godina.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Tempest, 2011., str. 131.

¹⁶⁵ Fuhrman, 1993., str. 101.

¹⁶⁶ Tempest, 2011., str. 129.

¹⁶⁷ Tempest, 2011., str. 130.

Ciceron je trebao uvidjeti zabrinjavajuće znakove – Pompeju savez sa Ciceronom nije omogućio sve čemu je ovaj bio stremio. Istina je da mu je Ciceron omogućio zapovjedništvo nad opskrbom žitaricama, ali to nije bilo pod uvjetima kojima se Pompej nadao. Nadalje, Pompej je htio upravu nad Egiptom, ali se to nije dogodio. Savez je možda izgledao nestabilno, ali je Pompej mogao imati mnogo koristi od njega, kao što vrijedi i za ostale trijumvire.¹⁶⁸

Nakon konferencije u Luki Ciceronu nije preostalo ništa drugo nego poduprijeti savez. Vrijeme političke slobode koju je uživao prvo vrijeme nakon povratka iz egzila sada je bilo gotovo. Kao znak pokoravanja Ciceron je otvoreno izjavio svoju podršku u zagonetnom dokumentu koji je nazvao palonodijom. Moguće je da je to bilo pismo, govor, svojevrsno poetsko povlačenje ranije izrečenih napada na Cezara. Kopiju tog govora nije poslao Atiku, kako je to inače često činio. Smatrao je da se da se njime oprašta sa svojim principima, stavovima i dostojanstvom.¹⁶⁹

3.9.5.1. Ciceron u službi trijumvira

Slijedećih nekoliko godina Ciceron je „radio u službi trijumvira.“ Branio je one za koje su mu trijumviri rekli da ih brani i podupirao one koje je morao podupirati. Pitao se je li postao poslušni vojnik zato jer je odbio biti zapovjednik. Njegov „novi politički život“ bio je nasilno srezan. Nije mogao samo priznati poraz, nego je morao stupiti u pokornu službu trojice moćnika. Postao je njihov odvjetnik i govornik.¹⁷⁰

U tim se trenucima događaju velike promjene u Ciceronovim stajalištima. Shvatio je da u tadašnjoj politici i političkim oklnostima ne može postojati srednji put.

¹⁶⁸Tempest, 2011., str. 131.

¹⁶⁹ Prijateljima 20 (1.9.9.).

¹⁷⁰ Rolfe, 1923., str. 44.

Nije imao previše izbora – mogao je nastaviti voditi politiku optimata, ili se okrenuti ljudima koji su ga mogli zaštititi. Prva opcija bila je bezizgledna jer ga optimati nisu ni željeli. Ta ga je politika jednom odvela u izgnanstvo. Stoga je prigrlio savez s ljudima koji su bili voljni zaštititi njega i njegovu obitelj. Trećeg, odnosno srednjeg puta nije bilo i Ciceron se odlučio za savez s moćnicima.¹⁷¹

Vrlo je lako kritizirati političke odluke koje je Ciceron donosio u tim godinama, posebno ako se sjetimo na koji je način ranije odbio sudjelovati u savezu koji mu je bio ponuđen. S druge strane, teško je razumijeti zašto je postao njihov gorljivi pristaša. Treba držati na umu da je Ciceron bio govornik i da nije mogao ostati u tišini. Osim toga, njegova šutnja bi se mogla protumačiti i kao neprijateljstvo; tišina, od čovijeka koji uvijek govori što mu je na pameti, mogla bi se interpretirati kao neodobravanje režima.¹⁷²

Nakon što je stao na stranu trijumvira Ciceron nije imao izbora nego govoriti za njih. Međutim postoji faktor koji se često ne uzima u obzir kada se njegove odluke polažu kritici – njegova obitelj. Danas možemo zamisliti što su žene u Ciceronovom životu, žena Terencija i kći Tulija, morale prolaziti u razdoblju njegove odsutnosti. Tome moramo dodati i što je egzil značio za mladog Marka, njegovog sina.¹⁷³

Prognanstvom Ciceron nije stavljen van rimskog zakona, ali su njegova prava umanjena što je značilo da njegov brak s Terencijom više nije bio legalan. Njegova djeca više nisu bila pod njegovom vlašću. Tulija je tada imala 20 godina i bila je udana, međutim, Marko je bio sedmogodišnji dječak. Ciceron je nade polagao u brata i molio ga da zaštiti njegovu obitelj.¹⁷⁴ Ti pravni problemi predstavljaju samo dio problema s kojima se Ciceronova obitelj morala susretati. Postoje brojna pitanja na koja ne možemo dati

¹⁷¹ Fuhrman, 1993., str. 114.

¹⁷² Prijateljima 203 (4.4.4.)

¹⁷³ Tempest, 2011., str. 132.

¹⁷⁴ Kvint 3 (1.3.10.)

siguran odgovor, kao gdje su Terencija i djeca boravili nakon što je Ciceronovo imanje konfiscirano. Kakva je bila njihova financijska situacija? Što će se dogoditi s njegovim sinom? I, na koncu, kako je društvo tretiralo njegovu obitelj i kako je izgledala njihova svakodnevnica? Prijatelji su, kako je i očekivati, bili uz njih, međutim, postojali su i neprijatelji. Terencija i Tulija su žalovale. Nosile su crnu odjeću i nepočešljanu kosu kako bi izazvale empatiju za obiteljsku patnju. To je moralo biti ponižavajuće iskustvo za žene od kojih je jedna bila supruga, a druga kći rimskog konzula i spasitelja Republike. Ciceron izražava žaljenje zbog toga što one prolaze, kriveći sebe što je spašavao druge na svoju štetu i na štetu svoje obitelji.¹⁷⁵

Nakon što se pokorio trijumvirima, oponenti su ga izrugivali jer više ne govori slobodno kao prije, a on je uzvraćao da su ga događaji iz 58. god.pr. Kr. natjerali da razmisli o svojim interesima i interesima svoje obitelji.¹⁷⁶

Nedugo nakon što se pokorio trijumvirima, Ciceron je stupio u njihovu „aktivnu službu.“ Već je sredinom svibnja 56. god. pr. Kr. održao govor u korist Cezara i njegovog zapovjedništva u Galiji. Samo nekoliko mjeseci ranije je zakon kojim je Cezar dobio Galiju na upravu nazvao kriminalnim djelom, a sada je glasovao protiv zakona koji je trebao Cezara maknuti iz Galije. Taj je govor bio još jedan vid svojevrsnog pomirenja s Cezarom, povlačenje svega negativnoga što je ranije rečeno. Možemo zamisliti koliko je to za Cicerona bilo sramotno, ali gore stvari su uslijedile. Proslijeđen mu je slučaj obrane Lucija Kornelija Balba, bliskog prijatelja i pouzdanika Cezara i Pompeja. Uspješno je obranio čovjeka kojeg nije volio i čije postupke nije odobravao – Tita Munaciusa Planka

¹⁷⁵ Prijateljima 7 (14.2.2.)

¹⁷⁶ *Pro Plancio* 91.2

Burse; ako je vjerovati Plutarhu, Ciceron je kasnije, u naletu bijesa, priznao da je Bursa bio kriv.¹⁷⁷

Do ljeta 54. god. pr. Kr. Ciceron je skakao sa slučaja na slučaj. U jednom pismu Atiku čitamo: „Branim Mesija,... nakon toga se pripremam za Druza, a nakon njega branim Skaura.“¹⁷⁸ Svi su oni, kao i mnogi drugi koje je Ciceron u to vrijeme branio, bili na neki način povezani s trijumvirima. Na kraju, tu je i obrana Vatinija, također u ljeto 54. god. pr. Kr., kojega je samo dvije godine ranije, na suđenju Sestiju, snažno kritizirao.¹⁷⁹

Razumljivo je da je Ciceron, nakon svega toga, osjetio potrebu da objasni svoje postupke i na neki način ih opravda. To se ne odnosi samo na Vatinijevu obranu, nego na čitav niz postupaka i aktivnosti koje je učinio u korist trijumvira. Pokušao je uvjeriti uglednog povjesničara Lucija Lukeja da napiše glorificirajući prikaz njegovog konzulstva, egzila i povratka. Čini se da je opet trebao popravljati sliku o sebi među narodom.¹⁸⁰

Osim što je govorništvom podupirao trijumvire, surađivao je s njima i na druge načine. Cezar je planirao veliku izgradnju. Projekt koji je zamislio bio je velika usluga za zajednicu, ali i velika promidžba njegovog imena. Namjeravao je povećati Forum, učiniti područje oko Marsovog polja funkcionalnijim i privlačnijim. Dobio je Ciceronovu podršku. Ipak, čini se da su njih dvojica prešli preko ranijih nesuglasica samo u praktične svrhe. Moguće je čak da je njihovo prijateljstvo postalo iskreno. Cezar je napisao knjigu latinske gramatike koju je posvetio Ciceronu, a Ciceron je napisao epsku pjesmu koja je slavila Cezarove kampanje u Britaniji. Koliko god je Ciceron strepio od Cezarovih

¹⁷⁷ Plut. *Cic.* 38.

¹⁷⁸ Atik 90 (4.15.9.).

¹⁷⁹ Tempest, 2011., str. 134.

¹⁸⁰ Tempest, 2011., str. 135.

političkih metoda, čini se da mu se ipak divio kao čovjeku od kulture. S druge strane, prirodno je da se Ciceron volio osjećati cijenjeno, a Cezar ga je poštovao.¹⁸¹

Ciceronova odluka da podupre trijumvire mu je, bez sumnje, bila nametnuta. Međutim, ono što ga je zadržalo na njihovoj strani je bila sigurnost koju su mu oni pružali. Međutim, zahtjevi koji su postavljali pred njega postajali su mu nepodnošljivi. Već je morao braniti Vatinija, čovjeka kojega je u prošlosti snažno kritizirao, a sada i Gabinija, čovjeka koji ga je napustio onda kada mu je bio najpotrebniji i mijenjao njegovu sigurnost za prosperitetnu provinciju. Povrh toga, iz provincije se vratio sa cijelom listom kaznenih optužbi. Prirodno je da je u listopadu 54. god. pr. Kr. izbjegavao braniti Gabinija, ali ga je Pompej uvjerio da stane uz Gabinija kao svjedok obrane. Nedugo nakon toga bio je prisiljen braniti Gabinija na drugom suđenju. Njegovo očajanje tada je doseglo nove dubine. Ako uzmemo u obzir sve što znamo o Ciceronovim principima, stajalištima i političkim uvjerenjima, nema sumnje da je pokoravanje trijumvirima bilo odricanje od svega za što se zalagao i u što je vjerovao. Međutim, njegov sramotni savez nije dugo trajao, slijed događaja sam je uzrokovao kraj tog saveza.¹⁸²

Početak kraja označila je smrt Julije, Cezarove kćeri i Pompejeve žene. Ona je, na neki način, bila tampon zona između Cezara i Pompeja i upravo ona je pridonijela nadilaženju razlika koje su njih dvojica imali. Njezinom smrću nestala je jaka spona koja je povezivala dvije obitelji što je uvelike oslabio njihove odnose. Godinu dana kasnije, 53. god. pr. Kr., Kras je poginuo u partskoj kampanji. Cezar i Pompej su nastavili surađivati još neko vrijeme, ali je u tom trenutku bilo značajno da se Pompej odbio

¹⁸¹ Tempest, 2011., str. 136.

¹⁸² Tempest, 2011., str. 138.

ponovno oženiti u Cezarovu obitelj. Njegova odanost Cezaru više nije imala nikakve formalne temelje. Kao i ranije, on je htio kupiti vrijeme i razmotriti sve opcije.¹⁸³

Ciceronu je Krasova smrt donijela neočekivanu prednost. Pošto je Krasov sin također poginuo, mjesto augura je bilo ispražnjeno. To je bila pozicija koju je Ciceron dugo vremena želio, a sada ju je mogao i dobiti. Zanimljivo je da ga je tom prilikom sponzorirao Hortenzije, negov politički protivnik.¹⁸⁴

U tim se godinama Ciceron, koliko je bilo moguće, povlačio iz političkog života kako bi se posvedio literarnim studijama. Pisao je teoretske radove o politici i političkim uvjerenjima, kao što su *De re Publica* gdje zarađuje ideje političkog ustava, *De oratore*, kojemu je svrha objasniti koje kvalitete treba posjedovati dobar govornik; također, započeo je pisanje djela *De legibus*, u kojemu objašnjava koje zakone treba imati idealna država.¹⁸⁵

Objavljivanje tih radova je politički čin sam za sebe; ti su ga radovi podsjećali na sve za što se zauzimao. Zahvaljujući njima uspio je nadići depresiju duha u kojoj se našao i uspio pronaći snagu da se uspravi i nastavi dalje.¹⁸⁶ Uistinu, nije morao dugo čekati da bi pokazao svoju novopronađenu snagu. Prva prilika javila se 52. god. pr. Kr. kada je branio Milona koji je bio optužen za ubojstvo Klodija.¹⁸⁷

¹⁸³ Tempest, 2011., str. 138.

¹⁸⁴ Tempest, 2011., str. 138.

¹⁸⁵ Wilkin, 1947., str. 181.

¹⁸⁶ Habicht, 1990., str. 57.

¹⁸⁷ Tempest, 2011., str. 139.

3.9.5.2. Suđenje Milonu

Ciceron je za svog političkog djelovanja, kako je već više puta istaknuto, najvećeg neprijatelja stekao u Klodiju. Kako je navedeno, zavrijedio je njegovo neprijateljstvo kada je svjedočio protiv njega u skandalu oko svečanosti *Bona Dea*. Od tada je Klodije proganjao i prijetio Ciceronu, poslao ga u egzil te se borio svim snagama da spriječi njegov povratak. Neprijateljstvo nije prestalo ni nakon što se Ciceron vratio, već se nastavilo sve do Klodijeve smrti 18. siječnja 52. god. pr. Kr. Tog dana se održala tzv. „bitka kod Boviale“, odnosno borba između Klodijevih i Milonovih ljudi. U toj je borbi Klodije ubijen, a za njegovu smrt je optužen Milon. Dogodilo se slijedeće: Milon i Klodije su se slučajno sreli na *via Appia*. Došlo je do sukoba među njihovim bandama i, pošto je Milon bio moćniji, Klodijeva pratnja bila je dijelom ubijena, a dijelom ozbiljno ranjena. Vidjevši da ima prednost, Milon je naredio jednom robu iz svoje pratnje da ubije već ranjenog Klodija.¹⁸⁸ Njegovo tijelo ostavili su na putu, a Milon je, zajedno sa svojim ljudima nastavio put za Lavinium gdje se i bio uputio. Međutim, jedan senator je prolazio tim putem, ugledao Klodijevo tijelo i poslao ga njegovoj ženi Fulviji. Tijelo je stiglo nedugo nakon što je pao mrak i Fulvija ga je izložila brojnim promatračima. Slijedećeg dana su dvojica tribuna potaknula bijesnu masu da izloži Klodijevo tijelo na rostru odakle je uzeto i spaljeno u Senatu. Zgrada senata se zapalila, ali se rulja i dalje nije zaustavljala. Došli su do Milonove kuće jer nije bilo sumnje u to tko je zločin počinio. U napadu ih je spriječila kiša strijela, ali se Rim našao u kaosu. Mase su zaplijenile *fasces* i zazivale Pompeja da preuzme odgovornost i uvede red u grad.¹⁸⁹

Svo to vrijeme Milon se nije vraćao u Rim. Međutim, opće zgražanje se uskoro okrenulo protiv Klodijevih ljudi zbog paljenja zgrade Senata, tako da se Milon vratio u

¹⁸⁸ Tempest, 2011., str. 140.

¹⁸⁹ Forsyth, vol II., str. 67.-70.

Rim i čak nastavio svoju kampanju u izborima za konzula jer izbori još uvijek nisu bili održani. U međuvremenu Senat je tražio od Pompeja da podigne trupe i uvede red. Čak je postojao i pritisak da Pompej preuzme funkciju diktatora. Senat nije bio oduševljen idejom da se Pompeju da tolika moć, pa je napravljen zanimljiv kompromis: Pompej je izabran za jedinog konzula i odmah je pristupio zadatku uvođenja reda u grad.¹⁹⁰

Ako je htio umiriti Klodijeve ljude, morala im se pružiti nekakva zadovoljština, odnosno, moralo se organizirati suđenje Milonu. Kako bi nereda priveo kraju, Pompej je gotovo istovremeno donio novi zakon koji se bavio nasiljem, a ticao se posebno

Klodijevog slučaja. Prema tom zakonu Milonu je bilo suđeno za ubojstvo. Osim toga, bio je optužen zbog podmićivanja u kampanji za izbore za konzula.¹⁹¹

Početak travnja 52. god. pr. Kr. suđenje je započelo. Prvo su tri dana iznošeni dokazi. Ciceron je obranu gradio oko izjave jednog od svjedoka obrane, Favonija, koji je tvrdio da je čuo Klodija kako govori da će Milon u roku tri dana biti mrtav. Poroti se postavljalo pitanje tko je zapravo kome postavio zasjedu. Četvrtog dana napravljena je pauza kako bi govornici pripremili svoje govore. Međutim, jedan od tribuna, Tit Munacije Plank Bursa je tu pauzu iskoristio kako bi potaknuo ludilo. Pozvao je Klodijeve podupiratelje da dođu na suđenje kako Milon ne bi izbjegao pravdi. Petoga dana saslušani su govori optužbe i obrane. Trojica govornika iznjela su optužbe: Apije Klaudije Pulher, Marko Antonije i Publije Valerije Nepos. Tvrdili su da je Milon planirao Klodijevo ubojstvo. Ciceron je obranu temeljio na tvrdnji da se ne radi o ubojstvu jer je Milon bio prisiljen braniti vlasti život.¹⁹²

¹⁹⁰ Tempest, 2011., str. 144.

¹⁹¹ Tempest, 2011., str. 145.

¹⁹² Petersson, 1920. str. 336 - 338.

Ciceron donosi malo drugačiju verziju događaja nego što je gore opisana.¹⁹³ On je tvrdio da je do sukoba došlo u sumrak u blizini Klodijeve kuće, kako bi se stvorio dojam da je riječ o zasjedi. Osim toga tvrdio je da je Klodijeva smrt zapravo pogodnost za Republiku i time spojio dva, gotovo nespojiva argumenta, u korist Milona. Njegova strategija bila je odvažna, ali njegova izvedba tog dana nije bila na vrhuncu. U objavljenoj verziji govora Ciceron je priznao svoje strahove i, iako je moguće da je tako privlačio pozornost kako bi istaknuo poantu, nedvojbeno je da su okolnosti u kojima se suđenje odvijalo bile, najblaže rečeno, neobične. Strah, napetosti i nervoza pridonijeli su neuobičajenoj atmosferi, a niti vojnici koji su ih okruživali nisu pridonijeli smirivanju napetosti.¹⁹⁴

Porota nije vjerovala niti da je Klodije niti da je Milon postavio zasjedu, ali su vjerovali da je Milon uistinu ubio Klodija. Milon je, kao što znamo, na koncu bio osuđen i morao je otići u izgnanstvo. Usprkos tomu, njegovo prijateljstvo sa Ciceronom je ostalo jako. Vjerovatno je i Milon shvatio da je Ciceron učinio sve što je mogao.¹⁹⁵

Objavljeni govor *Pro Milone* često je smatran njegovim najboljim objavljenim govorom, ali njegov uspjeh nije bio samo literaran. Tim je slučajem Ciceron ponovno postigao političku neovisnost za koju je mislio da je izgubljena. Pompej je bio na poziciji velike moći, a ipak, Ciceron nije prihvatio taj slučaj kako bi mu udovoljio. Pompej i Milon su bili na drugačijim političkim stranama, a sada, kada je Klodije bio mrtav, optužiti Milona značilo je ukloniti veliku prijetnju za sigurnost Rima i Pompejevog položaja. Prema tome, Ciceron je samostalno preuzeo obranu i to je bilo njegovo prvo samostalno djelovanje otkada se trijumvirat raspao.¹⁹⁶

¹⁹³ *Pro Milone* 23.

¹⁹⁴ Tempest, 2011., str. 147.

¹⁹⁵ Tempest, 2011., str. 147.

¹⁹⁶ Wilkin, 1947., str. 72.-75.

Ubrzo nakon toga prihvatio je drugi slučaj optužbe. Čim je Bursin tribunat istekao, Ciceron ga je optužio zbog uloge u koju je odigrao u događajima koji su se odvijali nakon Klodijeve smrti. Bursi nije čak niti Pompej uspio pomoći. To je možda bio malen trijumf, ali je za Cicerona značio mnogo. Opet je imao slobodu i mogao je birati u čije će interese govoriti.¹⁹⁷

Osim što je iz suđenja Milonu, na neki način proizašla i Ciceronova politička sloboda, postoji još jedna posljedica koju je bitno spomenuti. To je približavanje Pompeja tradicionalnim vođama senata. Kad je kriza dosegla vrhunac jedini čovjek koji je mogao umiriti stanje bio je Pompej. On je rado prihvatio funkciju koja mu je bila ponuđena, ali ju je isto tako i vratio, odnosno podijelio, kada za njom više nije bilo potrebe. Iako je izabran za jedinog konzula, sredinom 52. god. pr. Kr. dodijelio si je kolegu koji bi mu pomogao voditi senat do kraja godine. Izabrao je konzervativnog senatora Kvinta Cecilija Metela Pija Scipiona Naziku, a i oženio je njegovu kćer kako bi utvrdio novonastali savez s konzervativnom senatorskom elitom. Taj je brak značio golem preokret u njegovoj političkoj karijeri, a istovremeno je simbolizirao i prekid saveza sa Cezarom. Možemo zamisliti koliko je to bilo olakšanje za Cicerona.¹⁹⁸

Međutim, prije nego što se sve to dogodilo, jedna Pompejeva mjera imala je direktan utjecaj na Ciceronov život. To je bio njegov zakon o upravi provincijama čija je svrha bila provođenje kontrole nad izbornom korupcijom i iznudama u provincijama. Radilo se o tome da je, prema tom zakonu, trebalo čekati pet godina od obavljanja magistrature u Rimu do uprave provincijom. Na taj način, kandidati nisu bili toliko voljni trošiti novac na podmićivanja jer je trebalo čekati pet godina do uprave provincijom gdje su mogli „oporaviti svoje financije.“ Iako je Ciceron upravo te zločine htio zaustaviti taj

¹⁹⁷ Tempest, 2011., str. 148.

¹⁹⁸ Tempest, 2011., str. 149.

je zakon za njega donio loše vijesti jer je Pompej naredio da svi senatori koji do tada nisu upravljali provincijom moraju to učiniti sada kako bi se popunila praznina od pet godina koja je nastupila.¹⁹⁹

Godinama ranije, kako je već prikazano, kada je Ciceron nakon konzulata na upravu dobio bogatu provinciju Makedoniju, bio ju je predao Antoniju Hibridi kako bi od njega dobio političku podršku. Nije zatražio drugu provinciju jer nije imao nikakvih želja za napuštanjem Rima. No, sada je, prema Pompejevom novom zakonu, morao preuzeti upravu i napustiti Rim. Dodijeljena mu je Kilikija u kojoj nije namjeravao ostati niti trenutka duže nego je to bilo potrebno.²⁰⁰

Protekla godina svjedočila je dramatičnoj preobrazbi u Ciceronovom djelovanju i političkim aktivnostima. Njegov najveći neprijatelj bio je mrtav, a Senat je bio ujedinjen s Pompejem. U teoriji to je trebao biti početak nove ere, razdoblja bez trijumvira ili bilo čega drugoga što bi kočilo slobodno djelovanje i provođenje politike. Ipak, suđenje Milonu bilo je posljednje značajnije suđenje na kojemu je Ciceron govorio slobodno. Kada se nakon uprave Kilikijom vratio u Rim, on je bio na rubu građanskog rata i ponovno je trebalo birati stranu.²⁰¹

3.10. Ciceron, upravitelj Kilikije

Uprava Kilikije Cicerona nije mogla dočekati u gori trenutak. Kada je odlazio iz Rim savez između Pompeja i Cezara je počeo pucati, a dok se vratio odnos među njima već je bio nepopravljiv.²⁰²

¹⁹⁹ Trolpe, 1880., Vol II., str. 89.

²⁰⁰ Rolfe, 1923., str. 48.

²⁰¹ Sticker, 1885., str. 90.

²⁰² Tempest, 2011., str. 151.

Ciceron je napustio Rim 1. svibnja 51. god. pr. Kr. i možemo pratiti njegovo putovanje prema pismima koja je slao Atiku iz svakog mjesta gdje se zaustavio.²⁰³ Na tom je putovanju proveo tri dana s Pompejem koji je bio spreman vratiti se u Rim kako bi se borio s opasnostima koje su prijetile gradu.²⁰⁴ Pri tome je mislio na Cezara. Moguće je da je Ciceron već tada razmišljao kojoj će se strani pridružiti ako dođe do građanskog rata. Iako je njegova povezanost sa Cezarom u posljednjih nekoliko godina rasla, teško je povjerovati da bi on podupro popularsku politiku koja je ugrožavala autoritet Senata, pogotovo sada kada je senatorska elita postavila Pompeja na čelo. Međutim, tu se pojavio drugi problem u vidu zajma kojeg je dobio proteklih godina od Cezara i nije mu, po povratku u Rim, htio biti dužan. Kada je napustio Rim više puta je tražio od Atika da uredi plaćanje duga dok je on u provinciji. U stvarnosti, dug nije bio otplaćen do početka građanskog rata.²⁰⁵

Cicerona je na putu u provinciju pratila brojna svita, među kojim su bili i njegov brat Kvint te bivši rob Tiron. Po dolasku u provinciju imao je priliku provesti u praksu ono za što se zalagao, imao je priliku biti primjer kako se upravitelj provincije treba ponašati. U pismima iz tog razdoblja naglašava svoje kvalitete kao upravitelja, ali bilo bi nepošteno reći da je brinuo samo o svojoj reputaciji. Nastojao je obavljati svoju funkciju pravedno, umjereno i blago, dakle s vrlinama koje su njegovom prethodniku, Apiju Klaudiju Pulheru, Klodijevom bratu, promaknule. Po dolasku u provinciju izvijestio je Atika o prvim dojmovima. Kaže da su rane koje je Apije nanio duboke i da se ne mogu sakriti.²⁰⁶ Tu je prvenstveno mislio na goleme dugove u koje je provincija upala. Stanovništvo se žalilo na to da su porezi previsoki i da ih ne mogu plaćati. Zbog toga si

²⁰³ Forsyth, Vol II., 1901. str. 88.-95.

²⁰⁴ *Pro Milone* 73

²⁰⁵ Tempest, 2011., str. 152.

²⁰⁶ Atik 73. (4.1.8.).

je Ciceron postavio kao glavni zadatak zaustavljanje financijske propasti s kojom se stanovništvo suočavalo. Za početak, za razliku od drugih upravitelja, odbio je prihvatiti novac za vlastite usluge, zabranio je postavljanje hramova, statua i slično u njegovo ime i čast, što je uveliko smanjilo troškove stanovnika provincije. Nadalje, tražio je uzroke zbog kojih su pojedinci pali u dugove i predlagao je efektivna rješenja. Otkrio je da su brojni magistrati potkradali državnu blagajnu u vlastitu korist. Bez da ih javno okriviti i osramoti uspio je urediti vraćanje novca u blagajnu. Sve je to omogućilo financijski oporavak provincije.²⁰⁷

Nadalje, predložio je vrlo jednostavno, ali učinkovito rješenje kako bi se riješilo pitanje duga među svim slojevima društva. Odredio je da godišnja kamatna stopa na posuđen novac ne može biti veća od 12%. Na taj su način dužnici mogli vraćati dugove na vrijeme, a zajmodavci su i dalje mogli zaraditi.²⁰⁸ Međutim, njegove su mjere naišle na neodobranje u nekim krugovima među kojima se, naravno, nalazio Apije. Usprkos tomu, Ciceron je pokušavao ostvariti dobre odnose s Apijem i uvjeravao ga je da neće biti optužen za iznudu. Njegova susretljivost zapravo je bila strateški potez jer je Apije bio čovjek s dobrim vezama i vrlo utjecajan. Jedna njegova kćer bila je udana za Pompejevog sina, a druga za Marka Junija Bruta i Ciceron nije htio zaraditi eprijateljstvo tako povezanog čovjeka.²⁰⁹

Cieronov odlazak iz Rima nije došao u nezgodnom trenutku samo u političkom smislu. Naime, trebalo je pronaći muža za njegovu kćer koja je, nedugo nakon Ciceronovog povratka iz prognanstva, postala udovica. Ona se udala ponovno, ali je sada bila razvedena i trebalo je pronaći novog muža. Terencija i Tulija vidjele su dobru priliku u Publiju Korneliju Dolabeli, međutim tu se pojavio problem. Dolabela je bio na početku

²⁰⁷ Tempest, 2011., str. 153.

²⁰⁸ Tempest, 2011., str. 153.

²⁰⁹ Tempest, 2011., str. 154.

političke karijere i tražio je prikladan slučaj koji bi označio početak njegovog političkog uspona. Namjeravao je tužiti Apija zbog iznude u Kilikiji. Jasno je zašto je to za Cicerona bila nezgodna situacija – on je pokušavao stvoriti prijateljstvo s Apijem, a sada je bio obiteljskim vezama povezan s njegovim tužiteljem. Čim je to saznao poslao mu je svojevrsno pismo isprike.²¹⁰ Na koncu je Apije bio oslobođen optužbi i nije Ciceronu ništa zamjerio. Cijeli događaj svjedoči o Ciceronovoj velikoj sposobnosti da zaradi prijateljstvo i povjerenje utjecajnih ljudi.²¹¹

Administracija provincije nije predstavljala velik izazov za političara kao što je bio Ciceron. Međutim, uprava je donosila i druge odgovornosti, kao što je vojno zapovjedništvo. U razdoblju od lipnja do prosinca vodile su se vojne kampanje na istoku. Ciceron je imao na raspolaganju dvije legije, a dobio je i pomoć iz Galacije od Deiotara. S tom je pomoći Ciceronovo vojno vodstvo zapravo bilo izvanredno, ako uzmemo u obzir njegov nedostatak vojnog iskustva.²¹²

Za početak, činilo se da Parti namjeravaju poduzeti akcije protiv susjedne provincije Sirije gdje je Bibulus trebao biti upravitelj, ali on još nije stigao i preuzeo poziciju. Srećom, Parti su se povukli, ali je Ciceron pokrenuo napad na plemena koja su živjela u planinama Amanus i nisu nikada priznala rimsku vlast. To nije bilo beznačajno postignuće jer je značilo da je Ciceron zaslužio poštovanje kao zapovjednik u vojnom pohodu. Sezona ratovanja završila je dobro za Cicerona. Pokrenuo je još jedan napad na Pindenisij, jedan od gradova koji još nisu priznali vrhovnu vlast Rima.²¹³

Ciceron je smatrao da je na svim područjima uprave provincijom nadmašio očekivanja i htio je više od riječi hvale koje su dolazile od njegovog dugogodišnjeg

²¹⁰ Tempest, 2011., str. 154.

²¹¹ Tempest, 2011., str. 138.

²¹² Tempest, 2011., str. 138.

²¹³ Wilkin, 1947., 148.-150.

prijatelja Atika. Pisao je brojna pisma utjecajnim senatorima u kojima je tražio prikladnu zahvalu – *supplicatio*. Smatrao je da još to nedostaje u njegovoj političkoj karijeri. Uostalom, to bi mu donjelo golem osobni prestiž i slavu. Takvu čast mogao je dodijeliti samo Senat i doista, mnogi senatori bili su spremni to i učiniti, ali postojala je i opozicija koju je činio Katon. To je označilo novi politički preokret u rimskoj politici. Katonu se pridružio Cezar i to je bio prvi u nizu poteza koje je Cezar učinio kako bi razdvojio Cicerona i vođe Senata. To je na koncu dovelo do nove podjele: na jednoj su se strani nalazili Pompej i konzervativci, a na drugoj Cezar i ostali članovi Senata. Dok se Ciceron vratio u Rim, ludilo je došlo do razine s koje više nije bilo povratka.²¹⁴

Ciceron je imao razloga za žurbu kada se iz provincije vraćao u Rim. Za čitavo vrijeme dok je bio tamo držao je na oku događaje u Rimu i o svemu ga je izvještavao Marko Kaelije Ruf. Možda i nije imao potpun uvid u to što se događa, ali je znao da mu je mjesto u Rimu, a ne u provinciji. Samo nekoliko mjeseci prije povratka primio je pismo s vijestima koje su ga užasnule.²¹⁵ Naime, Kaelije je opisao pat položaj u kojem su se našli Cezar i Pompej. Sukob se činio neizbježan. Radilo se o tome da je Pompej odlučio da neće dopustiti Cezaru da postane konzul ukoliko on ne raspusti svoje legije. Međutim, Cezar je tvrdio da će njegova sigurnost biti u opasnosti ako vojsku raspusti. Osim toga, tražio je da i Pompej raspusti svoje legije. To su dubine u koje je njihovo prijateljstvo palo.²¹⁶

Kad je stigao u Atenu Ciceron se našao u škakljivoj poziciji. Naime, do tada su i Pompej i Cezar počeli okupljati ljude oko sebe i Ciceron je primio ponude, tj. pozive s obje strane. Obojica su tražila njegovu podršku. Kao i uvijek do tada, zatražio je Atikov

²¹⁴ Tempest, 2011., str. 138.

²¹⁵ Prijateljima 97(8.14.12.).

²¹⁶ *Casius Dio* 40.54.3

savjet. Iz pisma koje je djelomično sačuvano vidimo da nije niti pomišljao stati na Cezarovu stranu iako je znao da je Cezar vojno nadmoćniji.²¹⁷

Ciceronovo namjesništvo u provinciji bilo je uspješno. Ublažio je dugove u koje su stanovnici upali, administraciju je provodio pravedno i čak je, kako je navedeno, ostavrio i vojne uspjehe. Međutim, u 18 mjeseci, koliko je Ciceron bio odsutan, Cezar i Pompej su već započeli borbu za moć i više nije bilo povratka na staro. Pojedinci su već birali strane, ali je Ciceronu zapovjedništvo nad vojskom u Kilikiji dalo određenu prednost – dok nije raspustio legije i predao ovlasti, bilo mu je zabranjeno ući u Rim. Čekanje suplikacije dalo mu je savršenu izliku. Nije morao doći u Senat i naočigled izabrati stranu i dok god je postojala i najmanja nada da će se pronaći kompromis, Ciceron je htio zadržati neovisnost.²¹⁸

3.11. Građanski rat

Početak siječnja 49. god. pr. Kr. Ciceron je konačno ušao u Rim, a samo nekoliko dana nakon toga Cezar je s vojskom prešao Rubikon započevši time građanski rat. Ciceron je često bio kritiziran zbog politike oklijevanja što se tumačilo kao njegova nesigurnost u odluku kojoj se strani treba pridružiti. To nije u potpunosti točno. Nije bilo sumnje kojoj je strani Ciceron odan. Cezara je krivio za rat i tvrdio da se ponaša više kao Hanibal nego kao rimski zapovjednik.²¹⁹ S druge strane, nije bio oduševljen niti Pompejevim ponašanjem. Znao je da je on, jednako kao i Cezar, bio spreman zaobići pravila kako bi ostvario što je naumio. I sam je morao priznati da su i Cezar i Pompej tražili vlastitu dominaciju i da niti jednom nije na prvom mjestu bila dobrobit rimskih

²¹⁷ Tempest, 2011., str. 138.

²¹⁸ Tempest, 2011., str. 138.

²¹⁹ Plut. *Cic.* 36.

građana.²²⁰ Rezultat je bio da niti jedna strana nije inspirirala Cicerona da se pridruži njenoj borbi i njegova stajališta je zaokružila njegova slavna izjava: „Znam kome trebam pobjeći, ali ne znam kome se pridružiti.“²²¹

Do tada je već Pompej napustio Rim kako bi okupio svoje legije. Konzuli, magistrati i drugi senatori su ga slijedili, ali su zaboravili pokupiti novac iz gradske riznice. To je bila golema greška, a Rim je, k tome, ostao i bez obrane, pa je svo bogatsvo ostavljeno Cezaru na pladnju.²²²

Srećom po Cicerona, dok su preostali senatori vijećali kojoj se strani treba prikloniti njemu je, pošto još uvijek nije raspustio svoje legije, bio dodijeljen zadatak. Trebao je nadgledati Kampaniju i obalno područje. To nije bio zadatak koji je nosio veliku odgovornost, ali više Ciceron nije niti trebao. Ono što mu je bilo bitno je to da mu je taj zadatak dao novi izgovor da ostane van Rima i neaktivan u ratu. Mogao se smjestiti u svojoj vili u Formiu i mogao je nastaviti raditi na uspostavljanju mira, ako je za to uopće još postojala ikakva nada.²²³

Sve nade su se, međutim, uskoro raspršile. Sredinom ožujka Pompej je krenuo prema Dirahiju gdje su ga čekale njegove trupe, a imao je još jednu vojsku koja ga je čekala u Hispaniji. Ciceron nije znao što napraviti. Pompej ga je požurivao da mu se pridruži, a Cezar je tražio od njega da ostane.²²⁴

Do tada je postojalo mnogo toga što je mamilo Cicerona na Cezarovu stranu. Mnogi njegovi prijatelji, uključujući i zeta bili su na Cezarovoj strani, a sam Cezar našao

²²⁰ Atiku. (5.13.1.).

²²¹ Atiku 155 (8.7.2.).

²²² Stockton, 1971., str. 255.

²²³ Tempest, 2011., str. 164.

²²⁴ Tempest, 2011., str. 164.

je vremena da osobno piše Ciceronu. Nadao se da će ga po dolasku u Rim tamo naći i da će mu Ciceron pomoći savjetom i utjecajem.²²⁵

Istovremeno, mnogo toga je Cicerona odmicalo do Pompejeve strane. On je bio bolestan, njegovi planovi su bili u rasulu i htio je da rat što prije započne. Prema tome, iako je bio siguran u svoja uvjerenja nije bio siguran je li Pompej ispravna odluka. Atiku piše kako misli da gubi zdrav razum jer od trenutka kada je Pompej otišao Cicerona su obuzeli žaljenje i krivnja. Svo vrijeme dok je odugovlačio znao je na kojoj bi strani trebao biti.²²⁶ Na koncu je odabrao Pompejevu stranu.

Međutim, Ciceron nije sve do svibnja 49. god. pr. Kr. napustio područje Italije. Cezar ga je svo to vrijeme pozivao na svoju stranu. Krajem ožujka ga je osobno i posjetio u njegovoj vili, ali je Ciceron, usprkos svemu, ostao na Pompejevoj strani.²²⁷

Iako je odluku donio, nije mu se žurilo pridružiti Pompeju. Prvo je htio obaviti ceremoniju punoljetnosti njegovog sina u Arpinumu, zatim obići sve svoje vile, za koje je mislio da ih možda više neće vidjeti. Krajem travnja sve što ga je zadržavalo od polaska bilo je loše vrijeme. Iako ga sumnje, strahovi i tjeskoba proteklim mjeseci nisu napuštali, 7. svibnja konačno je krenuo pridružiti se Pompeju.²²⁸

Ne znamo koliku je Ciceron odigrao ulogu tijekom samog rata, ali čini se da se nije pretjerano aktivno uključivao. Prvo je, vjerovatno, došao u Tesaloniku gdje se Senat regrupirao. Međutim, veći dio vremena proveo je utaboren u Dirahiju, a na koncu ga pronalazimo u Patri u Korintskom zaljevu odakle je odlučio vratiti se kući jer je već bio

²²⁵ Atiku 172A (9.6.A)

²²⁶ Prijateljima 151(4.2.2.)

²²⁷ Atiku 187 (9.18.1.)

²²⁸ Tempest, 2011., str. 165.

odustao od saveza s Pompejem.²²⁹ Ukratko, čini se da u samom ratu nije bio previše aktivan.

U pismu Atiku, iz sredine lipnja, Ciceron priznaje da je izbjegavao preuzimanje odgovornosti. Čitamo kako je bio zgrožen onime što je vidio: ljudi su bili okrutni i divlji, a govorilo se o budućim proskripcijama.²³⁰ Prema tome, lako je moguće da je Ciceron doista bio onakvog raspoloženja kako navodi Plutarh.²³¹

Ciceron nije sudjelovao u presudnoj bitci kod Farsala; Plutarh navodi da ga je spriječila bolest.²³² Ostao je u Dirahiju gdje je Katon zapovijedao svojim kohortama. Kada su vijesti o Pompejevom porazu došle do kampa, Ciceron više nije htio sudjelovati u ratu. Katon je zatražio od njega da preuzme zapovjedništvo nad vojskom, no Ciceron je to odbio. Tada je gotovo izgubio život jer je Pompejev sin, u naletu bijesa izvukao mač, ali se Katon ispriječio i tako spasio Cicerona, ali je njegova odluka ostala čvrsta. Otputovao je u Brundizij gdje je čekao Cezara.²³³

Ciceronova uloga u građanskom ratu nije bila od prevelikog značaja. Njegova odluka da se pridruži Pompeju donešena je, prema svih kriterijima, prekasno. Međutim, on je odolio Cezarovim pozivima što mnogima nije uspjelo. Mnogi su bili prisiljeni birati snage i u ludilu koje je nastalo izgubili živote. Prema tome, iako Ciceron iz svojih odluka nije prosperirao, također nije niti gubio. Postojalo je mnogo sukoba i žrtava u vremenu nakon bitke kod Farsala, ali su Ciceronovi problemi u tom razdoblju drugačiji; oni su bili privatne prirode, a ne, barem za to vrijeme, posljedice političkih odluka koje je donosio.²³⁴

²²⁹ Tempest, 2011., str. 166.

²³⁰ Atik 189. (7.2.4.).

²³¹ Plut. *Cic.* 38.

²³² Plut. *Cic.* 39.

²³³ Plut. *Cic.* 39

²³⁴ Tempest, 2011., str. 167 - 168.

Ipak, Ciceron se nije mogao vratiti u Rim dok nije dobio službeni oprost od Cezara koji je pregledavao slučaj svakog bivšeg pompejevca prije nego mu je dopustio povratak u grad. Unajmio je kuću u Brundiziju gdje je nastojao ne privlačiti pažnju dok ne stigne Cezarov odgovor.²³⁵ Vijesti o Pompejevoj smrti dobio je u studenom. U pismu koje je tom prilikom poslao Atiku, vidimo da ga je smrt starog prijatelja pogodila.²³⁶ Međutim, njegova smrt imala je posljedice i za Cicerona. Naime, Cezar je progonio svoje neprijatelje i tek je u Egiptu saznao za Pompejevu smrt, međutim zaustavio se u Aleksandriji kako bi uveo red jer su zemlju zahvatili nemiri, što ga je zadržalo u Egiptu do pred kraj 47. god. pr. Kr. Svo to vrijeme Ciceron je čekao svoju sudbinu. Da stvar bude još gora, pompejevci su ponovno grupirali snage, dok su se Rimom širili tračevi da Cezar ima aferu s Kleopatrom i nitko nije znao kako se odvija Aleksandrijski rat, ali se činilo da će Cezar ne može ili ne želi vratiti u Rim. Pošto se građanski rat nastavio bez Cezara, postojala je mogućnost da se sreća okrene na stranu pompejevaca. Ako bi se to dogodilo, Ciceron, koji je sad već prešao na drugu stranu, bio bi u golemim problemima.²³⁷

Svemu tome treba dodati i obiteljske probleme; naime, odnosi s bratom i nećakom bili su daleko od idealnih. Na početku građanskog rata brat Kvint ga je obećao slijediti, neovisno o tome koga bude odabrao. Rezultat je bio, kao što smo vidjeli, da su braća slijedila Pompeja i Republiku. Međutim, Kvint je sa sinom prešao u Cezarov kamp prije nego što je to učinio Ciceron, što je zahladilo odnose među braćom. Ali, to nije bilo sve što je Kvint učinio. Kako bi osigurao da ga Cezarova strana lakše prihvati, okrivio je Cicerona za prijašnji savez s Pompejem i počeo ga je oštro napadati. To je bilo više od onoga što je Ciceron mogao podnijeti. Ono što je izdaju učinilo još gorom je činjenica da

²³⁵ Tempest, 2011., str. 168.

²³⁶ Atiku 217(11.6.2.)

²³⁷ Wilkin, 1947., str. 149.

je Ciceron već bio poslao pismo Cezaru u korist brata i nećaka. Trebalo je nekoliko godina da se odnosi poprave.²³⁸

Odnosi s Terencijom nisu bili mnogo bolji i početkom 46. god. pr. Kr. došlo do razvoda, a i Dolabelina popularska politika mu je činila neugodnosti. Dolabela se odrekao svog patricijskog statusa i bio je posvojen u plebejsku obitelj kako bi mogao biti izabran za pučkog tribuna. Čak je namjeravao podignuti statuu Klodiju, Ciceronovom smrtnom neprijatelju. Na sreću po Cicerona, Tulija i Dolabela su se također rastali, 46. god. pr. Kr.²³⁹

Cezar se konačno vratio iz Egipta u rujnu 47. god. pr. Kr. Ciceron je bio među ljudima koji su ga došli pozdraviti i dobio je službeni oprost. Ako je vjerovati Plutarhu,²⁴⁰ Cezar je bio oduševljen što ga vidi. Uskoro je Ciceron bio na putu u Rim, ali njegov povratak u politiku bio je još sporiji nego povratak u grad.²⁴¹

3.12. Cezar i Ciceron

Iako se gotovo cijelog života Ciceronova stajališta nisu slagala sa Cezarovima, dva puta je imao priliku blisko surađivati s njim – tijekom Galskog rata bio mu je politički saveznik i vjerni korespondent, a nakon bitke kod Farsala i Pompejevog poraza na neki su način obnovili prijateljstvo, iako se može domimati da je Ciceron to učinio jer drugog izbora nije imao. Na taj je način postao spona između Cezara i Pompejevaca u egzilu.²⁴²

²³⁸ Rolfe, 1920., str. 54.-55.

²³⁹ Tempest, 2011., str. 170

²⁴⁰ Plut. Cic. 39

²⁴¹ Tempest, 2011., str. 171.

²⁴² Boissier, 1987., 209 - 210.

Cezar se vratio u Rim krajem rujna. Proslavio je trijumf nad Galima, Egiptom i Numidijom. Po povratku se bavio unutarnjim poslovima i, između ostaloga, proveo je reformu kalendara. Porazio je preostale Pompejeve snage i nakon bitke kod Munde, 45. god. pr. Kr. građanski rat se završio.²⁴³

Krajem 47. god. pr. Kr. i početkom slijedeće u Rimu je uspostavljen mir, ali je to bio mir na čelu kojega se nalazio diktator. Gaj Opije i Balbus su bili zaduženi za održavanje mira. U tom trenutku nije bilo šanse da političar i govornik kao što je Ciceron preuzme ikakvu aktivnu ulogu u političkom životu grada. Ipak je ostao u Rimu kako ne bi potaknuo sumnje da namjerava pobjeći. Nije imao drugog izbora nego prihvatiti da se situacija u Rimu drastično promijenila. Senat više nije mogao samostalno donositi odluke niti su se održavala značajnija suđenja. Nije bilo prostora za slobodno političko djelovanje. Sve što je u tom trenutku mogao učiniti bilo je nadati se da će Cezar ipak vratiti nešto političke slobode. U takvoj situaciji Ciceron se odlučio posvetiti svojim studijama.²⁴⁴

Međutim, kako je već navedeno, nije mogao napustiti Rim kako bi se u potpunosti posvetio studijama jer bi se tomoglo interpretirati kao strah ili nevoljkost, pa je posjećivao svoje vile i ponovno se vraćao u Rim. U tom trenutku su njegove veze sa Cezarom još uvijek bile napete i nije ih htio dovoditi u pitanje. Osim toga, u Rimu je još uvijek bilo senatora koju su htjeli republiku i Cezar je morao budno paziti na njihove akcije. Ciceron je znao da se Cezar i njegovi sljedbenici osjećaju sigurnije dok je on u Rimu gdje mogu pratiti njegovu djelatnost. Zbog toga je činio sve što je mogao da bi se približio

²⁴³ Furhman, 1993. str. 145.

²⁴⁴ Fuhrman, 1993., str. 164.

pobjedničkoj strani jer ih nije htio svojim ponašanjem uvrijediti. Međutim, nije se aktivno uključivao u politički život Rima.²⁴⁵

U tom se radoblju intenzivnije bavio filozofskim radom. Vjerovatno je u to vrijeme završio svoju povijest rimskog govorništva poznatu pod nazivom *De claris oratibus*. Radnju je smjestio u neposrednu prošlost, a započinje Hortenzijevom smrću. Napisana je u formi dijaloga u kojem Brut i Atik traže od Cicerona da opiše kvalitete vodećih rimskih govornika. Osim toga, napisao je danas poznato dijelo *De oratore*, dijalog u kojem glavnu riječ ima Lucije Licinije Kras, jedan od najslavnijih rimskih govornika u tom trenutku, nekadašnji Ciceronov učitelj i dijelom predstavnik Ciceronovih stavova.

Nadu da će Cezar ipak popustiti i vratiti dio vlasti koju je uzurpirao Ciceronu je vratio slučaj Marka Klaudija Marcela. On je bio sušta suprotnost Cezaru i u karijeri i u građanskom ratu, a sada mu je Cezar javno podijelio oprost. Taj je čin oduševio Cicerona i u jednom njegovom pismu čitamo kako je u tom činu vidio ponovno buđenje republike.²⁴⁶ Tom je prilikom održao govor *Pro Marcello*, ali to nije bio govor u obranu Marcela, kako njegov naslov da naslutiti, nego je to bila nova vrsta govora kojom je on slavio Cezara.²⁴⁷

3.12.1. *Pro Marcello*

Da bismo mogli razumjeti govor *Pro Marcello* i motive koji su nagnali Cicerona da ga održi, moramo shvatiti u kakvoj se situaciji u tom trenutku Rim nalazio. Kao što je poznato, Cezar je preuzeo vlast, a republikanske snage su ili bile poražene ili su se

²⁴⁵ Wilkin, 1947., str. 164.-165.

²⁴⁶ Prijateljima 203(4.4.3-4.)

²⁴⁷ Rolfe, 1923., str. 54.

pridružile diktatoru. Katon nije htio dijeliti sudbinu poraženih, pa je počinio samoubojstvo ostavši tako vjeran svojim principima.²⁴⁸

Na iznenađenje mnogih, politika koju je Cezar odlučio provesti bila je politika popustljivosti. Nisu bile, kako je očekivano, provedene proskripcije. Zapravo je Cezar htio da se njegovi oponenti, koji mu nisu bili zakleti neprijatelji, vrate u Rim i zauzmu svoje mjesto u Senatu.²⁴⁹

Sam govor *Pro Marcello* teško je interpretirati. To je govor zahvale Cezaru što je podijelio oprost svom velikom neprijatelju Marcelu i svojevrsno glorificiranje Cezara. Prvo pitanje koje se postavlja je pitanje Ciceronovih motiva i iskrenosti. Ciceron se iskreno obradovao što je Cezar oprostio i Marcelu i nadao se da je to znak da će stvari ipak krenuti na bolje. Cezarova popustljivost prema bivšim neprijateljima bila je vrijedna pažnje. On se nije ponašao kao drugi diktatori, npr. Marije i Sula, čijim je djelovanjima Ciceron svjedočio. Cezarov oprost nije bio čin tiranina i Ciceronu se to učinio kao najbolji trenutak da prekine svoju šutnju i preuzme svoj dio u političkom životu Rim. Zbog tog čina Ciceron je uvidio da situacija nije toliko loša koliko se bojao da će biti.²⁵⁰

Motiv nije bio niti stvaranje pritiska na Cezara da zauzme neki određeni smjer u politici jer ne govori niti o jednoj stvari koju Cezar već nije usvojio. S druge strane, uvjerava ga da je potrebno nastaviti s politikom koju je započeo, tj. s opraštanjem neprijateljima i uspostavljanjem mira.²⁵¹ U novom poretku Ciceron je sebe vidio kao Cezarovog zastupnika u Senatu, odnosno on bi predstavljao sponu između Cezara i pompejevaca te bio Cezarov savjetnik i pouzdanik.²⁵²

²⁴⁸ Berry, 2006., str. 205.

²⁴⁹ Tempest, 2011., str. 175

²⁵⁰ Berry, 2006., str. 208 - 209.

²⁵¹ *Pro Marcello*. 23-27

²⁵² *Pro Marcello* 32-33

Marcel je saznao za oprost koji mu je podijeljen od rođaka Gaja, a zatim i od Cicerona, ali nije žurio s povratkom u Rim. Slijedeće godine bio je ubijen. O njegovoj smrti saznajemo iz pisma koje je Sulpicije pisao Ciceronu. Čitamo da je ga je ubio Publije Magije Kilon zadavši mu dvije rane bodežom, a kasnije je počinio samoubojstvo.²⁵³

3.12.2. Martovske Ide

Cezarovo ubojstvo na martovske ide 44. god. pr. Kr. predstavljalo je je još jednu veliku prekretnicu u Ciceronovom životu i javnom djelovanju. Iako je među urotnicima bilo Ciceronovih osobnih prijatelja, on nije sudjelovao u njoj jer su urotnici smatrali da, zbog njegovog izrazito negativnog stajališta prema nasilju, ne bi mogao pridonijeti njihovom cilju. K tome, Ciceron jest osuđivao despotske stanje u koje je Rim upadao, ali je govorio o Cezaru s poštovanjem.²⁵⁴

Iako sam nije sudjelovao u uroti, Brut mu je, nakon ubojstva, čestitao na ponovnom uspostavljanju slobode. Marko Antonije je kasnije iskoristio tu činjenicu kako bi optužio Cicerona za urotništvo.²⁵⁵

Korjeni urote nisu sasvim jasni. Čini se da je inicijativu preuzeo Gaj Kasije Longin, dok se Brut uključio tek kasnije, ali je brzo postao vođa urote. Brut i još neki urotnici su neko vrijeme proveli u Ateni gdje su vidjeli statue Harmodija i Aristogitona koji su, prema legendi, uveli red u Atenu i vratili joj slobodu ubivši tiranina Pizistrata.

²⁵³ Prijateljima 4.12

²⁵⁴ Wilkin, 1947., str. 190.

²⁵⁵ Fuhrman, 1993., str

Slične legende postojale su i u rimskoj povijesti čime se zapravo opravdavalno tiranoubojstvo. Prema tome, ubojstvo Cezara bilo bi opravdan čin.²⁵⁶

Ciceron je, kao što je spomenuto, svjedočio tom dramatičnom događaju Cezarovog ubojstva. Kaže da je njegovo tijelo bilo toliko unakaženo da mu nitko nije htio pristupiti.²⁵⁷ U ironičnoj igri sudbine Cezar je mrtav pao pod noge Pompejeve statue. Plutarh kaže da je to bilo kao da Pompej gleda vlastitu osvetu nad nekadašnjim neprijateljem.²⁵⁸

Trenutak ubojstva bio je pomno isplaniran. Ono se dogodilo samo tri dana prije nego je Cezar trebao krenuti u kampanju protiv Parta. Ubrzo nakon ubojstva, urotnici su se obratili narodu s Foruma, ali pošto reakcija nije bila kakva su očekivali da će biti, potražili su sklonište u Kapitoliju.²⁵⁹ Dva dana nakon toga Marko Antonije je sazvao sastanak Senata na kojem je postignut kompromis: urotnicima je obećana amnestija, ali su svi Cezarovi zakoni, uključujući i one koji još nisu bili objavljeni, bili ratificirani, a umjesto Cezara za Antonijevog kolegu u konzulatu izabran je Dolabela. Nakon toga urotnici su bili uvjereni da se spuste s Kapitolina.²⁶⁰

Cezarov sprovod održao se 20. ožujka 44. god. pr. Kr. Marko Antonije je održao govor, ali su njegove riječi toliko uzbudile narod da je izbio je nasilje i bile su napadnute kuće urotnika. Antonije je uspio uvesti red i uskoro je zadobio povjerenje republikanskih snaga, uključujući i Cicerona, predloživši da se funkcija diktatora ukine. Ipak, stanje u Rimu nije bilo sigurno za urotnike. Brut i Kasije su se povukli iz grada, a ostali su preuzeli

²⁵⁶ Fuhrman, 1993., str. 176.

²⁵⁷ *Phil.* 2.88

²⁵⁸ *Plut. Cic.* 42.

²⁵⁹ Ramsey, 1985., str.3

²⁶⁰ Davidson, 1984., str. 379

uprave provincija koje im je još Cezar dodijelio. I Ciceron je, iako nije bio urotnik, početkom travnja napustio grad kako bi posjetio svoja imanja.²⁶¹

3.13. Ciceron i Marko Antonije

Do sredine travnja Antonije je već počeo iskorištavati svoj položaj konzula, krivotvorio je Cezarove dokumente i trošio državni novac na razne oblike mita. Ti su postupci zaprepastili Cicerona, ali to nije javno pokazivao i u tom razdoblju Antonije je prema njemu iskazivao poštovanje.²⁶²

U vrijeme Cezarovog ubojstva Oktavijan, Cezarov pranećak kojeg je imenovao za nasljednika i budući car August, se nalazio u sjevernoj Grčkoj, odakle se trebao pridružiti Cezaru u kampanji protiv Parta. Međutim, zbog novonastalih okolnosti vratio se u Rim. U Kampanji se predstavio Cezarovim veteranima kao njegov posvojeni sin, a na isti način se predstavio i Ciceronu u Puteoliju. Antonije je u to vrijeme također stigao u Kampaniju, vjerovatno kako bi osigurao vjerost Cezarovih vojnika. Za to je vrijeme Dolabela u Rimu provodio krvoproliće nad Cezarovim pobornicima, međutim, početkom svibnja Oktavijan je stigao u Rim, objavio namjeru da preuzme svoju baštinu i organizira igre u njegovu čast.²⁶³ Uskoro se i Antonije vratio, ali je poveo sa sobom dio Cezarovih veterana. Oktavijan je tražio od njega da preda Cezarovo vlasništvo, ali je to Antonije odbio. Nakon što se senatori nisu pojavili na sjednici koju je sazvao, proglasio je zakon kojim produžuje njegovu i Dolabelinu upravu nad Makedonijom i Sirijom na pet godina. Nakon toga je zamijenio svoju provinciju Makedoniju za Galiju, ali je svejedno zadržao zapovjedništvo nad pet legija koje su trebale biti poslone u Makedoniju. Prednosti Galije

²⁶¹ Gotlieb, 1984., str. 390 - 395.

²⁶² Berry, 2006., str. 267.

²⁶³ Ramsey, 1985., str. 5.

za njega su bile goleme. Kao prvo, mogao je preuzeti još tri legije i drugo, iz Galije je mogao napraviti prodor u Rim ako to bude bilo potrebno.²⁶⁴

U međuvremenu, Brut i Kasije su nestrpljivo očekivali svoj povratak u Rim kako bi mogli preuzeti funkcije pretora. Međutim, Antonije ih nije htio u političkom životu i uvjerio je Senat da im dodijeli službe u Aziji i na Siciliji. Za sebe je osigurao mjesto u komisiji koja je bila zadužena za distribuiranje javne zemlje Cezarovim veteranima i siromašnim građanima Rima.²⁶⁵

Situacija je sve više izmicala kontroli i zbog toga je Ciceron krenuo na put u Atenu s namjerom da se vrati tek kada Antonijevo konzulstvo istekne. U međuvremenu Oktavijan je organizirao igre, kako je i obećao, ali je to morao učiniti o vlastitom trošku jer mu je Antonije odbijao predati Cezarovu ostavštinu. Popularnost, koju je Oktavijan stekao, pogoršala je odnose između njega i Antonija do te mjere da su ih njihovi vojnici, u strahu od građanskog rata, prosilili da javno demonstriraju pomirenje.²⁶⁶

Početak kolovoza Antonije je ponovno sazvaio Senat. Kasije i Brut su očekivali da će Antonijeva opozicija ustati protiv njegovih postupaka, ali se gotovo nitko nije oglasio. Dodjeljene su im nove provincije – Kreta i Kirena, pa su otplovili na Istok. U međuvremenu Ciceron je pokušao otploviti u Grčku i stigao je do Sirakuze, ali se zbog lošeg vremena bio prisiljen vratiti. U Leukopetri (oko 30 km južno od Regiuma) je čuo za novosti o Rimu i saznao da se njegov odlazak kritizira. Zbog toga se odlučio vratiti u grad gdje je, početkom listopada kada je stigao, dočekan s oduševljenjem. Međutim, saznao je da se istoga dana treba održati sjednica senata na kojoj bi se raspravljalo o počastima za Cezara. Antonije je predložio da se doda još jedan dan, u čast Cezara, svim

²⁶⁴ Berry, 2006., str. 225.

²⁶⁵ Lintott, 2008., str. 374.

²⁶⁶ Plut. *Ant.* 67

svetkovinama. Toj sjednici Ciceron nije htio prisustvovati, pa se ispričao umorom. Zbog toga ga je Antonije na senatu napao i prijetio da će uništiti njegovu kuću. Slijedeći dan Ciceron je došao u Senat i tom prilikom održao govor koji je danas poznat pod naslovom *Philippica I*, tj., kao prva filipika. U tom je govoru opisao nepravilnosti koje je Antonije počinio kao konzul, nakon čega je Antonije objavio nepijateljstvo Ciceronu i zahtijevao njegovu prisutnost na slijedećoj sjednici Senata. Međutim, Ciceron je zaključio da je to preopasno za njega i nije se pojavio.²⁶⁷

Sastanak se održao u hramu Konkordije. Antonije je doveo naoružane vojnike, zaključao vrata i održao govor kojim je optužio Cicerona za nezahvalnost i neprijateljsko ponašanje prema njemu. Kritizirao je njegovo konzulstvo, ali i čitavu karijeru. Krivio ga je za Klodijevo i Cezarovo ubojstvo, pa čak i za građanski rat.²⁶⁸

Ciceron je odmah počeo raditi na odgovoru, odnosno na drugoj filipici. Međutim, javno nije odgovorio Antoniju jer je procijenio da mu to u trenutnoj situaciji ne bi bilo pametno. Govor je bio namijenjen krugu ljudi koji su ga podupirali i kod kojih je mogao izazvati simpatije, a skicu govora poslao je Atiku.²⁶⁹

Istovremeno su se odnosi između Antonija i Oktavijana i dalje pogoršavali. Početkom listopada Antonije je optužio Oktavijana da planira urotu protiv njega kojoj bi cilj bilo njegovo ubojstvo. Rimom se raširila glasina kako je Antonije u svojoj kući zatekao Oktavijanove ljude koji su došli po njegovom naređenju kako bi ga ubili.²⁷⁰ Oktavijan je, nakon što je Antonije otišao u Brundizij kako bi preuzeo zapovjedništvo nad pet makedonskih legija, pozvao Cezarove veterana i na kratko okupirao Rim. Antonije se brzo vratio u Rim, a kada su mu dvije legije otkazale poslušnost i prešle Oktavijanu,

²⁶⁷ Lintott, 2008., str. 374 - 376.

²⁶⁸ Berry, 2006., str. 267.

²⁶⁹ Ferrero, 1908., Vol III., 98 - 101.

²⁷⁰ Ferrero, 1908., Vol III., 101.

ponovno je podijelio uprave provincijama i krenuo u Cisalpinsku Galiju kako bi nadoknadio gubitak vojne snage prouzročene gubitkom dviju legija. Međutim, Brut, koji je tada upravljao Galijom, odbio je predati provinciju i legije koje su se tamo nalazile. Tom prilikom Ciceron je objavio treću filipiku kojom potiče Senat da prihvati Brutovu odluku. Nadao se da će se na taj način stvoriti jedinstvena vojna i politička oporba Antoniju. Slijedeća filipika, kojom se istog dana obratio narodu, slavi Brutove akcije i tvrdi da je Antonije sada državni neprijatelj. Efekt koji je time htio postići bilo je ojačavanje republikanskih snaga. U tu je svrhu predložio da se sve uprave provincijama koje je Antonije podijelio opozovu, kako bi Brut ostao upravitelj Galije, što bi značilo i da ne može biti kažnjen jer je branio provinciju od eventualnih Antonijevih napada.²⁷¹

Ostalim filipikama usmjerio je Senat u rat protiv Antonija, međutim, stvari nisu tekle glatko. Bruta je ubio Antonije, Dolabela je počinio samoubojstvo, a Oktavijan je umarširao u Rim i u dobi od samo 19 godina proglasio se konzulom te je ukinuo amnestiju koja je bila zagarantirana Cezarovim ubojicama. Takva je situacija dovela do novog građanskog rata u kojemu su, kako je već navedeno, stradali Brut i Kasije.²⁷²

Sklapanje drugog trijumvirata koji je, za razliku od prvog, bio služben, označio je kraj republike. Nedugo nakon toga objavljene su proskripcijske liste na kojima se nalazilo i Ciceronovo ime. Moguće je da je Ciceron proskribiran jer je, usprkos svemu, bio utjecajan govornik čije bi djelovanje moglo štetiti trijumvirima, prvenstveno Antoniju. Ciceron je ubijen 7. prosinca 43. god. pr. Kr., a njegove ruke i glava su, prema Antonijevom naređenju izloženi na rostri.²⁷³

²⁷¹ Tempest, 2001., str.195.-196.

²⁷² Berry, 2006., str. 268.

²⁷³ Plut. *Cic.* 48

Filipike obuhvaćaju četrnaest govora iz 44. i 43. god. pr. Kr. Prikladniji naslov bio bi *In Antonium*, ali se naziv filipike ustalio zbog sličnosti s govorima koje je Demosten napisao protiv Filipa II. Makedonskog. Kao i Demostenove, Ciceronove Filipike branile su državu od agresora koji joj je prijetio. To su njegovi najzreliji govori, održani nakon više od četrdeset godina prakse u razdoblju kada je Republika upala u duboku krizu i kada se određivao novi smjer njezine politike.²⁷⁴

²⁷⁴ Wooten, 1991., str. 2.

4. Zaključak

Kao što se 19. stoljeće često naziva dugim, mislim da ne bismo puno pogriješili kada bi isti atribut dodijelili 1. stoljeću pr. Kr. Napomenimo samo da je to stoljeće Marija i Sule, Mitridada, Spartaka, Pompeja i Cezara, stoljeće osvajanje Galije, prelaska Rubikona, bitke Kod Farsala, vrijeme Antonija i Kleopatre, pa isto tako i vrijeme Cicerona. To je razdoblje kada se rimska dominacija pokazala gotovo nesavladivom, ali i razdoblje kada je administracija Republike počela propadati pod teretom imperija što je rezultiralo ratovima na „domaćem terenu.“

Ciceron je svjedočio brojnim dramatičnim promijenama kroz koje je Rimska Republika prolazila, među ostalim i usponu i padu Cezara i Pompeja. S druge strane, oni su doprinijeli Ciceronovom političkom usponu, ali i padu. Nakon što je postao konzul, on je uživao utjecaj koji mu je ta funkcija donijela među rimskim političarima. Međutim, trijumviri su uništili njegove snove koje je imao o Republici i kojima se neumorno vraćao. Njegova politička uloga svela se na djelovanje u onim slučajevima kada je to trijumvirima odgovaralo.

Međutim Kras je poginuo, Cezar porazio Pompeja u ratu, a sada je i Cezar bio ubijen. To je otvorilo put ponovnom uspostavljanju Republike i tome se Ciceron u buduće vrijeme u potpunosti posvetio.

Cezarovo ubojstvo predstavlja posljednje poglavlje republike. Senatori su ponovno mogli govoriti što su htjeli, i Ciceron je u potpunosti iskoristio u svojim filipikama, ali je tu slobodu kasnije platio životom.

Nakon svega izloženoga, jasno je da je Ciceron osim govorničke ostvario i impresivnu političku karijeru. Međutim, pitanje koje se nameće je što je to toliko zadivljujuće kod Cicerona da je postao i ostao slavan do danas. Bio je *homo novus*, a ušao

je u redove Senata – impresivno ali ne tako zadivljujuće, uspjelo je to i nekima prije njega. Bio je uspješan govornik, no niti to nije jedinstveno za Cicerona. Postoje drugi veliki govornici čije ime danas nije toliko veliko. Bio je velik filozof, kao i mnogi drugi...

Ako letimično pogledamo njegovu karijeru i razmotrimo odluke koje je donosio čini se da je bio upravo suprotno od onoga što je tvrdio. Predstavljao je sebe kao principijelnog čovijeka, časnog političara koji više drži do Republike nego do vlastite glave, ali nije uvijek tako djelovao. Čini se da je patio za vlastitom slavom, a ne za slavom Republike. Pokorio se trijumvirima iako su oni predstavljali ono što mu je bilo omraženo. Iako je teško ulaziti u motive koji su ga pokretali, teško se oteti dojmu da je činio sve kako bi ostao na vrhu.

S druge strane, teško je suditi tako velikim ličnostima; uvijek postoji nešto sa čime se ne slažemo i odluke koje ne odobravamo, ali na povjesničarima nije da sude karaktere.

Ciceron je neosporno bio uspješan političar i govornik. Iako je njegova obitelj bila ugledna u vlastitoj zajednici i održavala bliske odnose s nekim utjecajnim rimskim obiteljima, Ciceron je u Rimu bio tek *homo novus* i morao se izboriti za status i slavu koja traje do danas.

Od početka karijere pokazivao je nadarenost i snalažljivost zbog čega ga mnogi smatraju oportunistom. Ipak, ne slažu se svi s time. Ciceron je bio visoko obrazovan i imao je jasan cilj pred očima i učinio je što treba da bi svoje ciljeve ostvario. Nedostatak slavni predaka nadomještao je stvaranjem uglednih prijatelja, a braneći na sudu pokazivao svoju sposobnost i dostojnost rimske elite koja je povlastice koje je imala čuvala za sebe.

Neki autori smatraju da je bio tašt. Možda, ali to su naša današnja mjerila. Možda bi ga se radije trebalo opisivati kao pragmatičnoga i kao osobu koja je činila ono što za što je smatrao da je potrebno kako bi ostvario ciljeve.

Ostvario je impresivnu karijeru. Obavljao je magistrature u svojoj godini, počevši od kvesture pa sve do konzulata, bio je uspješan na sudovima i svoj je uspjeh znao dobro reklamirati.

U političkom životu susreo se s četiri velike krize: Katilininom urotom, progonstvom, građanskim ratom i sukobom s Antonijem. Prva kriza mu je donijela veliku slavu. Spasio je Republiku od propasti i prozvan je ocem domovine. Druga kriza mu je donijela najveću sramotu; od statusa spasitelja došao je do prognanika, izopačenika republike. Međutim, progonstvo mu je donijelo i veliki trijumfalni povratak i nadu u spas Republike. Zbog ponašanja u građanskom ratu danas je najviše kritiziran. Zbog neodlučnosti kod biranja strane i zatim prelaska od Pompeja prema Cezaru smatraju ga, u najmanju ruku, nedosljednim. Četvrta kriza, iako za njega najtragičnija, priskrbila mu je i najveću slavu. Filipike su i danas dobro poznate, a ono što mu je tada trebala biti najveća sramota – odsječene ruke na rosti, danas mu služi na veliku čast.

5. Sažetak

Marko Tulije Ciceron je rođen u viteškoj obitelji u Arpinumu 106. god pr. Krista. Rane godine proveo je dijelom u rodnom mjestu, a dijelom u Rimu gdje je nastavio obrazovanje započeto u Arpinumu. U tom je razdoblju upoznao svog doživotnog prijatelja Atika. Tijekom osamdesetih godina pr. Kr. započeo je svoju skromnu vojnu karijeru služivši pod Pompejem Strabonom, a nakon toga pod Sulom. Međutim, taj dio karijere nikada nije naglašavao.

Njegov politički cilj bio je obnoviti sjaj stare Republike iz doba Scipiona te ostvariti jedinstvo među višim slojevima društva – vitezovima i senatorima.

Prvi bitniji slučaj bila je obrana Seksta Roscija od Amerije koji je bio optužen za ubojstvo svoga oca. Uspio je obraniti Seksta što mu je priskrbilo slavu i osiguralo potporu javnosti.

U ljeto 76. god. pr. Kr. Ciceron je izabran za funkciju kvestora i dodijeljeno mu je jedno od dva kvestorstva na Siciliji sa sjedištem u Lilibeu. Boravak na Siciliji iskoristio je za stvaranje čvrstih veza u provinciji, te se nadao da će savjesnim upravljanjem steći slavu o kojoj će glas doći sve do Rima. Kada se to, na njegovu žalost, nije dogodilo, odlučio je da više nikada neće napuštati Rim.

Po povratku sa Sicilije bio je tužitelj Gaja Vera kojega se teretilo za iznudu u provinciji. To suđenje Ciceronu je moglo donjeti brojne prednosti kao što su osobna promidžba i prilika da se nađe u ringu s Hortenzijem, tada vodećim rimskim odvjetnikom.

S druge strane, ako bi izgubio slučaj to bi vrlo vjerojatno predstavljalo golem zastoj u njegovoj karijeri jer je moguće da bi Ver, ako bi bio oslobođen optužbi, bio izabran za konzula. Nakon što je Ver osuđen, Ciceron je objavio sedam govora koji, između ostalog, pružaju raspravu o Verovim optužbama.

Dužnost edila uspješno je obavljao 68. god. pr. Krista. Za to se vrijeme nastavio baviti odvjetništvom o čemu svjedoči djelomično sačuvan govor u obranu Marka Fonteja kojemu se, kao i Veru, sudilo za iznudu.

Pretorsku službu obavljao je 66. god. pr. Kr., a glavna zadaća mu je bila suđenje u kaznenim parnicama. U tom je razdoblju odažao govor podške zakonu kojim bi se Pompeju Velikom dale izvanredne ovlasti za rat protiv Mitridada. Takva akcija bila je popularna među narodom i vitezovima, pa je na taj način zadobio i njihovu podršku.

I u ovo vrijeme se nastavio baviti odvjetništvom. Branio je Aula Kluencija Habita i tom je prilikom održao govor koji je oslikava njegovo političko stajalište, odnosno potrebu stvaranja jedinstva među višim slojevima – *concordia ordinum*.

Za konzula je izabran na izborima 64. god. pr. Kr., a kolega mu je bio Gaj Antonije Hibrida. Na tim je izborima kandidat bio i Lucije Sergije Katilina koji je, pošto je smatrao da je konzulstvo njegovo pravo koje mu je oduzeto, skovao urotu. Razotkrivanje te urote Ciceronu je priskrbilo slavu, ali ga je i kasnije koštalo progonstva jer je bez suđenja dao pogubiti urotnike. Osim toga, iz ovog razdoblja imamo sačuvan Ciceronov govor kojim je ustao protiv Rulovog prijedloga o agrarnoj reformi.

Godine nakon konzulstva često se smatraju razdobljem Ciceronovog političkog neuspjeha. Cijelokupna situacija u Rimu se drastično mijenjala. Cezar, Pompej i Kras su sklopili savez, nama poznat kao prvi trijumvirat i Ciceron je propustio priliku da im se pridruži. U Publiju Klodiju Pulheru ranije je stekao smrtnog neprijatelja koji je sada činio sve kako bi Cicerona riješio političke moći i utjecaja. Na koncu je to i uspio, a Ciceron je morao, radi ranije navedenog razloga, otići u progonstvo 58. god. pr. Krista. Na poziv Senata, 57. god. pr. Kr. se trijumfalno vratio u Rim, ali njegova politička moć više nije mogla dosegnuti prijašnju razinu.

Situacija u Rimu u to vrijeme bila je daleko od sređene. Tenzije među Pompejem i Krasom su sve više rasle, a to se očitivalo u sukobima i fizičkim obračunima Milonovih ljudi koji su podržavali Pompeja i Klodijevih ljudi koji su podržavali Krasa.

Međutim, na konferenciji u Luki trijumviri su obnovili i učvrstili savez, nakon čega Ciceronu nije preostalo ništa drugo nego prihvatiti političku situaciju takvu kakva jest. Vrijeme političke slobode bilo je gotovo i od sada je Ciceron djelovao u službi trijumvira.

U tim se godinama Ciceron, koliko je bilo moguće, povlačio iz političkog života kako bi se posvedio literarnim studijama. Pisao je teoretske radove o politici i političkim uvjerenjima, kao što su *De re Publica* gdje zarađuje ideje političkog ustava, *De oratore*, kojemu je svrha objasniti koje kvalitete treba posjedovati dobar govornik; također, započeo je pisanje djela *De legibus*, u kojemu objašnjava koje zakone treba imati idealna država.

Nešto političke slobode uspio je vratiti na suđenju ranije spomenutom Milonu koji je bio osuđen za ubojstvo Ciceronovog smrtnog neprijatelja Klodija. Govor koji je tom prilikom održao često se smatra njegovim najboljim objavljenim govorom iako nije uspio obraniti Milona.

Nedugo nakon tog suđenja Ciceron je ponovno morao napustiti Rim jer je na snagu stupio zakon prema kojemu je trebalo čekati pet godina od obavljanja funkcije u Rimu do preuzimanja uprave nad provincijom. Kako bi se popunila praznina koja je na taj način nastala, svi senatori koji do tada nisu upravljali provincijama morali su to učiniti sada. Dodijeljena mu je Kilikija u koju je otputovao 51. god. pr. Kr. i tamo nije namjeravao ostati niti dana više nego što je bilo potrebno.

Do njegovog povratka u Rim situacija se ponovno drastično mijenjala. Napetosti između Cezara i Pompeja su sve više rasle i situacija se činila sve bezizglednijom. Činilo

se da je otvoren sukob neizbježan. Za Cicerona je to predstavljalo poseban problem jer je to značilo da po povratku iz provincije mora otvoreno izabrati stranu za što u tom trenutku nije bio spreman.

Kada je građanski rat započeo Ciceron još uvijek nije jasno odabrao stranu. Često je zbog te politike oklijevanja bio kritiziran. Nadgedanje Kampanije, zadatak koji mu je dodijelio Senat jer još nije bio raspustio svoje legije, dalo mu je još malo vremena prije odluke kojoj će strani prići. Na koncu je ipak odlučio slijediti svoja dotadašnja uvjerenja i pridružio se Pompejevoj strani. Ciceronova uloga u građanskom ratu nije bila od prevelikog značaja, njegova odluka da se pridruži Pompeju donešena je, prema svih kriterijima, prekasno. Osim toga, odustao je od savezništva s Pompejem, a nakon bitke kod Farsala odustao je i od sudjelovanja u ratu. Odlučio se vratiti u Rim, ali to nije mogao učiniti dok nije dobio službeni oprost od Cezara.

Nakon što je dobio oprost vratio se u Rim, ali mogućnosti za slobodno političko djelovanje bile su gotovo nikakve. U takvoj situaciji odlučio se posvetiti svojim studijama. Vjerojatno je u to vrijeme završio svoju povijest rimskog govorništva poznatu pod nazivom *De claris oratibus*.

Na iznenađenje svih Cezar, pobjednik u ratu, je odlučio provoditi politiku popustljivosti. To jasno demonstrira činjenica da je podijelio oprost Marcelu, dotadašnjem velikom neprijatelju. Tom prilikom Ciceron je održao govor kojim slavi Cezara i njegovu politiku. Nade u uspostavljanje republike ponovno su se rodile.

Međutim, stanje se ubrzo ponovno promijenilo. Cezar je 44. god. pr. Kr. bio ubijen i na pomolu je bio novi građanski rat. Marko Antonije je Cicerona optužio za sudjelovanje u uroti protiv Cezara što je nagnalo Cicerona da se brani. U govorima poznatim pod zajedničkim nazivom Filipike branio je sebe i napadao Marka Antonija kao uzurpatora i rušitelja Republike. Nije mogao mnogo učiniti jer je Antonije sklopio savez s Lepidom i

Oktavijanom poznat kao drugi trijumvirat. U proskripcijama koje su uslijedile stradao je i Ciceron koji je ubijen 7. prosinca 43. god. pr. Kr., a njegove ruke i glava su, prema Antonijevom naređenju, izloženi na rostri s koje je on držao vatrene govore protiv Antonija.

Ključne riječi: *Ciceron, Republika, Sekst Roscije, kvestor, Gaj Ver, edil, pretor, konzul, Katilinina urota, trijumvirat, egzil, Cezar, Građanski rat, Marko Antonije, Filipike*

6. Summary

Marcus Tullius Cicero was born in Arpinum in 106 BC as a member of the equestrian order. He spent his early years in his hometown but continued his education in Rome. Prior to the beginning of a modest military career in the eighties BC under Pompey Strabon and, later on, Sulla, Cicero met his lifelong friend Atticus.

Cicero's political agenda revolved around the restoration of Scipio's old Republic as well as with the union of the society's higher classes – the senators and the equestrian order.

He first became known and supported by the public during the defense which he presented for Sextus Roscius who was trialed for patricide.

When he was thirty years of age, Cicero was appointed quaestorship in one of two provinces on Sicily, with residence in Lilibeum. He aspired that, through conscientious government and formation of tight connections, he could become notable even in Rome. However, when this failed to come true, he vowed never to leave Rome again.

Upon return from Sicily, Cicero prosecuted Gaius Verres for extortion in the province. The trial was a potential peril for his career as there was a probability that Verres would become consul if freed of charge. The outcome, however, ended in Cicero's favor and ensured personal promotion as well as an opportunity to confront Rome's leading advocate of the time, Hortensius.

After the trial was concluded, Cicero published seven speeches in which he leads discourse on, among other, Verres charges.

In 68 BC Marcus Tullius serves as aedil while continuing his career in legislature. The continuity of his work as an advocate is testified by a partially preserved speech in defense of Marcus Fonteius who was, as Verres, trialed for extortion in the province.

Two years later Cicero became a praetor with the main assignment of trialing criminal litigations. During this appointment, he also advocated for the law which would ensure special authority to Pompey in the war against Mitridad. As this opinion was popular among the people and the equestrian order, he acquired their support. Moreover, he presented defense for Aulus Cluentius Habitus whereas he promoted his viewpoint on the necessity of *concordia ordinum* – the union of higher classes.

At the consul elections of 65 BC, Cicero, alongside with Gaius Antonius Hybrida, acquired the high office. Lucius Sergius Catillina, who also ran for the position, formed a conspiracy afterwards in order to win the function which he regarded as rightfully his. The revelation of the conspiracy brought Cicero public approval but had him set for prosecution as he executed the conspirators without a hearing. One of the documents preserved from this period is consul's speech against the agrarian reform promoted by Servilius Rullus.

The years which followed are often viewed as politically decadent for Cicero. The overall situation in Rome was drastically changing. Caesar, Pompey and Crassus formed the alliance known as the First Triumvirate and Cicero failed to join in. Publius Clodius Plucher, an old arch nemesis to Cicero, ventured on to destroy his political power and influence. The fact that Cicero had to proceed to exile on account of Catillina's conspiracy helped this cause. Although Marcus Tullius returned to Rome only a year later, he could not restore his former political grandeur.

Tensions and unsettlement grew in Rome. Confrontations and physical violence between supporters of Pompey led by Milo and those supporting Crassus led by Clodius became frequent notions of unrest.

At the conference of Luca, Caesar, Pompey and Crassus reestablished and strengthened their alliance which left Cicero no other choice but to accept the political situation as it was – all action was under ratification by the triumviri.

Consequently, the renowned orator pulled himself away from the politics as much as possible and focused on writing discourses on politics and political ideas such as *De Re Publica* where he works on ideas of political constitution; *De Oratore* with purpose of explaining virtues of a good orator and *De legibus* in which he enlists legislative foundations of an ideal state.

During the case in which Milo was prosecuted for the murder of Clodius, Cicero managed to restore some of his political autonomy. The speech he gave on the occasion is often regarded as his best published defense even though it did not free Milo of charges.

Not long after the trial, a law was set in motion by which, in order to acquire office in provinces, officials had to sustain a five year intermission after performing a function in Rome. Logically, vacancies opened in the provinces and all the administrators which were not excluded by the law were assigned as administrative governors. Cicero was sent to Cilicia which he planned to leave as soon as possible.

By the time of his return to Rome, the tensions between Caesar and Pompey reached the stage where open conflict deemed inevitable. Cicero's position was ungrateful as he did not feel competent to choose sides. The supervision of Campania which he was authorized for by the Senate, due to the fact that his legions were not yet disbanded,

bought him some more time for the decision although the war had already begun. Nevertheless, he received criticism on account of his indecisiveness.

In the end, Cicero resolved to follow Pompey and his own political ideas from the past. Even so, his choice came too late for him to make any valuable contribution to the confrontation.

During the course of the war, Marcus Tullius renounced Pompey and, after the battle of Farsala, abandoned the war in general. After he acquired official pardon from Caesar, he returned to Rome where political liberties did not exist. Therefore, Cicero focuses on his studies once again and finishes *De claris oratibus* – a history of Roman rhetoric.

To a general surprise, Caesar, after winning the war, decided to lead a policy of tolerance. On the occasion of Caesar's granting pardon to an old rival, Marcellus, Cicero made a speech of praise for Gaius Julius and his political strategies. Hopes of Republic reestablishment were restored.

However, in 44 BC a new civil war was on the merge due to the assassination of Caesar. Marcus Antonius accused Cicero of involvement in the conspiracy which resulted in famous self-defense speeches, the *Philippicae*, where he prosecutes Marcus Antonius as an usurper and the annihilator of the Republic.

After the Second Triumvirate was formed by Marcus Antonius, Lepidus and Octavianus, Cicero was proscribed as the enemy of the state and murdered on December 17th 43 BC. His hands and head were, according to instructions by Marcus Antonius, displayed on the *rostra* from which the fierce speeches against the triumvir were made.

Key words: *Cicero, Republic, Sextus Roscius, quaestor, Gaius Verres, aedil, praetor, consul, Catilina conspiracy, triumvirate, exile, Caesar, Civil War, Marcus Antonius, Philippicae*

7. Popis literature

- Alexander, M., 2002., *The Case of Prosecution in the Ciceronian Era*, The University of Michigan Press, Michigan 2002.
- Bailey, S., 1991., *Cicero: Back from Exile, six Speeches upon his return*, The American Philological Association, 1991.
- Barham, J., 1841.- 1842., *The political Works of Marcus Tullius Cicero*, Edmund Spettigue, London, 1841.-1842.
- Bennett, W.E., 1895., *De imperio Cn. Pompei*, The Macmillan company, New York, 1895.
- Berry, D.C., 2006., *Cicero, Political speeches*, Oxford University Press Inc., New York, 2006.
- Berry, D.C., 1996., *Cicero, Pro Sulla oratio*, Cambridge university press, 1996.
- Boissier, G., 1965., *Cicero and his friends* Ward Lock & Co., Ltd., London i Melbourne, 1965.
- Collins, L., 1871., *Cicero*, Wiliam Blackwood an Sons, Edinburgh i London, 1871.
- Church, J., 1884., *Roman life in the days of Cicero*, Seely Jackson & Halliday, London, 1884.
- Davidson, M., A., 1894., *Cicero and the fall of Roman Republic*, G.P. Putnam's sons, London, 1894.
- Ferero, G., 1908., *The greatness and decline of Rome*, Vol. I., II., III., William Heinemann, London, 1908.
- Forsyth, M.A., 1896., *Life of Marcus Tullius Cicero*, C. Scribner and company, New York, 1869.
- Fowler, W, 1927., *Social life at Rome in the Age of Cicero*, The Macmillan company, New York, 1927.

- Fuhrman, M., 1993., *Cicero and Roman Republic*, Blackwell, Oxford and Cambridge, 1993.
- Guthrie, W., 1752., *Cicero's epistles to Atticus. With notes historical, explanatory, and critical*, Printed for T. Waller, opposite Fetter-Lane, London, 1752.
- Gottlieb, 1894., *Cicero of Arpinum*, Oxford University Press, Oxford University Press, New York, 1894.
- Hollings, J.F., 1894., *The life of Cicero*, Printed for Thomas Tegg, 73 Chape-side, 1839.
- Linott, A., 2008., *Cicero as Evidence*, Oxford University Press, New York, 2008.
- Lisičar, P., 1971., *Grci i Rimljani*, Školska knjiga, Zagreb, 1971.
- Middleton, C., 1767., *The history of the life of Marcus Tullius Cicero, Vol I, II, III*, printed for W. Strahan, J. Rivington, R. Baldwin, R. Horsfield, W. Johnston, C. Rivington, T. Davies and J. Knox., London, 1767.
- Mitchel, T., 1991., *Cicero: the Senior statesman*, Yale University Press, 1991.
- Petersson, T., 1920., *Cicero, a biography*, University of California Press, Berkeley, 1920.
- Powel, J., Paterson, P., 2004., *Cicero, the advocat*, Oxford University Press, New York, 2004.
- Radford, R., T., 2002., *Cicero: A Study in the Origins of Republican Philosophy*, Radopi B. V., Amsterdam i New York, 2002.
- Rolfe, J.C., 1923., *Cicero and his influence*, Boston, Mass., Marshall Jones Company, 1923.
- Shapiro, O., S., 2005., *Cicero's Catilinarian Orations*, University of Oklahoma Press, Norman, 2005.

- Steel, C.E.W., 2001., *Cicero, Rhetoric and Empire*, Oxford University Press, New York, 2001.
- Sticker, J., 1885., *A Sketch of Life and Character of Marcus Tullius Cicero*, Lucas & Deaver, Baltimore, 1885.
- Stockton, D., 1971., *Cicero, A Political Biography*, Oxford University Press, New York, 1971.
- Tempest, K., 2011., *Cicero, politics and persuasion in ancient Rome*, Continuum International Publishing Group, New York, 2001.
- Trollpe, A., 1880., *The Life of Cicero*, Vol I, II, Chapman & Hall, London, 1880.
- Van der Bloom, H., 2010., *Cicero's role models*, Oxford University Press, New York, 2010.
- Walsh, P. G., 2008., *Selected Letters*, Oxford University Press, New York, 2008.
- Wenadal, B., 1920., *Traditions of European literature from Homer to Dante*, Charles Schribner's Sons, New York, 1920.
- Williams, E.C., 2013., *Pompey and Cicero: an Alliance of Convenience*, Texas, 2013.
- Wilkin, R.N., 1947., *Eternal Lawyer, a legal biography of Cicero* The Macmillan company, New York, 1947.
- Wood, N., 1991., *Cicero's Social and political thought*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, Oxford, 1991.